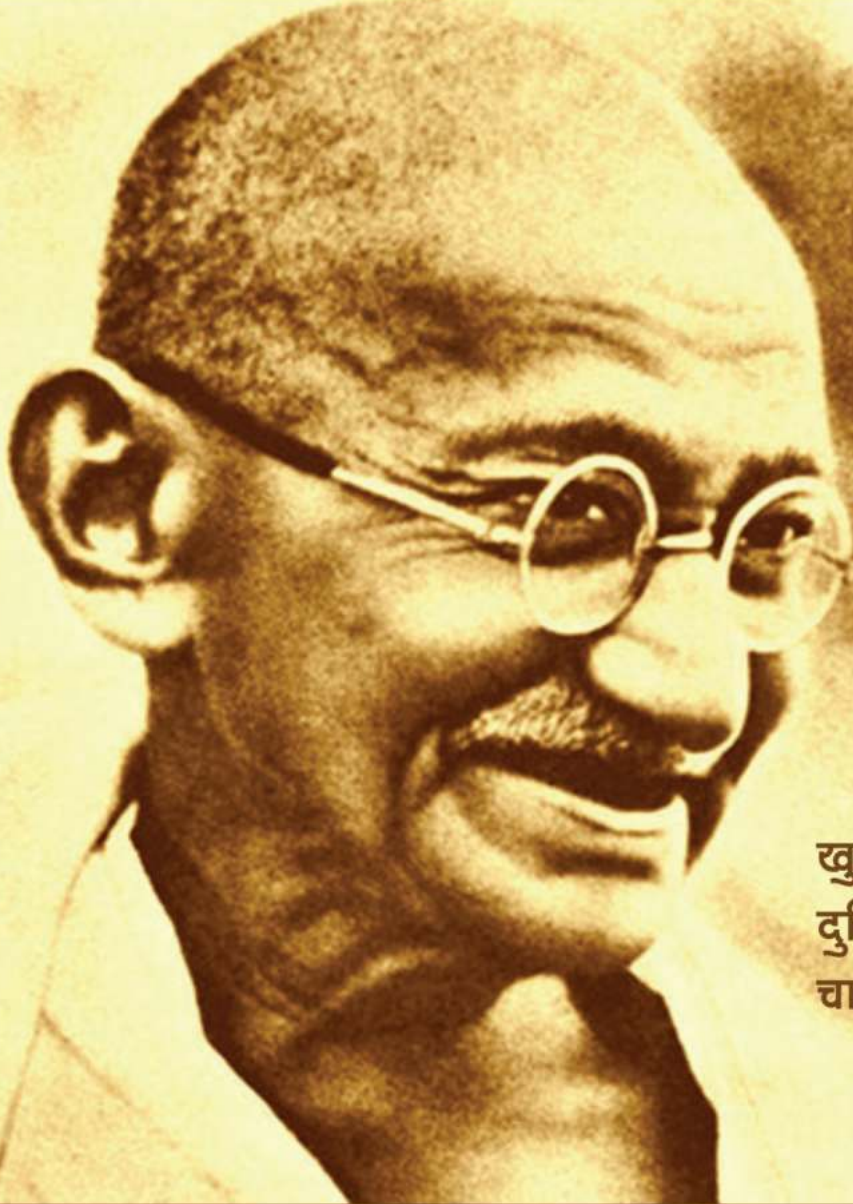

शिवराज २०१९

खुद वो बदलाव बनिए जो
दुनिया में आप देखना
चाहते हैं ।

– महात्मा गाँधी

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लज

शिवराज साहित्य, वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय आणि
संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य व विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालय
गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

पदवी प्रमाणपत्र वितरण समारंभ

महाविद्यालयाच्या जीवनातील एक दुर्मीळ क्षण..

ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ डॉ. शिवराम भोजे आणि मा. अध्यक्ष प्रा. किसनराव कुराडे यांच्या समवेत स्नातकांची शानदार मिरवणूक

मा. डॉ. शिवराम भोजे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना

मा. अध्यक्ष किसनराव कुराडे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना.

डॉ. शिवराम भोजे यांच्या हस्ते पदवी स्वीकारताना अश्विनी खमलेट्टी - विद्यापीठाची एम. ए. हिंदी विषयाची पाच पारितोषिके प्राप्त. म्हणून विशेष गौरव

शिवराज २०१९

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंगलज.

**शिवराज साहित्य, वाणिज्य आणि
डी.एस.कदम विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंगलज.
संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य व विज्ञान कनिष्ठ
महाविद्यालय, गडहिंगलज. (जि.कोल्हापूर)**

शिवराज २०१९

संपादक मंडळ

- अध्यक्ष : मा.प्र.प्राचार्य डॉ.आर.बी.तेली
- प्रमुख संपादक : प्रा.सुधीर चिंतामण जोशी
- विभागीय संपादक :
 - प्रा.ए.के.मोरमारे - मराठी
 - प्रा.डॉ.एस.बी.माने - हिंदी
 - प्रा.डी.यू.जाधव - इंग्रजी
- सहाय्यक संपादक :
 - प्रा.डॉ.एस.डी.पाटील
 - प्रा.पी.एस.चिगरे
 - प्रा.एस.जी.मुंज
 - प्रा.डी.पी.खेडकर
 - श्री. संदीप कुराडे, ग्रंथपाल
 - प्रा.के.एस.देसाई
 - प्रा.टी.व्ही.चौगुले
- विशेष सहाय्य :
 - प्रा. अनिल कुराडे,
 - सचिव क.वि.रा.शिंदे शिक्षण संस्था

महाविद्यालय विकास समिती

(सन २०१७ पासून)

१. प्रा.किसनराव कुराडे - अध्यक्ष
२. प्रा.अनिल व्ही.कुराडे - व्यवस्थापन सचिव
३. प्रा.एन.बी.एकिले - नामनिर्देशित विभागप्रमुख
४. प्रा.एस.जी.मुंज - प्राध्यापक प्रतिनिधी
५. प्रा.बी.जे.देसाई - प्राध्यापक प्रतिनिधी
६. श्री.संतोष शहापूरकर - अध्यापके त्तर कर्मचारी प्रतिनिधी
७. श्री.बसवराज आजरी - सामाजिक क्षेत्र प्रतिनिधी
८. अॅड.दिग्विजय कुराडे - शैक्षणिक क्षेत्र प्रतिनिधी
९. श्री.ईश्वर नारायण देसाई - उद्योग क्षेत्र प्रतिनिधी
१०. डॉ.एम.पी.पाटील - संशोधन क्षेत्र प्रतिनिधी
११. डॉ.एस.डी.पाटील - IQAC समन्वयक
१२. विद्यार्थी परिषद सभापती -
१३. प्र.प्राचार्य डॉ.आर.बी.तेली - समिती सचिव

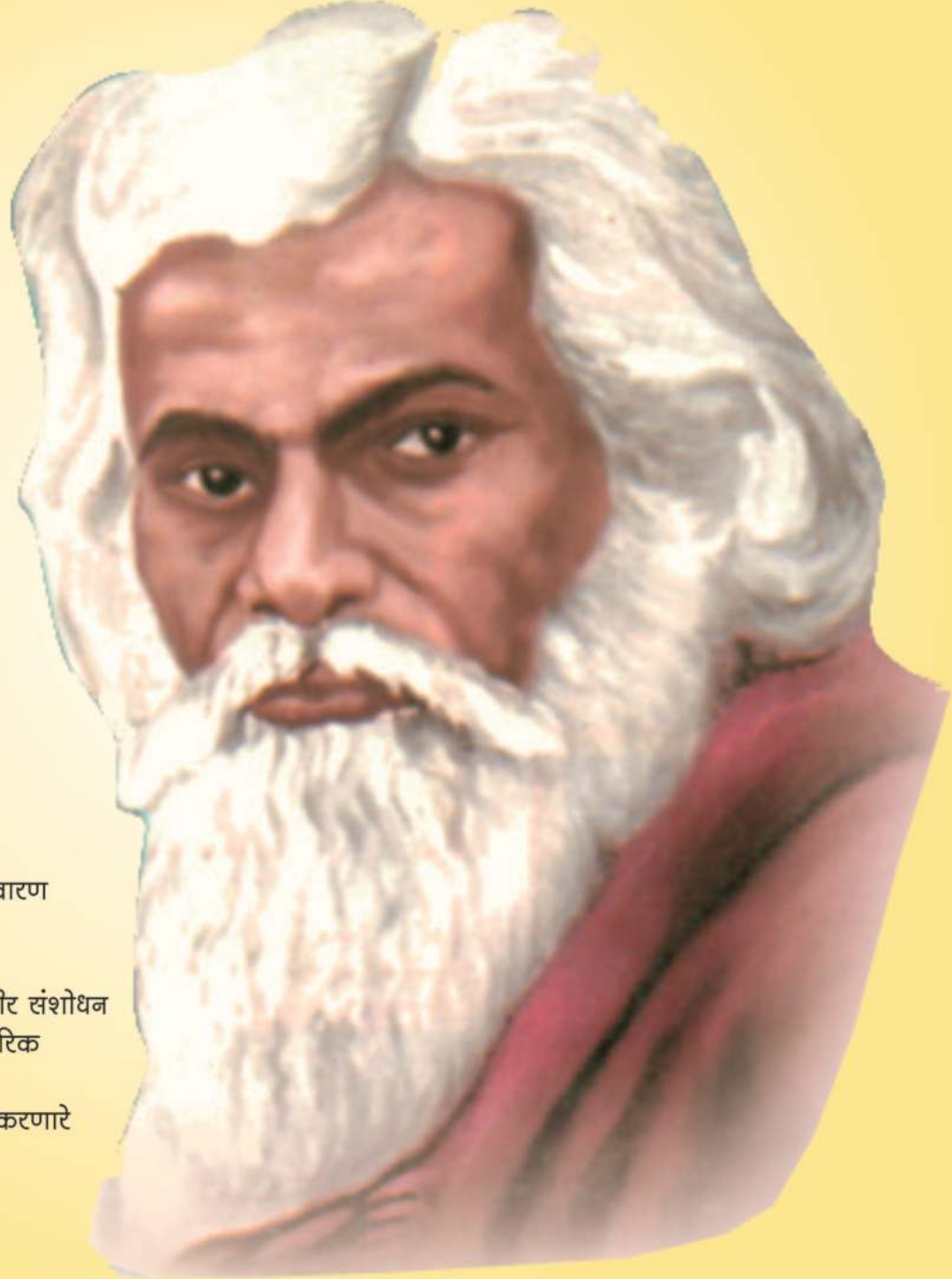
शाळा समिती

(सन २०१५-१६ पासून)

१. मा.प्रा.किसनराव कुराडे - अध्यक्ष
२. मा.श्री.शंकरराव भिमा नंदनवाडे - संस्था प्रतिनिधी
३. मा.प्रा.जे.वाय.बारदेस्कर - संस्था प्रतिनिधी
४. मा.प्रा.ए.व्ही.कुराडे - संस्था प्रतिनिधी
५. मा.प्रा.आर.बी.कांबळे - प्राध्यापक सदस्य
६. मा.श्री.एस.आर.शहापूरकर - प्रशासक सेवक प्रतिनिधी

आमची प्रेरणा

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे

“महर्षी शिंदे हे अस्पृश्यता निवारण कार्याच्या जागृतिपर्वाचे प्रणेते व या कार्याचे अग्रदूत होते.

महर्षी शिंदे हे शिस्तशीर संशोधन करणारे संशोधक, प्रगल्भ वैचारिक लेखन करणारे विचारवंत व आल्हाददायक ललित लेखन करणारे लेखक ही होते.”

- कॅ. डॉ. गो. मा. पवार

सूर्यास्त

उजियारे में, अंधकार में,
कल कहार में, बीच धार में,
घौर घृणा में, पूत प्यार में,
क्षणिक जीत में, दीर्घ हार में,
जीवन के शत-शत आकर्षक,
अरमानों की ढलना हीमा ।
कदम मिलाकर चलना हीमा ।

कवी - अटल बिहारी वाजपेयी

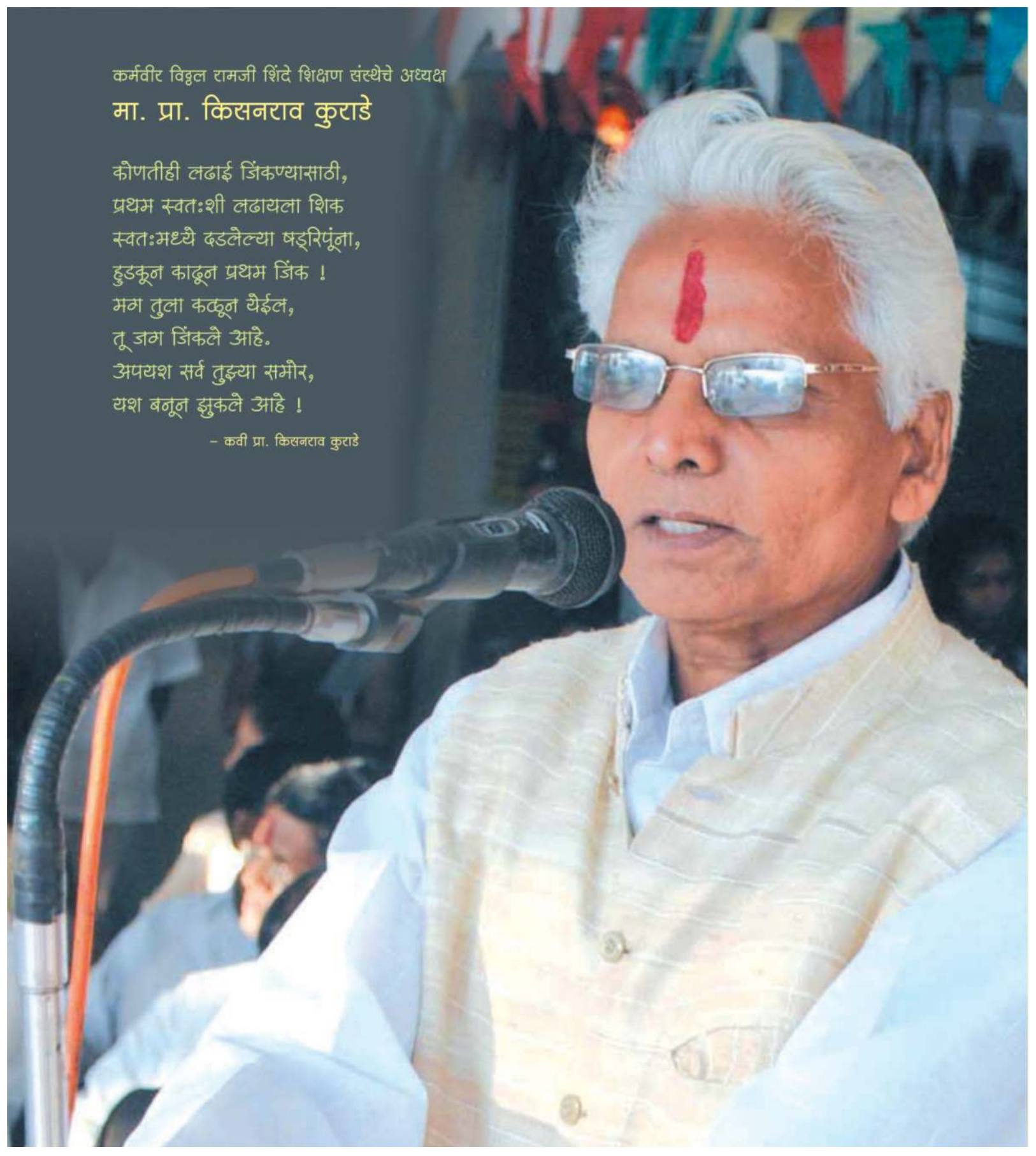
भारताचे माजी पंतप्रधान, भारतरत्न अटल बिहारी वाजपेयी ●
गोल्याचे मुख्यमंत्री, मनोहर पर्रीकर ●
ज्ञानपीठ पारितोषिक विजेते हिंदी कवी नामवर सिंह ●
कवी विष्णू सूर्या वाघ ●
साहित्यिक श्रीधर माडगूळकर ●
ज्येष्ठ समीक्षक, डॉ. गो. मा. पवार ●
ज्येष्ठ सिनेनिर्माता व अभिनेते कादरखान ●
पुलवामा-काश्मीर येथे शहिद झालेल्या सी.आर.पी.एफ. जवानांना आणि ●
अनेक नामवंत ज्ञात अज्ञात मान्यवरांना शिवराज परिवारातर्फे भावपूर्ण श्रध्दांजली

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष
मा. प्रा. किसनराव कुराडे

कौणतीही लढाई जिंकण्यासाठी,
प्रथम स्वतःशी लढायला शिक
स्वतःमध्ये दडलेल्या षड्रिपूंना,
हुडकून काढून प्रथम जिंक !
मग तुला कळून येईल,
तू जग जिंकले आहे.
अपयश सर्व तुझ्या समोर,
यश बनून झुकले आहे !

- कवी प्रा. किसनराव कुराडे

सेवा निवृत्ती

मा. प्राचार्य, डॉ. एस. वाय. कोतमिरे

प्रा. डॉ. डी. आर. खटके
अर्थशास्त्र

प्रा. डॉ. एस. के. नेल्ले
वनस्पतीशास्त्र

प्रा. डॉ. टी. एन. पोवार
रसायनशास्त्र

प्रा. डॉ. एम. पी. पाटील
भौतिकशास्त्र

प्रा. बी. एम. कुलकर्णी
भौतिकशास्त्र

प्रा. डी. एम. म्हेतर
संगणकशास्त्र

प्रा. डी. जी. वाठारे
गणित विभाग

"शिवराज महाविद्यालयातील प्रदीर्घ अध्यापन सेवेनंतर निवृत्त झालेल्या या मान्यवरांना त्यांच्या भविष्यातील वाटचालीसाठी शिवराज परिवारातर्फे हार्दिक शुभेच्छा!

मा. प्र. प्राचार्य

शिवराज साहित्य वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय

डॉ. आर. बी. तेली

M.Com., M. Phil, M.B.A., Ph.D.

शिवाजी विद्यापीठातर्फे Professor या पदनामाने विभूषित
आमच्या महाविद्यालयातील पहिले अधिव्याख्याता

शि
व
रा
ज

२०१९

पदाधिकारी

उपप्राचार्य

मा. प्रा. आर. बी. कांबळे M.A., B.Ed.

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय

पर्यवेक्षक

प्रा. प्रकाश भोईटे M.Sc., B.Ed. ,

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय

रजिस्ट्रार

श्री संतोष शहापूरकर M.A., MBA

शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज

पुरस्कार आणि सत्कार

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे संस्थेचे सचिव आणि सी.ई.ओ. मा. प्रा. अनिल कुराडे यांना मानाचे दोन पुरस्कार प्राप्त

'कृतिशील सिनीयर प्राध्यापक' पुरस्काराने सन्मान

वर्ल्डव्हीज इंटरनेशनल ओव्हरसिज वर्ल्डस्कूलस् कडून 'अत्युत्तम प्रशासक' म्हणून पुरस्कार

मा. डॉ. आर. बी. तेली यांची प्र. प्राचार्य पदी नियुक्ती, सत्कार हस्ते मा. प्रकाश चव्हाण

प्रा. आर. के. देशपांडे : कर्मवीर गुणवंत प्राध्यापक म्हणून गौरव, हस्ते : मा. किशोर बेडकीहाळ

श्री. बी. एस. दोरुगडे, सुरक्षा रक्षक कर्मवीर गुणवंत कर्मचारी म्हणून गौरव हस्ते : मा. किशोर बेडकीहाळ

उत्कृष्ट मार्गदर्शक (कीडा) म्हणून शिवाजी विद्यापीठातर्फे गौरव

शि
व
जा
ज

२०१९

पुरस्कार आणि सत्कार

त्रिवेणी साहित्य, कला, क्रीडा संस्था, उत्तूर यांचे राज्यस्तरीय पुरस्कार

प्रा. सुधीर जोशी

कै. दादा नाईक गुणवंत शिक्षक पुरस्कार

प्रा. प्रकाश भोईटे

पू.बाबा आमटे सामाजिक कार्यकर्ता पुरस्कार

प्रशासनातील प्रतिभा

श्री. संतोष पाटील

म.सा.परिषद,पुणे,राज्यस्तरीय कथा स्पर्धा
विशेष उल्लेखनीय कथा पुरस्कार

श्री. अनिल कलकुटगी

निर्मिती विचारमंच कोल्हापूर
राज्यस्तरीय निबंध स्पर्धा प्रथम पारितोषिक

निबंध व वक्तृत्व स्पर्धा : यशस्वी विद्यार्थी

यशवंतराव चव्हाण कॉलेज ऑफ सायन्स,
कराड आयोजित राज्यस्तरीय निबंध स्पर्धा

देवचंद महाविद्यालय निपाणी,
राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा

मयुरी पाटील
बी.एस्सी. भाग-२ :
तृतीय क्रमांक

स्नेहल पाटील
बी.सी.ए. भाग २
तृतीय क्रमांक

निलेश रायकर
एम. ए. भाग-१
प्रथम क्रमांक

रुमाना ठगरी
बी. ए. भाग -१,
तृतीय क्रमांक

संपादकीय...

प्रिय रसिक वाचक,

‘शिवराज २०१९’ हा शिवराज महाविद्यालय गडहिंग्लजचा वार्षिकांक आपल्या हाती देत असताना आनंद होत आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयात असंख्य कार्यक्रम झाले. विविध विभागांच्या स्वागत समारंभापासून ते वर्ष अखेरीस निरोप समारंभापर्यंत शैक्षणिक, सांस्कृतिक आणि सामाजिक असे अक्षरशः शेकडो कार्यक्रम झाले. विविध परिषदा, चर्चासत्रे, स्पर्धात्मक उपक्रम, क्रीडा महोत्सव अशा अमाप उत्साहात पार पडलेल्या कार्यक्रमांबरोबरच शिवाजी विद्यापीठाच्या पदवी वितरणाचा कार्यक्रम ज्येष्ठ अणु शास्त्रज्ञ डॉ.शिवराम भोजे यांच्या शुभ हस्ते शिवराज महाविद्यालयाच्या प्रांगणात संपन्न झाला. हा दुर्मीळ योग साधत असतानाच आमचा तलवाजबाजीतील आंतरराष्ट्रीय खेळाडू श्री अक्षय देशमुख यास महाराष्ट्र राज्याचा मानाचा शिवछत्रपती पुरस्कार मिळाला. अशा सर्व उपक्रमांची सुयोग्य नोंद घेणे हेच या अंकाचे प्रयोजन आहे.

महाविद्यालयाचे प्रांगण नेहमीच चैतन्याने भारलेले असते. संवेदनशील विद्यार्थ्यांच्या अनेक उपक्रमांनी ते सतत गजबजलेले असते. समाजामध्ये घडणाऱ्या अनेक बऱ्या वाईट घटनांना तत्काल प्रतिसाद देणारे हे ठिकाण असते. माजी पंतप्रधान भारतरत्न अटल बिहारी वाजपेयी यांचे निर्वाण असेल किंवा पुलवामा - काश्मीरमध्ये बावन्न जवानांची आत्महूती असेल इथले विद्यार्थीमन गलबलून गेलेले दिसले. भारतीय लष्कराने केलेला एअर स्ट्राईक असेल किंवा अंतराळातील कृत्रिम उपग्रह भेदणाऱ्या क्षेपणास्त्र यंत्रणेची यशस्वी चाचणी असेल इथल्या विद्यार्थ्यांचे हृदय देशप्रेमाने भरून आलेले दिसले.

महात्मा गांधीजींच्या १५०व्या जयंती वर्षाचे कार्यक्रम असतील किंवा कवी ग.दि.माडगूळकर साहित्यिक पु.ल.देशपांडे किंवा गायक सुधीर फडके यांचे जन्मशताब्दी वर्षात होणारे स्मरण असेल प्रत्येक ठिकाणी विद्यार्थी सहभागी होताना दिसले.

उत्साही विद्यार्थीवर्गाला मार्गदर्शन करणारे विविध विद्याशाखेचे प्राध्यापक, वाचन प्रेमींसाठी सुसज्ज आणि अद्ययावत असणारे ग्रंथालय, विशाल क्रीडांगणाच्या आधारे उत्तम क्रीडा मार्गदर्शकांच्या तळमळीने, प्रतिभाशाली खेळाडूंनी राष्ट्रीय पातळीपर्यंत संपादन केलेले यश यातून शिवराज महाविद्यालयाची एक उज्ज्वल प्रतिमा जनमानसात निर्माण झाली आहे. शिवराज महाविद्यालयाची ही बहुआयामी प्रतिमा शब्द आणि चित्र यांच्या माध्यमातून आपल्यासमोर आणण्याचा प्रयत्न म्हणजे ‘शिवराज २०१९’ हा वार्षिकांक आहे!

कर्तृत्ववान प्राध्यापक आणि विद्यार्थी यांचे गणुगान करण्याच्या या प्रयत्नात काही कमतरता राहिली असेल तर ती जबाबदारी मी स्वीकारतो. न्यून ते पुरते आपण करून घ्याल अशी आशा...

प्राचार्य मंजीमत...

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मधील आपल्या महाविद्यालयातील उल्लेखनीय घटना व प्रगतीचा परामर्श घेताना मला आनंद होत आहे. या वर्षी जून मध्ये माझी 'प्रोफेसर' या पदावर बढती झाली आणि ऑक्टोबर पासून मा.अध्यक्ष प्रा.किसनराव कुराडे व संचालक मंडळाच्या मार्गदर्शनाखाली मी 'प्रभारी प्राचार्य' या नात्याने प्राध्यापक व प्रशासकीय वर्गाच्या हार्दिक सहकार्याने महाविद्यालयाचे कामकाज यशस्वीपणे सांभाळत आहे. गेली ५५ वर्षे आमचे महाविद्यालय या परिसरामध्ये शैक्षणिक कार्याबरोबरच एक सामाजिक संस्था म्हणून आदर्श नागरिक बनविण्याचे कार्य अविरतपणे करीत आहे. 'के.जी. टू पी.जी.' अशी अद्ययावत शैक्षणिक सुविधा पुरविणारी ही एकमेव संस्था असून एकूण विद्यार्थी संख्या सहा हजारावर गेली असून, जवळजवळ अर्धी संख्या विद्यार्थिनींची आहे. या वर्षातील सर्वात महत्वाची घटना म्हणजे ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ पद्मश्री डॉ.शिवराम भोजे यांच्या हस्ते १४० पेक्षा अधिक स्नातकांना 'पदवी प्रदान' कार्यक्रम संपन्न झाला. तसेच विद्यापीठ गुणवत्ता यादीतील आमच्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचा विशेष गौरव करण्यात आला.

आमच्या क्रीडा विभागाने सलग सात वर्षे शिवाजी विद्यापीठाची अॅथलेटीक्सची जनरल चॅम्पीयनशीप मिळविली. श्री.अक्षय देशमुख याला शिवछत्रपती पुरस्कार मिळाला. महाविद्यालयाने विद्यापीठाच्या क्रीडा स्पर्धांचे यशस्वी आयोजन करून विद्यार्थ्यांच्या क्रीडा कौशल्यांना उत्तेजन दिले. [एन.एस.एस.](#) व [एन.सी.सी.](#) मार्फत विविध कॅम्पस आणि सामाजिक उपक्रमांचे आयोजन केले. यासाठी संस्थेचे संचालक अॅड.दिग्विजय कुराडे यांचे चांगले सहकार्य लाभले. आपल्या महाविद्यालयात कोल्हापूर जिल्हा प्राचार्य असोसिएशनची बैठक पार पडली. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासासाठी साठ पेक्षा अधिक समित्या वर्षभर कार्यरत आहेत. 'आम्ही शिवराजीयन' पाक्षिकाचे नियमित प्रकाशन केले जाते. वार्षिक स्नेहसंमेलनासाठी माजी प्राचार्य

डॉ.एम.ए.शेख यांचे प्रमुख पाहुणे म्हणून सर्वांना मौलिक मार्गदर्शन लाभले.

संस्थेचे सचिव व सी.ई.ओ. प्रा.अनिल कुराडे यांना राज्य सरकारचा 'कृतीशील सिनिअर प्राध्यापक' हा पुरस्कार मिळाला. तसेच यावर्षी गुणवंत प्राध्यापक व गुणवंत कर्मचारी म्हणून प्रा.आर.के.देशपांडे व श्री.बाबूराव दोरूगडे यांची निवड झाली. माझे सहकारी प्राध्यापक व प्रशासकीय कर्मचारी यांनी विविध कार्यशाळा व चर्चासत्रात सहभाग घेतला. विविध व्याख्याने, कार्यशाळा, प्रकल्प अहवाल, अग्रणी महाविद्यालयांतर्गत कार्यशाळा, अभ्यास सहली, पालक मेळावे, प्रात्यक्षिके, क्वीझ इ. उपक्रमातून विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले आहे. अर्जुननगर येथील देवचंद महाविद्यालयात भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय कॉन्फरन्स मध्ये मी 'साधन व्यक्ती' म्हणून गेली दोन वर्षे सलग काम पाहिले. तसेच माझ्या मार्गदर्शनाखाली उपप्राचार्य श्री.एम.एम.बागवान हे सातवे विद्यार्थी पीएच.डी. झाले आणि [प्रा.सौ.स्मीता](#) महाजन, पुणे यांनी प्रबंध सादर केला आहे.

शिक्षण आणि साहित्यामुळे जीवनाला योग्य दिशा मिळते. वाचक संख्या व वाचनसंस्कृती वाढविण्यासाठी सतत क्रियाशील असणारे आमचे ग्रंथपाल श्री.संदिप कुराडे आणि त्यांचा स्टाफ यांच्या सौहार्दपूर्ण सहकार्यामुळे ग्रंथालयातील पुस्तकांची संख्या सत्तर हजाराच्या पुढे गेली असून, ई-जर्नल्स, इंटरनेट सुविधा, फ्री अक्सेस इ. सेवांमुळे प्राध्यापक व विद्यार्थी यांचे माहिती मिळविण्याचे प्रमाण वाढत आहे.

महाविद्यालयाचे शेकडो विद्यार्थी-विद्यार्थिनी देश-विदेशातील बहुराष्ट्रीय कंपन्यांमध्ये कॅम्पस इंटरव्ह्यूद्वारे निवडले आहेत. अशा प्रकारे महाविद्यालयाच्या प्रगतीमध्ये सर्व घटकांचे योगदान प्रतिबिंबित झाले असून महाविद्यालयाची कारकीर्द येथूनपुढे उत्तरोत्तर उत्तुंग होईल, अशी माझी पूर्ण खात्री आहे. सर्वांच्या सहकार्याबद्दल धन्यवाद!!

प्रोफेसर डॉ.आर.बी.तेली

प्र.प्राचार्य

शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज

शिवराज कला, वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालयातील प्राध्यापक वृंद

■ वाणिज्य विभाग

प्र.प्राचार्य डॉ. आर. बी. तेली

(एम्.कॉम., एम्. फिल., एम. बी.ए.(HRM), पीएच.डी.)

प्रा. डी. पी. खेडकर (एम.कॉम., बी.एड.,सेट)

प्रा. डॉ. एम. डी. चौगुले (एम.कॉम., एम्.फिल., पीएच.डी.)

■ मराठी विभाग

प्रा. एम्. सी. जोशी (एम्. ए., डी.एच.ई., डी.ए.ई.) विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. एम्. व्ही. राजे (एम्. ए., पीएच.डी.नेट, एम. जे.)

प्रा. डॉ. ए. बी. कुंभार (एम्. ए., पीएच.डी.नेट)

प्रा. ए. के. मोरमारे (एम्. ए., नेट)

■ इंग्रजी विभाग

प्रा. डी. यू. जाधव (एम्. ए., नेट) विभाग प्रमुख

प्रा. पी. ए. पाटील (एम्. ए., सेट)

प्रा. पी. एस. होनगेकर (एम्. ए.बी.एड., एम.एड., पी.जी.सी.टी.ई.)

प्रा. डॉ. एस. बी. परीट (एम्.ए., एम्.फिल., पीएच.डी., सेट)

प्रा. व्ही. पी. चौगुले (एम्.ए., सेट)

प्रा. पी. पी. दावणे (एम्.ए., सेट)

प्रा. पी. बी. बेलवेकर (एम्. ए., बी.एड.)

■ हिंदी विभाग

प्रा. एन. बी. एकिले (एम्. ए., एम.फिल. नेट) विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. एस. बी. माने (एम्. ए., पीएच.डी.)

■ मानसशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. आर. व्ही. गुंडे (एम्. ए., एम्.फिल., पीएच.डी.) विभाग प्रमुख

■ समाजशास्त्र विभाग

प्रा. ए. व्ही. कुराडे (एम्. ए.)

प्रा. डॉ. एम्. डी. सावंत (एम्. ए., एम्. फिल., पीएच.डी., नेट)

प्रा. आर. पी. हेंडगे (एम्. ए., एम्. फिल., नेट)

प्रा. डॉ. डी.के. घाटगे (एम्. ए., एम्. फिल., पीएच.डी., नेट)

■ राज्यशास्त्र विभाग

प्रा. एन्. आर. कोल्हापूरे (एम्. ए., एम्. फिल., सेट) विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. ए. जी. हारदारे (एम्. ए., एम्. फिल., पीएच.डी., नेट)

प्रा. पी. ए. डाके (एम्. ए., एम्. फिल., नेट)

■ अर्थशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. जी. जी. गायकवाड (एम्. ए., बी.लिब., पीएच.डी., नेट) विभाग

प्रमुख

प्रा. एस. जी. मुंज (एम्.ए.)

प्रा. ए. यू. पटेल (एम्.ए., एम.फिल.)

■ भौतिकशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. एस्. एम्. कदम (एम्. एस्सी., पीएच.डी.) विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. पी. एस्. चिगरे (एम्. एस्सी., डी.एच.ई., पीएच.डी.)

प्रा. कु. ए. आर. पाटील (एम्. एस्सी.)

प्रा. व्ही. बी. श्रेष्ठी (एम्. एस्सी.)

प्रा. आर. टी. पाटील

प्रा. कु. एस. ए. भाईगडे

प्रा. कु. एन. एम. खोत

प्रा. व्ही.बी. शिरहट्टी

प्रा. एस. डी. सुतार

प्रा. कु. यु. आर. पाटील

प्रा. सौ. व्ही. व्ही. गुंडापगोळ

प्रा. व्ही. एस. सावंत

प्रा. एस. एस. पाटील

■ वनस्पतीशास्त्र विभाग

प्रा. जे. व्ही. सरतापे (एम्. एस्सी.) विभाग प्रमुख

प्रा. एस. एस. पाटील (एम्. एस्सी., नेट)

प्रा. कु. एस. एस. पाटील

प्रा. कु. पी. व्हाय. चव्हाण

प्रा. पी. एस. यादव

■ संख्याशास्त्र विभाग

प्रा. आर. के. देशपांडे (एम्.एस्सी.) विभाग प्रमुख

प्रा. सौ. एम्. आर. दंडगे (एम्.एस्सी.)

प्रा. जे. के. पाटील (एम्.एस्सी.)

■ गणित विभाग

प्रा. कु. ए. ए. जगताप (एम्. एस्सी.)

प्रा. कु.पी. व्ही. कुडाळकर (एम्. एस्सी.)

■ रसायनशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. बी. जे. देसाई (एम्. एस्सी., पीएच.डी.) विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. ए. एम्. हसुरे (एम्. एस्सी., पीएच.डी.)

- प्रा. डॉ. बी. डी. अजळकर (एम्.एस्सी.,पीएच्.डी.)
प्रा. डॉ. एस्. डी. पाटील (एम्.एस्सी.,पीएच्.डी.)
प्रा. पी. आर. डोंगरे (एम्.एस्सी.)
प्रा. एस. ए. समडोळे (एम्.एस्सी.)
प्रा. बी. जे. कांबळे (एम्.एस्सी.)
प्रा. डॉ.ए. ए. पाटील (एम्.एस्सी.,पीएच्.डी.)
प्रा. सौ. एस. एस. देसाई (एम्.एस्सी.)
प्रा. एन. आर. भोसले (एम्. एस्सी.)
प्रा. ए. पी. तेलवेकर (एम्. एस्सी.)
प्रा. कु. एन. एस. पाटील (एम्. एस्सी.)
प्रा. कु. आर. आर. भोसले(एम्. एस्सी.)
प्रा. कु. एस. एस. शिंदे

■ प्राणीशास्त्र विभाग

- प्रा. के. जे. अदाटे (एम्. एस्सी.) विभाग प्रमुख

- प्रा. डॉ. एस. बी. नदाफ (एम्.एस्सी.,पीएच्.डी.)
प्रा. सी. ए. कणसे (एम्.एस्सी.)
प्रा. डॉ. कु. व्ही. एम. देशमुख(एम्.एस्सी.पी.एच.डी.)

■ शारीरिक शिक्षण

- प्रा. आर. डी. मगदूम (बी. कॉम.,एम्.पी.एड.) विभाग प्रमुख

■ बी.एस्सी. कॉम्प्युटर

- प्रा. सी. एस. निकम (एम्. सी. ए.) विभाग प्रमुख
प्रा. आर. बी. खोत (एम्.एस्सी., कॉम्प्युटर)
प्रा. सौ. डी. एस. खांडेकर (एम्.एस्सी., कॉम्प्युटर)

■ पर्यावरण शास्त्र

- प्रा. सौ. एस. एस. देसाई (एम्. एस्सी.)
प्रा. कु. के. एस. काळगे (एम्. एस्सी.,एम.एड.)

पदव्युत्तर विभाग - प्राध्यापक वृंद

■ मराठी विभाग

- प्रा. एस. सी. जोशी (विभाग प्रमुख):शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. डॉ. एम. व्ही. राजे : शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. डॉ. ए. बी. कुंभार : शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. ए. के. मोरमारे : शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. डॉ. ए. पी. गवळी : यशवंतराव चव्हाण कॉलेज,हलकर्णी
प्राचार्य डॉ. बी. व्ही. चौगुले : आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज, गड.
प्रा. बी. जे. शिंदे: आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज, गड.
प्रा. डॉ. ए. एस. बल्लाळ: आजरा महाविद्यालय, आजरा

■ हिंदी विभाग

- प्रा. एन. बी. एकिले विभाग प्रमुख :शिवराज महाविद्यालय, गड.
डॉ. एस. बी. माने: शिवराज महाविद्यालय, गड.
डॉ. के. आर. पाटील : प्राचार्य, आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज,नेसरी
प्रा. यू. एस. पाटील : यशवंतराव चव्हाण कॉलेज,हलकर्णी
प्रा. एस. एन. खरुजकर : यशवंतराव चव्हाण
कॉलेज,हलकर्णी
प्रा. डॉ. एस. बी. घरपणकर : राजा शिवछत्रपती
महाविद्यालय, महागाव
प्रा. एन. डी. केसरकर : आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज, नेसरी

प्रा. एस. जी. मुंज

प्रमुख पदव्युत्तर विभाग

- प्रा. एस. एन. कांबळे: आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज, नेसरी
प्रा. सौ. एस. एस. पाटील: आर्टस् , कॉमर्स कॉलेज, गड.

■ इंग्रजी विभाग

- प्रा. डी. यू. जाधव विभाग प्रमुख: शिवराज महाविद्यालय,गड.
प्रा. पी. एस. होनगेकर: शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. डॉ. एस. बी. परीट: शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. पी. पी. दावणे: शिवराज महाविद्यालय, गड.
प्रा. ए. एस. जरग : डी. आर. माने कॉलेज, कागल
डॉ. सौ. पी. ए. पाटील : विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर
प्रा. पी. ए. पाटील : यशवंतराव चव्हाण कॉलेज,हलकर्णी
प्रा. आय. आर. जरळी : यशवंतराव चव्हाण कॉलेज,हलकर्णी
प्रा. सौ. एम. एस. पाटील:सदाशिवराव मंडलिक कॉलेज,मुरगूड
प्रा. ए. डी.जोशी. : सदाशिवराव मंडलिक कॉलेज,मुरगूड

■ अर्थशास्त्र विभाग

प्रा. जी. जी. गायकवाड (विभाग प्रमुख) : शिवराज
महाविद्यालय, गड.

प्रा. एस. जी. मुंज : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. डी. जी. चिघळीकर : ऑर्टस, कॉमर्स आणि विज्ञान
महाविद्यालय, गड.

प्रा. एस. एस. सावंत: र.भा.माडखोलकर महाविद्यालय, चंदगड

प्रा.डॉ.पी. वाय. निंबाळकर :यशवंतराव चव्हाण
कॉलेज, हलकर्णी

प्रा. के. एस. पोवार :सदाशिवराव मंडलिक कॉलेज, मुसगुड

प्रा. डॉ. के. आर. तणंगे :ऑर्टस, कॉमर्स आणि विज्ञान

प्रा. के. पी. वाघमारे: कला महाविद्यालय, कोवाड.

■ वाणिज्य विभाग

प्र प्राचार्य. डॉ. आर. बी. तेली (विभाग प्रमुख): शिवराज
महाविद्यालय, गड.

प्रा. डॉ. एम. डी. चौगुले : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. डी. पी. खेडकर : शिवराज महाविद्यालय, गड.

डॉ. एन. बी. जाधव : प्राचार्य, राजा शिवछत्रपती महाविद्यालय,
महागांव

प्रा. ए. एम. शिरदवाडे : डी. आर. माने कॉलेज, कागल

प्रा. व्ही. एस. वांद्रे : दत्ताजीराव ऑर्टस् , कॉमर्स, सायन्य
कॉलेज, इचलकरंजी

प्रा. टी. के. जाधव : प्राचार्य एस. के. पाटील
महाविद्यालय, कुरुंदवाड

प्रा. एम. ए. कोळी:सदाशिवराव मंडलिक कॉलेज, मुसगुड

प्रा. एम. एम. बागवान: देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर

प्रा. एन. बी. भागवत: डी. आर. माने महाविद्यालय, कागल

प्रा. डॉ. एस. आर. पोवार: कर्मवीर हेरे कॉलेज, गारगोटी

प्रा. डॉ. पी. बी. पाटील : सायबर कोल्हापूर

प्रा. डॉ.एस. जी. विभूते: सायबर कोल्हापूर

प्रा. डॉ.एस. डी. गोरल: आर. बी. माडखोलकर कॉलेज, चंदगड.

■ समाजशास्त्र विभाग

प्रा. ए. व्ही. कुराडे विभाग प्रमुख: शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. डॉ. एस. डी. सावंत: शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. डॉ. के. एस. काळे: कला महाविद्यालय, कोवाड

प्रा. पी. ए. धोंगडे: यशवंतराव चव्हाण कॉलेज, हलकर्णी

प्रा. डॉ.ए. व्ही. पौडमाल: यशवंतराव चव्हाण कॉलेज, कोल्हापूर

प्रा. डॉ.यू. बी. पाटील : महावीर कॉलेज, कोल्हापूर

प्रा. एस. एस. देसाई: बापूजी साळोखे कॉलेज, कराड

प्रा. जे. के. ससाणे: पी. के. कॉलेज, नेसरी

■ एम.एस्सी. कॉम्प्युटर सायन्स विभाग

प्रा. सी. एस. निकम विभाग प्रमुख: शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. आर. बी. खोत : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. आर. के. पाटील : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. पी. एन. देशमुख : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. एस. बी. भिंगारदेवे : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. व्ही. पी. कळसगोंडा : शिवराज महाविद्यालय, गड.

प्रा. कु. आर. एन. चौगुले : शिवराज महाविद्यालय, गड.

संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य व विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालयाचा प्राध्यापक वृंद (अनुदानित विभाग)

■ **इंग्रजी विभाग**

प्रा. आर. बी. कांबळे (एम्. ए., बी.एड., डी.एच्.ई.) उपप्राचार्य
प्रा. के. ए. सावेकर (एम्. ए., डी.एच्.ई.)
प्रा. आय. डी. नेलीकर (एम्. ए., बी. एड.)

■ **रसायनशास्त्र विभाग**

प्रा. पी. एम्. भोईटे (एम्. एस्सी., डी.एच्.ई.) पर्यवेक्षक
प्रा. सौ. आर. के. अदाटे (एम्. एस्सी., बी.एड.)
प्रा. सौ. एस. एल. कांबळे (एम्. एस्सी., बी.एड.)

■ **मराठी विभाग**

प्रा. व्ही. एस्. मुसाई (एम्. ए., बी.एड., एम.फील.)
प्रा. टी. व्ही. चौगुले (एम्. ए., बी.एड.)

■ **हिंदी विभाग**

प्रा. सौ. एल्. एम्. डिसोजा (एम्. ए., बी.एड.)

■ **समाजशास्त्र विभाग**

प्रा. एस. पी. पाटील (एम्. ए., बी.एड.)

■ **अर्थशास्त्र विभाग**

प्रा. एस. ए. कांबळे (एम्. ए., बी.एड.)
प्रा. टी. डी. भांदूगरे (एम्. ए., बी.एड.)

■ **राज्यशास्त्र विभाग**

प्रा. आर. एस. सरनाईक (एम्. ए., बी.एड.)

■ **मानसशास्त्र विभाग**

प्रा. ई. जी. कांबळे (एम्. ए., बी.एड.)
प्रा. एम्. एस्. घस्ती (एम्. ए., बी.एड.)

■ **पर्यावरणशास्त्र विभाग**

प्रा. सौ. एस. पी. गाडवी (एम्. एस्सी., बी.एड.)
प्रा. कु. के. एस. काळगे (एम्. एस्सी., एम.एड.) प्रा. प्रा. एम. एम. देसाई (एम्. एस्सी., बी.एड.)

■ **वाणिज्य विभाग**

प्रा. ए. व्ही. पाटील (एम. कॉम., बी.एड.)
प्रा. सौ. एस. एन. जांगनुरे (एम. कॉम.)

■ **पदार्थ विज्ञान विभाग**

प्रा. ए. बी. कोकणे (एम्. एस्सी., बी. एड.)
प्रा. के. व्ही. कांबळे (एम्. एस्सी., बी. एड.)
प्रा. आर. टी. पाटील (एम्. एस्सी., बी. एड.)

■ **जीवशास्त्र विभाग**

प्रा. व्ही. वाय. पाटील (एम्. एस्सी., बी.एड.)

■ **गणित विभाग**

प्रा. पी. टी. शेवाळे

■ **शारीरिक शिक्षण विभाग**

प्रा. जयवंत पाटील (एम्. ए., एम्.पी.एड.)

■ **आय. टी. विभाग**

प्रा. एस. पी. कुराडे (एम.एस.ई. कॉम्प्यू.)
प्रा. सौ. आर. ए. सावरतकर (बी.ई. कॉम्प्यू.)
सौ. ए.टी. नार्वेकर (बी.ई. कॉम्प्यू.)

**संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य व विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालयाचा प्राध्यापक वृंद
(विनाअनुदानित विभाग)**

प्रा. एस. पी. कुराडे (एम.एस्सी.कॉम्प्यू.) हेड, ज्यु. सायन्स बी अँड सी डीव्हीजन
प्रा. आर. के. अदाटे (एम.एस्सी., बी.एड.) केमिस्ट्री
प्रा. आय. डी. नेलीकर (एम.ए., बी.एड.) इंग्लिश
प्रा. कु. के. एस. काळगे (एम.एस्सी., एम.एड.) इनव्हायर्नमेंट सायन्स
प्रा. सौ. एस. एल. कांबळे (एम.एस्सी., बी.एड.) केमिस्ट्री
प्रा. कु. एम. एस. पाटोळे (एम.एस्सी.) मॅथ्स

प्रा. जे. बी. दोरुगडे

महाविद्यालयातील प्रशासकीय कर्मचारी वृंद

कार्यालय :

■ प्रबंधक

श्री. एस. आर. शहापूरकर (बी. ए., एम. बी. ए.)

■ मुख्य लेखनिक

श्री. आर. बी. आयरनाईक (एम. ए.)

■ कनिष्ठ लघुलेखक

श्री. के. टी. कुंभार (एम. कॉम.)

■ कनिष्ठ लेखनिक

श्री. एम. बी. माने (बी. कॉम्., एम्. लिब.)

श्री. पी. डी. पाटील (बी. कॉम्.)

श्री. ए. एम्. पोवार (बी. कॉम्., एम्. लिब.)

श्री. एन्. एस्. काबळे (बी. ए., एम्. लिब.)

श्री. एन. झेड. दळवी (बी. कॉम्.)

श्री. बी. बी. जाधव (बी. ए.)

श्री. पी. डी. सोरप (बी. ए.)

ग्रंथालय :

■ ग्रंथपाल

प्रा. एस. आर. कुराडे (बी. एस्सी., एम. लिब सेट)

■ साहाय्यक ग्रंथपाल

श्री. आर. ए. जाधव (एम. ए., एम्. लिब., एफ. फिल.)

■ ग्रंथालय लेखनिक

श्री. बी. एल. कोरवी (बी. ए.)

■ ग्रंथालय परिचर

श्री. एस्. एस्. हजारे

श्री. व्ही. आर. टेंबरे

श्री. पी. बी. नडगेरी

श्री. ए. एल्. कलकुटकी (एम. ए.)

श्री. ए. एस. सावंत

श्री. एन. बी. असोदे

श्री. एम. बी. शिंदे

प्रयोगशाळा :

■ प्रयोगशाळा साहाय्यक

श्री. पी. जी. पोवार (एम. ए.)

श्री. एस्. व्ही. शिंदे (बी. एस्सी., बी. लीब. सायन्स)

श्री. एम. जी. खोत (बी. ए.)

■ प्रयोगशाळा परिचर

श्री. बी. डी. मोरे

श्री. एस्. बी. खोत (बी. कॉम्.)

श्री. एस्. डी. पाटील

श्री. टी. आर. देवडकर

श्री. व्ही. व्ही. कोंडूसकर

श्री. टी. बी. कांबळे

श्री. आर. के. वडर

श्री. एस्. एम्. मोरबाळे

श्री. के. आर. कांबळे

श्री. एस्. एम्. कांबळे

श्री. व्ही. बी. पाटील

श्री. डी. जी. हुंदळेकर (बी. कॉम्.)

श्री. एस. एस. कांबळे

श्री. एस. एन. पाटील (एम. ए., एम. बी. ए.)

■ शिपाई

श्री. एस्. डी. कुरळे

श्री. एम. के. गोटुरे

श्री. ए. एच. नाईक

श्री. के. एम. सूर्यवंशी

श्री. यू. डी. राऊत

श्री. व्ही. ए. सुतार

श्री. व्ही. एस. गुरव

श्री. एस. जी. हिले

विना अनुदान विभाग

■ प्राध्यापक वृंद

प्रा. आर. डी. कमते

(एम.बी.ए., एम.फील) हेड, बीबीए डिपार्टमेंट

प्रा. प्रा. ए. यू. पटेल

(एम.ए., एम.फील) लेक्चरर, इकॉनॉमिक्स

प्रा. सी. एस. निकम

(एम.सी.एम., एम.सी.ए.) हेड, कॉम्प्युटर डिपार्टमेंट

प्रा. एम. आर. दंडगे (एम.एस्सी.(स्टॅट))

लेक्चरर, स्टॅट

प्रा. के. एस. देसाई (एम.बी.ए., जी.डी.सी.अॅड

ए., एम.फील.नेट) हेड, बीसीए डिपार्टमेंट

प्रा. एन. जी. चव्हाण (एम.एस.सी.(इले.))

लेक्चरर, इलेक्ट्रॉनिक्स

प्रा. पी. एस. वाली

(एम.एस्सी. (मॅथ)) लेक्चरर, मॅथ्स

प्रा. आर. बी. खोत

(एम.एस्सी. (कॉम्प्यु.)) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. एस. बी. शिंदे (बी.ए., एल.एल.बी.) सीएचबी, लॉ

प्रा. यु. बी. देसाई

(एम.सी.एम., एम.सी.ए.) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. डी. एस. खांडेकर (एम.एस्सी.

(कॉम्प्यु.)) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. एस. एस. देसाई (एम.एस्सी.

(इनव्हॉरमेंट)) सीएचबी, इनव्हायरमेंट सायन्स

प्रा. बी. एस. पठाण (एम.एस्सी. (कॉम्प्यु.) बी.एड.)

लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. व्ही. पी. कळसगोंडा

(एम.एस्सी. (कॉम्प्यु.)) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. एस. पी. गाडवी

(एम.एस्सी. (इनव्हॉरमेंट)) सीएचबी, इनव्हायरमेंट
सायन्स

प्रा. आर. के. पाटील

(एम.एस्सी. (कॉम्प्यु.)) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. आय. पी. सुतार

(एम.सी.एम.) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. यु. बी. पाटील

(बी.ई. (कॉम्प्यु.)) लेक्चरर, कॉम्प्युटर सायन्स

प्रा. पी. एस. पाटील

(एम.बी.ए.) लेक्चरर, मॅनेजमेंट

प्रा. एम. आर. नांदवडेकर (एम.एस्सी.) कॉम्प्युटर

प्रा. वाय. बी. पाटील (एम.सी.ए.) कॉम्प्युटर

प्रा. एस. पी. कुपेकर (एम.सी.ए.) कॉम्प्युटर

प्रा. टी. एस. पाटील (एम.सी.ए.) मॅथ्स

प्रा. सौ. वाय. व्ही. सोनटक्के (एम.कॉम.)

प्रा. एस. एन. आंबेवाडकर (एम.सी.ए.)

प्रा. कु. पी. एम. देशमुख

प्रा. एस. बी. भिंगारदिवे

प्रा. आर. सी. चौगुले

प्रा. एस. एस. लाटवडे

प्रा. यू. पी. कानडे

प्रा. कु. पी. एम. देशमुख

प्रा. कु. डी. बी. वाटंगी

प्रा. कु. पी. बी. पाटेकरी

प्रा. एच. एम. मुल्ला

प्रा. एन. जी. काळोजी

विना अनुदान विभाग

■ कर्मचारी वृंद ■

श्री. एस. ए. शिरहट्टी (एम.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
सौ. एस. बी. निकम (एम.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
श्रीमती जी. जे. शिंदे (बी.कॉम., बी.लीब)
लॅब.असिस्टंट
श्री. एन. टी. पाटील (बी.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
श्री. डी. बी. देसाई (बी.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
(पी.जी.सेक.)
सौ. पी. आर. सलवादे (बी.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
सौ. एस. बी. आजरी (बी.कॉम.) ज्यु.क्लार्क
श्री. सी. आय. बाबर (एम.ए.) ज्यु.क्लार्क
श्री. व्ही. एम. घेज्जी (बी.ए.) ज्यु.क्लार्क
श्री. वाय. एस. शेंडे (एम.ए.) ज्यु.क्लार्क
श्री. बी. जी. चौगुले (एच.एस.सी.) लॅब. अॅटेंड.
श्री. आय. बी. गोवस
(एच.एस.सी., आयटीआय) लॅब. अॅटेंड.(इले.)
श्री. आर.एन.कांबळे

(बी.ए., डिप्लोमा कॉम्प्यु.हार्ड.अॅड नेटवर्क)
लॅब. अॅटेंड.(हार्ड.टेक.)
श्री. ए. जी. भाटले (एम.ए.) लॅब.अॅटेंडेंट
श्री. डी. के. पताडे (एच.एस.सी.) लॅब.अॅटेंडेंट
श्री. जी. डी. निढोरी (बी.ए.) झेरॉक्स ऑपरेटर
श्री. एस. टी. हजारे (एच.एस.सी.) शिपाई
श्री. एम. बी. रेडेकर (एच.एस.सी.) शिपाई
श्री. एम. बी. यादव (एच.एस.सी.) शिपाई
श्री. एस. एस. गवळी (बी.ए.) शिपाई
श्री. डी. एस. पाटील (एच.एस.सी.) शिपाई
श्री. एस. जे. साबळे (एच.एस.सी.) शिपाई
श्री. एस. एस. कांबळे (एम.ए.) शिपाई
श्री. एस. व्ही. पाटील (एच.एस.सी.) शिपाई
सौ. एस. एस. ठबे (७ वी) स्विपर
कु. एम. सी. दबडे (बी.सी.ए.) ज्यु.क्लार्क
श्री. एस. बी. कांबळे, स्वीपर

कर्मवीर वि. रा. शिंदे शिक्षण संस्था (प्रशासकीय कर्मचारी वृंद)

■ प्रशासकीय प्रमुख : श्री. एल. एस. शिंदे (बी.कॉम.),

■ लेखनिक : श्री. नारायण पाटील (बी.कॉम.)

असे वक्ते.. अशी व्याख्याने...

साहित्य संमेलनाचे माजी अध्यक्ष लक्ष्मीकांत देशमुख विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना

डॉ. सुभाष देसाई यांचे व्याख्यान, 'समाज सुधारक कर्मवीर, वि. रा. शिंदे'

प्रा. सौ. शोभा नाखरे, मुंबई :
'स्त्री शक्तीचा जागर' करताना

प्रा. जे. बी. शिंदे, कोल्हापूर :
महात्मा गांधीच्या विचारांची मांडणी करताना

ज्येष्ठ साहित्यिक मा. श्रीपाल सबनीस,
'राष्ट्रपित्याची पितृहत्या' या विषयावर बोलताना

मा. किशोर बेडकिहाळ, सातारा 'म.गांधी, कर्मवीर शिंदे आणि अस्पृश्यता' या विषयावर बोलताना

मान्यवरांच्या भेटी व मार्गदर्शन

मा. श्रीमती विजया पांगारकर
प्रांताधिकारी गडहिंग्लज

जॉईंट डायरेक्टर, मा. अजय साळी साहेब यांच्याबरोबर
रजिस्ट्रार आणि संस्था सचिव प्रा. अनिल कुराडे

कुलसचिव,
डॉ. विलास नांदवडेकर साहेब
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

मा. श्री. रामलिंग चव्हाण साहेब,
तहसीलदार, गडहिंग्लज

मा. बाळासाहेब कुपेकर
मार्गदर्शन करताना

मा. श्रीनिवास गायकवाड
(बटू बिल्डर्स)
उद्योजगतेची वाटचाल या
विषयावर व्याख्यान दिले

मा. सयाजी भोसले, म्यूचल फंड :
परिचय आणि गुंतवणूक
यावर व्याख्यान दिले

अॅड. संदिप फगरे, ग्राहक
संरक्षण कायद्या
विषयी मार्गदर्शन करताना

क्रीडा विभाग महाविद्यालयाचा गौरव

शिवराज महाविद्यालयाच्या शिरपेचात आणखी एक

मानाचा तुरा

आमच्या महाविद्यालयाचा
विद्यार्थी व आंतरराष्ट्रीय
तलवारबाजी खेळाडू

कु. अक्षय
मधुकर देशमुख
(बी. ए. भाग ३)

यांना महाराष्ट्र शासनाचा प्रतिष्ठीत

श्री शिव-छत्रपती
क्रीडा पुरस्कार

हार्दिक
अभिनंदन!

शि
व
रा
ज
२०१९

क्रीडा विभाग

अॅथलेटीक्स : शिवाजी विद्यापीठाची सलग सात वर्षे चॅम्पीयनशीप मिळवणारा संघ

शिवाजी विद्यापीठ विभागीय खो-खो स्पर्धा : मुलींचा उपविजेता

क्रॉसकंट्री : विद्यापीठ आंतरविभागीय स्पर्धा महिला व पुरुषांचा विजेता संघ

तलवारबाजी शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय स्पर्धा चॅम्पीयनशीप मिळवणारा संघ

उंचउडी स्पर्धेतील राष्ट्रीय खेळाडू : ऋषिकेश काटे

योगकौशल्य : अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ संघामध्ये सहभाग, वैष्णवी हजारें

क्रीडा विभाग

राष्ट्रीय स्तरावर उत्तम कामगिरी करून देशात विद्यापीठाचे व महाविद्यालयाचे नाव चमकविणारे आमचे खेळाडू अक्षय देशमूख, श्रीया जाधव, अंकिता पाटील, प्रशिक्षक प्रा. राहूल मगदूम

श्वेता पाटील (एम. ए. भाग १ समाजशास्त्र) आंतरराष्ट्रीय हॉकी पंच म्हणून मान्यता

हॉकी : शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय स्पर्धा उपविजेता मुलींचा संघ

फुटबॉल : वेस्ट झोन राष्ट्रीय स्पर्धा : विद्यापीठाचे नेतृत्व करणारा विद्यार्थी सुमित घाटगे आमचे राज्यस्तरीय खेळाडू

श्रीया जाधव
फेनसींग, ब्रान्स मेडल

वर्षा राणी मगदूम
क्रॉस कंट्री

पूजा दिवटी
हॉकी

वैभव पाटील
क्रॉस कंट्री

सुकन्या खामकर
कुस्ती

शीतल पाटील
कुस्ती

श्रेयस कुराडे
तलवारबाजी

सायली कुपटे
क्रॉस कंट्री

सुचित्रा घेवडे
अॅथलेटिक्स

रोहिणी कदम
हॉकी

ऋषीकेश काटे
उंचडडी

तेजाली पाटील
फुटबॉल

शि
वा
जी
२०१९

राष्ट्रीय सेवा योजना - NSS

ऐनापूर येथील
विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

प्रा. डॉ. ए. जी. हरदारे
प्रमुख
राष्ट्रीय सेवा योजना

प्रा. ए. व्ही. कुराडे
सहाय्यक
राष्ट्रीय सेवा योजना

प्रा. डॉ. जी. जी. गायकवाड
सहाय्यक
राष्ट्रीय सेवा योजना

महिला मेळाव्यात मार्गदर्शन करताना
मा. सौ. क्रांतीदेवी कुराडे, संचालक गोडसाखर

ऐनापूर गावचा सर्व्हे करताना NSS स्वयंसेवक

पर्यावरण वाचवा- देश वाचवा : वृक्ष लागवड

स्वच्छ भारत - स्वस्थ भारत मोहिम :
शोषखड्डे काढताना

ऐनापूर येथील
विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

जलसंधारण – पाण्याची टाकी स्वच्छ केली

राष्ट्रीय सेवा योजना NSS

ऐनापूर गावात नविन रस्ता करताना
स्वयंसेवक NSS विद्यार्थी प्रतिनिधी

जलसंधारण – ऐनापूर गावातील जुन्या विहीरीची
सर्वांगीण स्वच्छता केली

मतदान जनजागृती रॅली

एन.एस.एस. विद्यार्थी प्रतिनिधी

स्नेहल पाटील
बी. ए. भाग २

शुभम रोटे
बी. एस्सी.भाग ३

शि
व
वा
ज

२०१९

राष्ट्रीय छात्र सेना - NCC

कैप्टन प्रा. आर. डी. मगदूम
प्रमुख : राष्ट्रीय छात्र सेना

SUO - ममता स्वामी

COT - तेजस्विनी मुळीक
RDC-CAT-IV पुणे

COT- अंकिता पाटील
RDC-CAT

JUO- अशोक कोले

JUO- तेजाली पाटील

JUO- संदेश माने

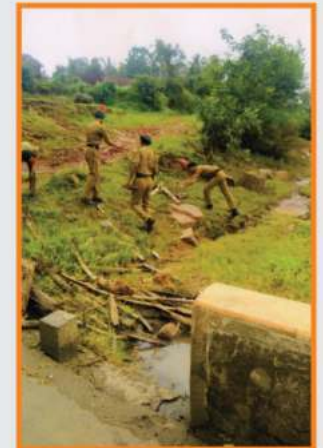

CTD अनिल बागेवाडी
IGC-TSC अमरावती

कैप्टन प्रा. आर. डी. मगदूम

प्लास्टिक
हटाव मोहिम

राष्ट्रीय छात्र सेना – NCC

ऑडव्हेंचर ऑक्टिविटी- ट्रेकिंग

कॅमल सफारी, जैसलमेर CDT प्रफुल्ल इंगळे

राष्ट्रीय एकात्मता दिवस

रक्तदान शिबीर

प्रजासत्ताकदिन
संचलन...

शि
व
वा
ज

२०१९

पदव्युत्तर विभाग – विविध उपक्रम

स्वागत समारंभ, प्रमुख पाहुणे मा. महेश काकडे, शिवाजी विद्यापीठ संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन

एम.एस्सी. कॉम्प्युटर, स्वागत समारंभ प्रमुख पाहुणे मा. गोपाळराव पाटील, चंदगड

'सॅक्स' २०१९, प्रमुख पाहुणे : मा. एन. टी. शेळके (सी. ए.) यांचा सत्कार

'सॅक्स' विजेत्यांना पारितोषिक देताना मा. प्रा. पुष्कर हर्षे, कोल्हापूर

एम. कॉम. भाग २ शिवाजी विद्यापीठ वाणिज्य व व्यवस्थापन विभागास भेट

एम. कॉम. भाग २ सायबर ग्रंथालयात शिवराजच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना ग्रंथपाल मा.टी.डी.विचारे

पदव्युत्तर विभाग – विविध उपक्रम

एम. एस्सी. केमेस्ट्री विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना मा. चंद्रशेखर चंदगडे

कार्यशाळा : नेट-सेट, विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन प्रा. डॉ. राशीनकर

अश्विनी खमलेट्टी

एम. ए. (हिंदी)

शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता यादीत पहिली

आणि विद्यापीठाच्या ५ पारितोषिकांची मानकरी

- १) उमा सदाशिव शास्त्री स्मृती पारितोषिक
- २) डॉ. चंदूलाल दुबे पारितोषिक
- ३) डॉ. आर. व्ही. चिटणीस हिंदी पारितोषिक
- ४) महाकवी 'भूषण' हिंदी पारितोषिक
- ५) कै. गुरुवर्य कल्लाप्पा घाटे गुरूजी पारितोषिक

शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्राप्त विद्यार्थी (रु. १०,०००)

रेखा होनगेकर
एम. ए. इंग्रजी

लता होनगेकर
एम. ए. इंग्रजी

दीपाली नामदे
एम. ए. इंग्रजी

सुजाता कोरी
एम. ए. समाजशास्त्र

कविता कचरे
एम. ए. हिंदी

निर्देश रायकर एम. ए. मराठी
वत्कृत्व स्पर्धेत राज्यपातळीवरील
अनेक पारितोषिक प्राप्त पदव्युत्तर विद्यार्थी

शि
व
रा
ज
२०१९

संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य आणि
विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालय विभाग

विविध उपक्रम

शिक्षक दिन : मार्गदर्शन करताना
प्रा. काशीनाथ सावेकर

शिक्षक दिन : मनोगत व्यक्त करताना विद्यार्थिनी

पर्यावरण विषयावर पोस्टर प्रदर्शन उद्घाटन
करताना प्राचार्य डॉ. आर. बी. तेली

पोस्टर प्रदर्शनाची पाहणी करताना
संचालक अॅड. दिग्विजय कुराडे

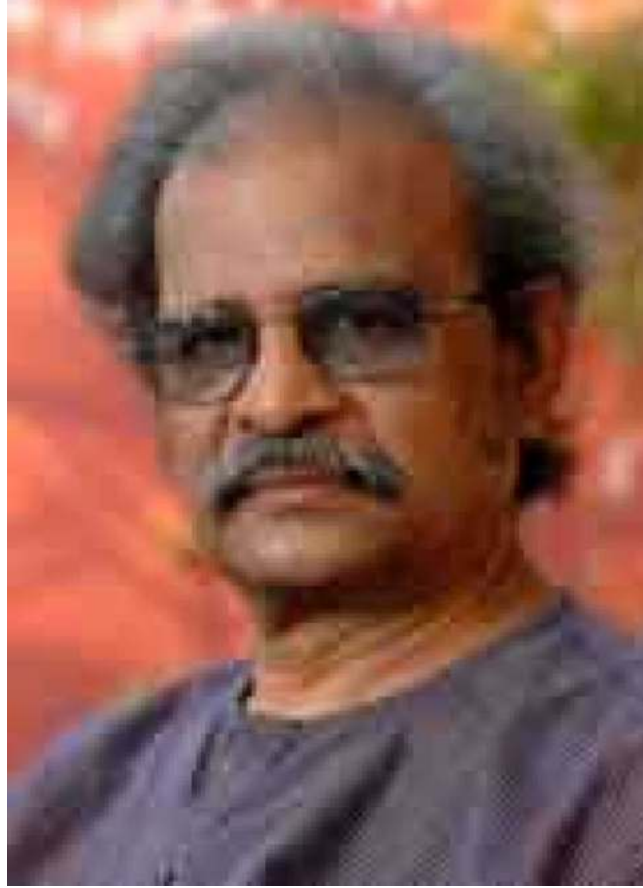
पालक मेळावा : मार्गदर्शन,
संस्था अध्यक्ष प्रा. किसनराव कुराडे

१२ वी आर्ट्स, कॉमर्स शुभेच्छा समारंभ :
प्रमुख पाहुणे, मुख्याध्यापक मा. आर. एस. कबुरे

मराठी विभाग

कवी कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान, नाशिक यांचा या वर्षीचा मानाचा जनस्थान पुरस्कार
साहित्यिक वसंत आबाजी उहाके यांना जाहीर झाला आहे.
मनपूर्वक अभिनंदन !

विभागीय संपादक : प्रा. ए. ठे. मोवमावे

अनुक्रमणिका

* गद्य विभाग *

- स्त्री-शिक्षणाच्या आद्य प्रणेत्या : सावित्रीबाई फुले अर्चना पाटील एम.ए. भाग २
- ९२ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या भाग्यश्री पुजारी / गौरी बोरगली एम.ए. भाग २
- अध्यक्षा - अरुणा ढेरे
- महिला सबलीकरणाचे आद्य प्रणेते : महात्मा बसवेश्वरअंजली तोटगी एम.ए. भाग २
- फडकऱ्यांचे जीवनअवधूत लोखंडे बी.एस्सी. भाग १
- महाराष्ट्राचं लाडकं व्यक्तिमत्त्व : पु.ल.देशपांडेमयुरी पाटील बी.एस्सी. भाग २
- मातृभाषा शिक्षणाचे माध्यम नितेश रायकर एम.ए. भाग १
- महाराष्ट्र वाल्मिकी : ग.दि.माडगूळकर पूजा तराळे बी.एस्सी. भाग २
- मनोरंजनाचे जग प्राजक्ता दुकळे बी.ए. भाग २
- हरवलेला गोवा... मनोरमा कार्वे बी.ए. भाग १
- सर्प : मित्र माणसाचा शुभम बारामती बी.एस्सी. भाग ३

* पद्य विभाग *

- छत्रपती अक्षय शिंपूकडे बी.एस्सी. भाग १
- त्या क्षणी... उषा सागर बी.एस्सी. भाग २
- कहाणी... मारुती पुणेकर बी.कॉम. भाग २
- चूल शुभम बन्ने बी.एस्सी. भाग १
- माझ्या बाबांना भेटायचंय! निकीता वांद्रे बी.कॉम. भाग २
- नवा जन्म... राणी लोहार बी.कॉम. भाग ३
- माझा गाव... दत्तात्रय भोसले बी.कॉम. भाग ३
- निर्जीव सांगाडे गौरव खतकल्ले बी.एस्सी. भाग ३
- मैत्री... स्वप्नाली देसाई बी.काम. भाग २
- देणं पुस्तकांचं... मयुरी पाटील बी.एस्सी. भाग २
- आमची संस्कृती... संतोषी चव्हाण बी.कॉम. भाग २
- शाळा v/s कॉलेज... विक्रम नाईक बी.कॉम. भाग १
- सुंदर भारत... तेजस पन्हाळे ११ वी आर्ट्स
- जिंकायचं आहे मला... प्रतिक्षा बिरंजे बी.ए. भाग १
- आजची पिढी... स्मिता देसाई बी.ए. भाग १
- छत्रपती संभाजी महाराज शुभम पाटील बी.एस्सी. भाग १

स्त्री-शिक्षणाच्या आद्य प्रणेत्या सावित्रीबाई फुले

अर्चना पाटील

एम.ए.भाग २ मराठी

भारतीय स्त्री मुक्तीच्या व स्त्री शिक्षणाच्या प्रणेत्या

प्रथम शिक्षिका क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले स्त्री-उध्दारासाठी आपले सर्वस्व वाहून देत महात्मा ज्योतीराव फुले यांनी हाती घेतलेल्या समाजोध्दाराचा वसा तितक्याच नेटाने पुढे नेणाऱ्या क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांना प्रथम अभिवादन.

आईसारखा हात फिरवुनि ।

माया दिली आईची ॥

धन्य तो सत्पुरुष ? धन्य ती माता ॥

जिले अर्पिले जीवन आपुले ।

या ज्योतिकार्याला ॥

“स्त्री ही गृहलक्ष्मी आहे.” जेथे स्त्रीला वंदनीय मानले जाते, तेथे लक्ष्मीचे वास्तव्य असते. प्रत्येक कर्तबगार पुरुषांमागे एक स्त्री असते. असा समज असलेल्या समाजात पण १९व्या शतकात आपल्या समाजात कमालीचा कर्मटपणा माजला होता. त्यामुळे स्त्रीची अवस्था दयनीय झाली होती. बालविवाह, केशवपन, अशा अनेक अनिष्ट तत्कालिन रूढीना सामोरे जावे लागत होते. “रांधा वाढा उष्टी काढा” “चूल आणि मूल” एवढेच तिचे मर्यादीत कार्यक्षेत्र होते. थोडक्यात सांगायचे तर

त्या काळातील स्त्रीचे जीवन आंधारमय होते. शिक्षणापासून ती पूर्णपणे वंचित होती. पण म.फुले, आगरकर, म.कर्वे यांनी त्या आंधारात ज्ञानाचा दीप लावला. याच्याही पलीकडे जावून उच्च कोटीच्या मानवतावादी समाजसुधारकाची पत्नी स्त्रीयांची कैवारी, सावित्रीबाई फुले यांनी तर स्त्रीला शिक्षणाचा परिस्पर्श करून तिचे व्यक्तिमत्त्व उजळून टाकण्याचे थोर कार्य केले.

ज्या काळात स्त्रीला समाजात मानाचे स्थान मिळत नव्हते; स्त्री शिक्षणापासून अधिकारापासून वंचित होती तिला परावलंबी व परतंत्र ठेवले जात होते. त्या काळात सातारा जिल्ह्यातील शिरवळ पासून जवळच असलेल्या नाचगावच्या खंडोजी नेवसे पाटील यांच्या घरी ३ जानेवारी १८३१ रोजी सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म झाला. त्या ९ वर्षांच्या असताना इ.स. १८४० मध्ये त्यांचा विवाह १३ वर्षे वयाच्या ज्योतिबा फुले यांच्याशी झाला. लहानपणापासूनच ज्योतिबांना जातीयतेचे चटके बसले होते. अस्पृश्यांचे हाल पाहून ज्योतिबांचे काळीज पिळवटून निघत असे. अशा समाजातील अमानुष रूढी-परंपरा व धार्मिक कर्मकांड या विरुद्ध ज्योतिबांचे मन पेटून उठत असे त्या पेटत्या ज्योतिला प्रज्वलित करण्याचे कार्य सावित्रीबाई फुलेंनी केले.

या काळात शिक्षणामुळे काय बदल घडू शकतात याकडे लक्ष देण्यासाठी कोणालाही सवड नव्हती त्याच काळात महात्मा फुले यांनी स्त्री-शिक्षणाचे महत्त्व लक्षात घेऊन स्त्रियांसाठी शाळा सुरू केल्या.

विद्ये विना मती गेली ।

मती विना गती गेली ॥

गती विना निती गेली ।

निती विना वित्त गेले ॥

वित्त विना शुद्ध खचले ।

एवढे अनर्थ एका अविद्येने केले. यातील

खरा अर्थ सावित्रीबाईंनी बरोबर हेरला समाजातील शुद्ध, अतिशुद्ध, शेतकरी स्त्रीया यांना या बंधनातून मुक्त करण्याच्या हेतूने प्रेरित होऊन ज्योतिबांनी १-१-१८४८ रोजी पुणे येथील भिडेवाड्यात मुलींसाठी पहिली शाळा स्थापन केली. त्यासाठी त्यांनी प्रथम आपल्या पत्नी सावित्रीबाईंना सुशिक्षित केले व त्यांच्याकडे अध्यापनाचे काम सोपविले. स्त्री-शिक्षण, स्त्री-स्वातंत्र्य, बालविवाहास बंदी, विधवा विवाहास मान्यता, केशवपनास बंदी, सतीची चाल या विरुद्ध या माऊलीने चळवळ सुरू केली. अशा प्रकारे स्त्री सुधारणा करित असताना त्यांना अन्याय दगड, माती, शेणाचा मारा आणि समाजाकडून केली जाणारी विटंबना सहन करावी लागली. पण ज्योतिबांची सावित्री मात्र अजिबात डगमगली नाही. हे त्यांनी सर्वांना दाखवून दिले. त्यांच्या सर्वांगीण कार्याचे रूपांतर एका वटवृक्षात झाले.

एवढासा वेल लावला तरी ।

त्याचा पसारा मात्र नभावरी ॥

खरचं सावित्रीबाईंच्या या कार्यामुळे आज आपण मुली शिक्षणाचा आस्वाद चाखत आहोत सावित्रीबाई फुले यांच्यामुळे आता असे एकही क्षेत्र उरले नाही की जेथे स्त्रीचा सहभाग नाही. आजची स्त्री शिक्षणामुळे डॉक्टर, इंजिनियर, वास्तुविशारद, न्यायव्यवस्था, पोलीस खाते, लष्कर प्रशासकीय अधिकारी, कला क्षेत्र, राजकारण, क्रीडा क्षेत्र या सर्व क्षेत्रात पुरुषांच्या बरोबरीने वागत आहे. या शिक्षणामुळे ती पृथ्वीवरच नाही तर अंतराळात सुध्दा पोहचली आहे.

स्त्रीयांचा व क्षूद्रांचा कैवार घेऊन सावित्रीबाईंनी ज्ञान क्षेत्रात मोठे धडाडीचे कार्य केले आहे. अनाथ मुलांचा सांभाळ, विधवांचा उध्दार, माया-ममता, सत्य-समता ही माणुसकीची वागणुक त्यांनी आचरणात आणली जुन्या जगाला माणुसकीची जागी आणण्यासाठी त्यांनी अनेक हाल सोसले, अपमान गिळले, संकटे झेलली

सावित्रीबाईंनी अज्ञानाला जगातील सर्वात मोठा शत्रू मानला.

एवढेच नव्हे तर पद दलितांच्या कैवारी आणि स्त्री-शिक्षणाच्या पुरस्कर्त्या सावित्रीबाईंनी ज्योतीरावांनी काढलेल्या मुलींच्या शाळेत अनेक वर्षे काम केले. विधवांसाठी अनाथाश्रम आणि बालहत्या प्रतिबंधक ग'ह, मजुरांसाठी रात्रशाळा, दुष्काळाच्या काळात अन्न छत्र सुरू केले तसेच त्यांनी अनाथाश्रमामधील विधवा स्त्रिया मुलगा दत्तक घेऊन त्याचा स्वतःच्या मुलाप्रमाणे सांभाळ केला इत्यादी युगप्रवर्तक त्यांनी केले.

याच काळात स्त्रीयांसोबत होणाऱ्या कूर प्रथांना त्यांनी विरोध केला. त्याकाळी बालविवाहामुळे अनेक मुली गरोदर असताना विधवा झाल्या त्यांच्याकरीता या फुले दाम्पत्यांनी १८६३ रोजी बालहत्या प्रतिबंधक गृहांची स्थापना करून एक प्रसूतिगृह सुरू केले. केशवपनाविरुद्ध नागरिकांना संघटीत करून नाभिकांचा संप घडवून आणण्याचा उपक्रम कामगार नेते नारायण मेघाजी लोखंडे यांनी केला त्या मागची पें'रणा सावित्रीबाईंचीच होती. इतकेच नव्हे तर विधवा आईच्या पोटी जन्म घेणाऱ्या यशवंतला दत्तक घेऊन त्यांनी त्याला डॉक्टर केले.

जुलै १८८७ मध्ये ज्योतिरावांना पक्षाघाताचा आजार झाला. त्यांचे उजवे अंग लुळे पडले त्यांच्या आजारपणात सावित्रीबाईंनी अहोरात्र सेवा केली. त्या आजारात २८ नोव्हेंबर १८९० रोजी ज्योतिरावांचे निधन झाले. अत्यंतयात्रेच्यावेळी जो टिटवे धरतो त्याला वारसा हक्क मिळत असल्याने ज्योतिरावांचे पुतणे आडवे आले आणि ज्योतिरावांचा दत्तक पुत्र यशवंतरावांना विरोध करू लागले. त्या वेळेस सावित्रीबाई पुढे आल्या व त्यांनी स्वतः टिटवे धरले व अत्यंतयात्रेच्या अग'भागी चालल्या आणि स्वतःच्या हाताने ज्योतिरावांच्या पार्थिवाला अग्नी दिला.

१८८९ रोजी यशवंतरावाचा विवाह

ज्ञानोबा कृष्णाजी ससाणे यांच्या राधा नावाच्या मुलीशी करून दिला व हाच विवाह महाराष्ट्र-तील पहिला आंतरजातीय विवाह होय.

२४ सप्टेंबर १८७३ रोजी सत्यशोधक समाजाच्या स्थापनेनंतर ज्योतिरावांचे निधन झाल्याने सत्यशोधक चळवळीचे नेतृत्व करण्याची जबाबदारी सावित्रीबाईंच्यावर आली. १८९३ रोजी सासवड येथे झालेल्या सत्यशोधक परिषदेचे अध्यक्षपण सावित्रीबाई फुलेनी भुषविले.

त्या बरोबरच सावित्रीबाईंनी आपल्या विचाराचा प्रसार आपल्या साहित्याच्या माध्यमातून केला. 'काव्यफुले, बावनकशी-सुबोध रत्नाकर' इ. काव्यसंग'ह त्यांचे प्रसिद्ध आहेत. सावित्रीबाई शिकल्या त्यांच्या ठायी असणाऱ्या कवि मनाला जे कांही आढळले ते त्यांनी कविता व अभंगांच्या रूपात शब्दबद्ध केले. त्यांच्या कित्येक कवितेत निसर्गाची मनोरम वर्णोही आलेली आहेत. काव्यलेखनाबरोबरच त्यांनी गृहिणी या मासिकातून लेखही लिहिले आहेत.

१८९७ मध्ये पुण्यात प्लेगच्या साथीने थैमान घातला होता.हा जीवघेणा आजार अनेकांचे जीव घेत होता. प्लेग पिडीतांचे हाल ओळखून त्यांची सेवा करण्याचे कार्य सावित्रीबाईंनी हाती घेतले स्वतःच्या प्रकृतीची पर्वा न करता प्लेगची लागण झालेल्यासाठी त्यांनी काम केले. दुर्दैवाने त्या स्वतःच प्लेगच्या भीषण रोगाने बळी पडल्या.

अशा या पुण्यश्लोक सावित्रीबाई फुलेंनी सांस्कृतिक इतिहासात एक नवा क्रांतीकारक आदर्श निर्माण केला. त्यांचे हे स्त्री शिक्षणाचे कार्य फार थोर आहे. दि. १० मार्च १८९७ रोजी एक सेवाभावी थोर माता काळाच्या पडद्याआड गेल्याने सारे लोक हळहळले. स्त्री कैवारी, थोर मनाची खंबीर स्त्री, या देशातील पहिली शिक्षिका, समाजसुधारकांच्या सेवाकार्यात निष्ठापूर्वक भाग घेणारी एक आदर्शपत्नी, दिव्य तेजाने तेवणारी ज्योतिरावांची ज्योत मालवली.

९२ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष

डॉ. अरुणा ढेरे

संकलन व लेखन

भाग्यश्री पुजारी

गौरी बोरगली

एम.ए.भाग २ मराठी

९२ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य

संमेलनाच्या अध्यक्ष म्हणून डॉ.अरुणाताई ढेरे यांची निवड झाली. आजपर्यंत झालेल्या सरस्वती उपासकांच्या सोहळ्याच्या अध्यक्षपदी निवड झालेल्या त्या पाचव्या महिला साहित्यिक ठरल्या. याचबरोबर थोर संशोधक लेखक कै.रा.चि.ढेरे यांच्या अरुणा ढेरे या कन्या आहेत. बालपणापासून साहित्याचे आणि समीक्षेची वैचारिक पार्श्वभूमी त्यांना लाभली आहे. तसेच अनेक प्रतिभावान साहित्यिकांना हा मान मिळण्यापासून वंचित रहावे लागले. सरस्वतीच्या कृपेने ती संधी अरुणाताईंना प्राप्त झाली. साहित्य विश्वातील सूर्य दिवंगत रामचंद्र चिंतामण ढेरे यांच्या समृद्ध साहित्याच्या तेजात कुटूंबाच्या दुसऱ्या पिढीत अरुणाताईंनी आपल्या वाङ्मयाचे भरघोस योगदान देऊन त्यांना अधिक झळाळी आणली.

अरुणाताईंचे शालेय शिक्षण नूतन मराठी विद्यालय, हजुरपागा मुलींची शाळा येथे झाले. पुढे महाविद्यालयीन शिक्षण सांस्कृतिक राजधानी असलेल्या पुण्यात झाले. १९७७ साली

अरूणाताईंना पुणे विद्यापीठात कला शाखेत सर्वप्रथम आल्याने सुवर्णपदकाने गौरविण्यात आले. टिळक महाराष्ट्र- विद्यापीठात पदविकेत सर्वप्रथम आल्याने त्यांना यशवंतराव चव्हाण पारितोषिकाने गौरविण्यात आले.

कथा, कादंबरी, कविता, ललितलेख हे साहित्यप्रकार त्यांनी हाताळले आहेत. संपादनेही केलेली सुनिता देशपांडे यांच्या निकटच्या सहवासातून अरूणा ढेरे यांची वैचारिक आणि साहित्यिक बैठक समृद्ध झाली. सहा कवितासंग'ह, तीन कादंबरी, सहा कथासंग'ह, अकरा ललित लेखसंग'ह आणि समीक्षात्मक पुस्तक अशी त्यांची साहित्यसंपदा आहे. याचबरोबर स्फुटलेखसंग'ह, कादंबरी, समीक्षात्मक लेख यातून त्यांच्या प्रतिभेची ओळख पटते. त्यांचा विस्मृतिचित्रे हा ग'थ अतिशय गाजला.

'प्रेमातून प्रेमाकडे या पुस्तकातील विषय समीक्षकांनी आणि माध्यमांनी गौरवला आहे. स्त्री पुरुष मैत्रीच्या नात्यातील एक वेगळाच पैलू त्यांनी रसिकांच्यासमोर मांडला. आजकाल स्त्री-पुरुषातील मैत्री अतिशय सामान्य बाब आहे. पण ज्या काळात अनेक मान्यवरांच्या मैत्रीच्या नाजूक विषयाला अरूणाताईंनी अगदी हळूवारपणे हाताळून न्याय दिला आहे. अरूणाताई या संवेदनशील मनाच्या कवयित्री आहेत. ताईचे सहा कवितासंग्रह प्रकाशित असून त्यातील 'एक बंध अंधरो से' हा कवितासंग'ह हिंदीतून आहे. या व्यतिरिक्त 'निरंजन', 'प्रारंभ', 'मंत्रसार', 'निळ्या पारदर्शक अधारात' हे सर्व त्याचे कवितासंग'ह त्यांच्या खोल कविमनाची सखोलतेने ओळख

करून देणारे ठरतात. अरूणाताईंना साहित्यातला काव्य प्रकार अधिक साद घालणारा आहे.

बालपणापासून अनेक पारितोषिकांच्या मानकरी ठरल्या. जणू हे सर्व सन्मान त्यांच्या साहित्यांच गौरव करून देण्यासाठीच आहेत की काय असे वाटते. कारण अरूणाताईंच्या साहित्यातील विविधता व्यासंग हा दुर्मिळातील दुर्मिख असेच वर्णन केला गेला आहे. डॉ.लभसेटवार साहित्य सन्मान डॉ.निर्मलकुमार फडकुले स्मृती पुरस्कार, लोकशाहीर विठ्ठल उमप पुरस्कार, पुण्याचा मानांकित साहित्यदीप पुरस्कार, महाराष्ट्र- राज्य ग'थ निवड समितीचे अध्यक्षपद या सार'या अनेक पुरस्कारांनी अरूणाताईंच्या साहित्यातील विविध प्रतिभेचा सन्मान केला.

स्वतः साहित्यिक असलेल्या अरूणाताईंनी वाचक म्हणून साहित्य विश्वातील उणीवा आणि साहित्याचे सामर्थ्य या सार'या विषयांवर मतप्रदर्शन केले आहे. विविध माध्यमातून प्रकाशित आणि प्रसारित त्यांना विचारलेल्या प्रश्नांना उत्तर देताना त्यांनी आपल्या व्यथांना वाट मोकळी करून दिली आहे. १९८०-९० च्या दशकात दर्जेदार साहित्याची निर्मिती झाली. त्यानंतर साहित्याला बऱ्याच अंशी उतरती कळा लागली. साहित्य संमेलने ही अनेक प्रकाराने उथळ भासू लागली. गेल्या काही वर्षात अनेक जेष्ठसाहित्यिकांनी जाहीरपणे साहित्य संमेलनाच्या उत्साहात आलेला उथळपणा, लाभांसाठी काही साहित्यिकात स्वतःला प्रस्थापित करण्याची स्पर्धा यावर कठोर भाष्य केले आहे.

साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष पदासाठी होणाऱ्या निवडणुकीला इतर साहित्यिकांना त्यांना मतदान करण्यास याचना करावी लागत असल्याने अनेक पात्र आणि ज्येष्ठ साहित्यिक यापसून वंचित ठरले. परंतू यंदा अनेकांना अभिप्रेत असलेल्या निवडणूक प्रक्रिे येतील आमुलाग' बदलाने साहित्य संमेलनात व्यासपीठाइतकाच व्यासंगी श्रोत्याचा बहर आला होता. साहित्य प्रेमी समाजाला बदलण्याचे दिशा दाखवण्याचे सामर्थ्य अरुणाताईच्या एकमताने झालेल्या निवडीने उदयास आल्याने साहित्य विश्वातील अनेकांच्या मनात एक आशेचा किरण निर्माण करणारा ठरला.

डॉ.अरुणा ढेरे यांची साहित्यसंपदा

- लावण्यायात्रा
- लोक आणि अभिजात
- विस्मृतिचित्रे
- उमदा लेखक - उमदा माणूस
- कवितेच्या वाटेवर
- निळ्या पारदर्शक अंधारात
- बंद अंधरो से (हिंदी)
- लोकसंस्कृतीची रंगरूपे
- विवेक आणि विद्रोह
- शाश्वताची शिदोरी
- उर्वशी
- कवितेच्या शोधात

- काळोख आणि पाणी
- भगव्या वाटा
- कृष्णकिनारा
- नागमंडल
- प्रेमातून प्रेमाकडे
- मन केले ग्वाही

पुरस्कार आणि पारितोषिके

- १९७७ साली टिळक महाराष्ट्र - विद्यापीठात भारतीय विद्या पदविकेत सर्वप्रथम, यशवंतराव चव्हाण पारितोषिक प्राप्त.
- १९८६ साली पुणे विद्यापीठात डॉ.भालचंद्र फडके यांच्या मार्गदर्शनाखाली स्वातंत्र्योत्तर मराठी कथा-कादंबऱ्याचा आदिबंधात्मक अभ्यास.
- पुण्याच्या साहित्यदीप प्रतिष्ठानचा साहित्यदीप पुरस्कार (६ मे २०१६)
- म.सा.प. चा २०१७ सालचा ग्रंथ पुरस्कार 'स्त्री-लिखित मराठी कविता'
- मृत्युंजयकार, शिवाजी सावंत यांच्या स्मृतिदिनानिमित्त मृत्युंजय प्रतिष्ठानतर्फे शिवाजी सावंत साहित्य पुरस्कार.

कथासंग्रह

- अज्ञात राज्यावर रात्री

महिला सबलीकरणाचे आद्य प्रणेते महात्मा बसवेश्वर

अंजली तोटगी

एम.ए.भाग २ (मराठी)

कर्नाटक राज्यातील विजापूर जिल्ह्यातील बागेवाडी

या गावात कम्मे कुळाच्या शैव ब्राह्मण कुटुंबात आनंदनाम संवत्सरमध्ये (इ.स. ११३४) वैशाख महिन्यातील अक्षय्यतृतीयेच्या पवित्र दिवशी बसवेश्वरांचा जन्म झाला. त्यांच्या पित्याचे नाव मादरस व आईचे नाव मदांबी होते. मी बसवेश्वरांकडे एक देव म्हणून नव्हे तर देवमाणूस म्हणून पाहते. त्यामुळेच ते मला खऱ्या अर्थाने मोठे वाटतात. समाजसुधारक, रचनाकार, राजकारणी, संघटक, अर्थतज्ञ, ज्ञानी, जगद्गुरु, कवी, बंडखोर, तपस्वी, हिशोबतज्ञ, दयाळू, कर्मयोगी, श्रमपूजक अशा विविध विशेषणांनी त्यांचा उल्लेख केला तरी आणखीन काही विशेषणे शिल्लक राहतातच. असे हे आकाशाएवढे विशाल व सागराइतके खोल असणारे एक असाधारण व्यक्तित्व होते.

महान व्यक्तित्वाबाबत जशी मतांतरे असतात तशी बसवेश्वरांच्या बाबतीतही आहेत. त्यांच्या एकूण जीवनकालाबद्दल तर भिन्न भिन्न मतप्रवाह आहेत. काहींच्या मते त्यांना ३५ वर्षे आयुष्य लाभले तर काहींच्या मते ५४ तर काहींच्या मते ६४ वर्षे !अद्यापही हा मुद्दा वादगस्त आहे. एक प्रश्न मात्र सातत्याने चर्चेला येतो तो म्हणजे बसवेश्वरांनी वीरशैव धर्माची स्थापना केली आहे काय ? या प्रश्नाचे उत्तर हे की महात्मा बसवेश्वरांनी प्राचीन काळापासून अस्तित्वात असलेल्या शैव पंथाला वीरत्व प्राप्त करून देऊन वीरशैव

धर्माला नवे चैतन्यमय रूप प्राप्त करून दिले. शिवाच्या उपासकांच्या धर्माला शैववाद म्हणतात. त्यात मार्गशैव, आदिशैव, अन्त्य शैव, शुद्धशैव, पाशुपत असे अनेक पंथ अस्तित्वात होते. या सर्व पंथातील शिवोपासनेला योग्य असा संस्कार देऊन नव्याने वीरशैव धर्म अस्तित्वात आला आहे.

बसवकालीन समाज हा अंधश्रद्धेच्या गर्तेत खोलवर रुतून बसला होता. मध्ययुगीन भारतात स्त्री ही धार्मिक बंधनात खिंतपत पडलेली होती. त्या स्त्रीला सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक, धार्मिक बाबतीत तुच्छ स्थान होते. स्त्री ही केवळ भोगवस्तु आहे तिला कोणतेही स्थान, दर्जा नाही. अशा विचारसरणी मुळे तत्कालीन स्त्रियांच्या जीवनात सर्वत्र अंधार पसरला होता. सनातनी परंपरेच्या बेड्यामुळे त्यांना जनावराहून हालाकीचे दिवस काढावे लागत असे. त्या अंधारमय युगात एका तेजस्वी दैदिप्यमान समतानायकांनी स्त्री मुक्तीचे पंख मुक्त केले ते म्हणजे महात्मा बसवेश्वर म्हणजेच बसवण्णा !

महात्मा बसवण्णानी भारतात पहिल्यांदा स्त्रियांना साक्षर बनवून भारतीय इतिहासाला एक वेगळी कलाटणी दिली.

विचार करा त्या काळी पुरुष साक्षर नव्हते तर स्त्रियांची काय विचारण्याची गोष्ट. अशा सनातनी युगात महिलांना संघटित करून साक्षर करून संघटित बनविण्याचे ऐतिहासिक कार्य महात्मा बसवण्णांनी १२व्या शतकात केले.

या ईश्वर निर्मित निसर्गसृष्टीचा व जीवनाचा आनंद घेण्याचा अधिकार पुरुषाप्रमाणे स्त्रियांनासुद्धा आहे याची जाणीव त्यांनी तत्कालीन समाजाला करून दिली व त्याची शिकवण सर्व शरणांनी आमलात आणून स्त्रियांना स्वाभिमानी जीवन जगण्यासाठी प्रेरीत केले.

' स्त्रियांना कायकातून (व्यवसाय) स्वावलंबी करणारे महात्मा बसवण्णा -

कायक (व्यवसाय)हा पुरुष प्रधान म्हणून ओळखला जायचा महात्मा बसवण्णांनी या विचाराला तडा देऊन स्त्रियांना व्यावसायिक

स्वातंत्र्य दिले.

अनुभव मंटपात समावेश करत असतानाचा पहिला नियमच हा होता की स्वतःच्या उदरनिर्वाहासाठी कोणता तरी व्यवसाय करणे अनिवार्य बंधनकारक होते.

अनुभव मंटपात अनेक स्त्रियांचा समावेश होता. त्या स्वतः कोणत्या ना कोणता कायक करीत असतं. त्यामध्ये काश्मिरची महाराणी "मोळ्गी महादेवी" या मोळी विकण्याचे कार्य करत. "आयदक्की लक्कम्मा" या सांडलेले तांदूळ वेचण्याचे कायक करत. "रेमव्वा" या सूत कातण्याचे कायक करत. "रेवम्मा" हे सौंदर्य प्रसाधने विकण्याचे कायक करत. सोमम्मा" या धान्ये कांडण्याचे कायक करत. "काळव्वा" हे सुतारकाम करण्याचे कायक करत. "लिंगम्मा" या पानाचा विडा तयार करत असत. "मधुवय्या" या पादत्राणे तयार करण्याचे कायक करत असतं. "सत्यक्का" या झाडलोट करण्याचे कायक करत. "अक्कम्मा" या शेती करण्याचे कायक करत असत.

अशा किती तरी ज्ञात-अज्ञात शरणी आहेत त्यांच्या आत्मविश्वास निर्माण करून त्यांना कर्तव्यकठोर, स्वावलंबी, स्वाभिमानी, बनवून महात्मा बसवण्णांनी ताठ मानेने उभे केले.

' स्त्रियांना अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य देणारे युगपुरुष -

स्त्रियांना शिक्षणाबरोबर वैचारिक अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य भारतात प्रथम बसवण्णांनी दिले. स्त्रिया फक्त चूल आणि मूल यातच गुरफटून न जाता त्यांनी व्यवसाय उद्योग करावा असा क्रांतीकारी विचारांची मांडणी व प्रत्यक्ष त्या विचारांची अंमलबजावणी त्या सनातनी युगात महात्मा बसवण्णांनी केले.

स्त्रियांना पुरुषांबरोबर स्थान देऊन अनुभव मंटपातील जागतिक पहिल्या लोकशाहीत स्थान देऊन त्यांच्या विचारांना, भावनांना मुक्त करण्याचे खुले विचारपीठ निर्माण करून दिले.

रस्ता झाडणाऱ्या सत्याक्का एक

प्रतिभाशाली साहित्यिक, विचारवंत होत्या. तांदूळ कांडणाच्या सोमव्वा ज्ञान मिळवताना ते लक्षपूर्वक मिळवावे हे सांगताना म्हणतात की लक्षपूर्वक कांडावे नाही तर हाती फक्त भुसा येईल असे सांगतात. आपल्या व्यवसायाच्या भाषेत उपदेश करणाऱ्या सोमव्वा समाजाच्या एक प्रगत शिक्षिका होत्या.

‘ महात्मा बसवण्णा समतेची पहिली दिक्षा माता अक्क नागाई यांना दिली -

माता नागाई या बसवनिर्मितीच्या निर्मितकार आहेत. महात्मा बसवण्णांनी आपल्या वैचारिक स्वातंत्र्याची सुरुवात आपल्या घरातून केली. माता नागाई या अनुभव मंटपातील शरण-शरणीच्या मार्गदर्शन म्हणून कार्य करायच्या. त्यांनी स्वतः महात्मा बसवण्णाच्या विचारांच्या पाईक होत्या. त्यांनी अनेक वचने लिहिली व महत्वाचे म्हणजे कल्याणक इंतीत आपले प्राण पणालालावून वाचनसाहित्याचे रक्षण केले.

शतकानूशतके धार्मिक फाश्यात अडकरणाच्या स्त्रियांना महात्मा बसवण्णांनी मुक्त केले हे त्या आपल्या वचनात सांगताना म्हणतात,

माझे कुलसुतक नष्ट केले बसवण्णांनी,
माझे छलसुतक नष्ट केले बसवण्णांनी,
माझे तनुसूतक नष्ट केले बसवण्णांनी,
माझे भावसूतक नष्ट केले बसवण्णांनी,
भेदा पासून मुक्त केले बसवण्णांनी.

अशा प्रकारे महात्मा बसवण्णांनी केलेल्या क इंतीचा गौरव करतात.

‘ विधवा पुनर्वसन -

तत्कालीन काळात बालविवाह, जटरविवाह यामुळे व अपघाताने अनेक स्त्रिया या विधवा होत. या विधवांना सती जावे लागे, केशवपन करावे लागे अशी अत्यंत हिने प्रकारे वागणूक दिली जात. कोणत्याही मंगल कार्यात, धार्मिक कार्यात, पुज्याताटात त्यांची उपस्थिती अशुभ मानली जात असे. अशा स्त्रियांना महात्मा बसवण्णांनी

समाजपरिवर्तन करून क इंतीकारी विचार मांडून विधवा पुनर्वसन करण्यासाठी समाजप्रबोधन केले.

विधवांना पुनर्विवाह करावा, याचा स्वीकार क इंतीकारी बसवण्णांनी करून समाज परिवर्तन करण्याचा प्रयत्न केला. विशेषतः लिंगायत विधवा महिलांना केशवपन, सती या सनातनी विचारापासून परावृत्त करण्याचे कार्य केले.

आंतरजातीय विवाहाचा पुरस्कार करून तत्कालीन समाजातील दरी कमी करण्याचे समतावादी कार्य बसवण्णांनी केले.

‘ वेश्याचे पुनर्वसन करणारे क इंतीपुरुष

-

कौटुंबिक, प्रतिकूल परिस्थिती आर्थिक हालाकीच्या परिस्थितीमुळे झालेल्या वेश्या व धार्मिक गुलामगिरीमुळे नाइलाजाने झालेल्या देवदासी या तत्कालीन भोगवाद्यांच्या बळी पडत असत. अशा सर्व निराधार महिलांचे पुनर्जिवन महात्मा बसवण्णांनी करून ते तेथेच थांबले नाहीत तर त्यांना जनसामान्यात आणून त्यांना कायकाच्या माध्यमातून सामाजिक प्रतिष्ठा वाढविण्याचे कार्य बसवण्णांनी केले. तसेच त्यांच्या भावना व अनुभव यांना वाट करून देण्यासाठी अनुभव मंटपात स्थान दिले. त्यातील कित्येक स्त्रियांनी वचने लिहून क इंती केली. त्यापैकी शरणी संकव्वा ही एक होती.

अशाप्रकारे जागतिक स्तरावर महिलांना सर्वाधिकार देऊन, स्त्रियांना मानसिक धैर्य देऊन, त्यांच्यात स्वाभिमान निर्माण करून, त्यांच्या हृदयातील हुंकार ओळखणारे व त्यांचे सबलीकरण करणारे महात्मा बसवण्णा हे विश्वातील पहिले महामानव. म्हणून स्त्री मुक्तीचे आद्य प्रणेते म्हणून जगात महात्मा बसवण्णाचा गौरव होतो.

फडकऱ्यांचे जीवन

अवधूत लोखंडे
बी.एस्सी. भाग १

‘कोल्हापूर’, नुसतं नाव जरी घेतलं, तरी

शरीरात उर्जा निर्माण होते.नवा जोश येतो. इंग्रजांच्या काळात लोक म्हणायचे की, भारतातून सोऱ्याचा धूर याययचा. तसं, मला कोल्हापूर जिल्हयाबद्दल वाटायचं. तेथील लोक जणू सोऱं पिकवून आपला उदरनिर्वाह करत, इतके ते श्रीमंत कोल्हापूर. कोल्हापुरातील जागृत देवी अंबाबाईचा जणू सोऱ्याचा आशीर्वाद तेथील लोकांवर होता.

मी मुळचा बीड जिल्हयातला. बीड जिल्हा म्हणजे जणू महादेवाचा सहवास. पण, महादेवाची आमच्यावर तेवढी कृपादृष्टी पडत नाही. दरवर्षीप्रमाणे यंदाही तेथे दुष्काळ पडला. दुष्काळ म्हणजे, मृत्यूचाच जबडा. त्यात माझी परिस्थिती म्हणजे आठराविश्वे दारिद्र्य. घरात मी, बायको, माझी लहान मुलगी आणि माझा बाप. घरात कर्ताकरविता होतो, तो मीच. माझ्या

एकट्याच्या कमाईवर घर चालायचं. दोन एकर शेती. त्यातून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर घर चालवायचं. 'दुष्काळात तेरावा महिना' या म्हणीप्रमाणे येथे पाण्याची टंचाई, शेती साथ देईना. घरखर्च चालेना, सगळ्या गोष्टींची कमतरता निर्माण झाली.

वेळ काही कोणावर सांगून येत नाही. माझ्या या हालाकीच्या जीवनात देव माझी परीक्षा घेत होता. माझा बाप शेतातून घरी परत येत होता. वाटेन त्याच्या मनात विचारांची चक्रे सुरू झाली. घरात माणसं तीन. एक लहान मुलगी, कमावणारा माझा एकटाच मुलगा, त्यात शेतीने साथ सोडली मग घर कसं चालायचं? याचा विचार करत असतानाच त्याच्या काळजाचे ठोके वाढले आणि तो जागीच पडला. आजूबाजूच्या लोकांनी येऊन त्याला उठवले. त्यातील एकटा धावत धावत माझ्या घरी आला आणि म्हणाला-

“दामू, चल लवकर. तुझा बाप अचानक चक्कर येऊन पडला आहे!”

मी धावत घरी पोहोचलो आणि बापाला घेऊन दवाखान्यात गेलो. डॉक्टरांनी तपासणी केली आणि मला एकट्याला बोलावून म्हणाले की,
“तुझा बाप आता जास्त दिवस जगणार नाही.”

माझ्या हृदयाची धडधड वाढली.

डॉक्टर पुढे बोलू लागले.

“त्यांच्या हृदयात एक होल आहे. ऑपरेशन करावं लागेल. त्यासाठी पाच लाख रूपये लागतील.”

डॉक्टरांचे हे बोलणे ऐकून माझ्या पायाखालची जमीनच सरकली. ऑपरेशनसाठी एवढे पैसे आणायचे कोठून? हा प्रश्न माझ्यासह माझी बायको सगुणालाही पडला.

जन्म देणाऱ्या बापाला आजारी कसं

सोडायचं? मला माझा बाप हवा होता. पैशाची अडचण होती. मी जमीन सावकाराला गहाण टाकली. सावकारानं दोन लाख रूपये दिले. अजूनही तीन लाखाचा प्रश्न होता. मी दोन लाख दवाखान्यात भरले. बापावर उपचार सुरू झाले. ते म्हणतात ना, देव तारी त्याला कोण मारी? अशावेळी माझ्या मित्रानं मला कारखान्यात कामाला लागावं. कामाला लागून पंधरा दिवस सुध्दा झाले नव्हते. मी धाडस एकवटलं आणि मालकाकडून तीन लाखाचं कर्ज काढलं. बापाचं ऑपरेशन झालं. माझ्या बापाला घरी परत आलेलं पाहून माझ्या आनंदाला पारावार उरला नाही.

घरचा खर्च मला पेलत नव्हता. मुलगी लहान होती. तिचा खर्च तसेच बापाच्या औषधाचा खर्च वाढतच होता. मी पुन्हा सावकाराकडून पैसे मागितले. कारखान्यातून मिळणारा पगार हा व्याज भरण्यातच जायचा. थोडाफार शिल्लक राहायचा. पण, त्यात घर सुध्दा चालंत नव्हतं. डोक्यावर कर्जाचा डोंगर वाढतच होता. सावकाराकडे जमीन गहाण ठेऊन काढलेले पैसे, कारखान्यातून काढलेलं कर्ज वाढतच होतं. माझा गाव हा दुष्काळातला. माझ्यासारखेच अनेक साथीदार होते. त्यांनी पण कारखान्यातून कर्ज काढलेलं होतं. ते कर्ज फेडायचं असेल, तर मी सांगेन तसं वागावं लागेल. असं मालकानं सांगितलं.

मालक म्हणला, कोल्हापूर जिल्हा हा ऊसासाठी प्रसिध्द आहे. त्या भागात ऊस मोठ्या प्रमाणात पिकतो. तो ऊस तुम्ही तोडायचा आणि कारखान्यात पाठवायचा. यामुळे तुम्हाला चांगला रोजगार मिळेल व मला फायदाही होईल.

मला काय करायचे सूचना. कारखान्याचे कर्ज तर फेडायचे होते. शिवाय सावकाराच्या ताब्यातून जमीन सोडवायची होती. मला माझ्या बापाला तुझ्या जवळ सोडून जावं लागणार आहे. रामू

म्हणाला, मी त्यांची काळजी घेईन. मी रामूला सांगितलं, 'बापाच्या औषधासाठी पैसे पाठवत जाईन.'

अखेर तो दिवस उजाडला. मी सगुणा आणि माझी लहान मुलगी सरला, तसेच माझ्यासारखी अनेक गरीब कुटुंबं, अशी आमची टोळी कोल्हापूरच्या दिशेने निघाली. शेतकऱ्यांचा ऊस तोडायचा आणि तो कारखान्यात पाठवायचा. ते दिवस फार हालवनवासाचे होते. आमच्या टोळीचा प्रमुख हा राणबा होता. तो लोकांशी सौदा करायचा. पैसे द्यायचा. आम्हा सगळ्यांना वाटायचा. मिळालेल्या पैशातील थोडे पैसे बापाच्या औषधासाठी पाठवायचो आणि बाकीच्या पैशात कसं बसं घर चालवायचो. रहायला जागा नसायची. कोठेतरी पाण्याची जागा बघून रहायचो. बेटाचा तंबू बांधायचो, थंडीपासून वाचण्यासाठी बारदन, ताडपत्री लावायचो. दिवसभर सगळी शेतात गेल्यावर घरी कोणीही नसायचं. त्यावेळी जनावरं आमची झोपडी मोडत, बारदान फाडत, रात्रीच्यावेळी झोपलो असताना त्या फाटलेल्या बारदानातून गार वाऱ्याची झोक अंगाला स्पर्श करून जायची. झोपमोड व्हायची. कधी कधी जेवायला सुध्दा मिळत नव्हतं. बिना फोडणीची भाजी, चटणी, बीन्सची आमटी, कधी कधी ते सुध्दा नशिबी मिळायचं नाही. कोणाकडून तरी मागून घेऊन खायचो. असे हालाखीचे दिवस जगायचो.

सकाळ झाली की, ऊस तोडायला जायचो. ऊसाच्या पेराला लागलेली मळी सगळ्या अंगभर लागायची. ऊसाच्या पाल्यानं अंगाला खाज उठायची, कपडे फाटायचे, आमचा अवतार हा एखाद्या भिकाऱ्यासारखा व्हायचा. भिकाऱ्यात आणि आमच्यात एक वेगळेपण होतं. ते म्हणजे भिकारी भीक मागून पोट भरत. आम्ही मात्र कष्ट करून पोट

भरायचो. आमचा अवतार पाहून लोक आम्हाला गबाळी म्हणायचे. काही लोकांनी तर असे म्हटले की, ऊसाच्या फडात काम करणारा माणूस म्हणजे 'फडकरी.' फडकरी' हा शब्द आमच्या बाबतीत प्रचलित झाला. आमचं राहाणीमान, वागणं, बोलणं, अवतार पाहून लोक आमचा तिरस्कार करायचे. आम्ही जर त्यांच्या तांब्यातून पाणी पीले, तर ते लोक तो तांब्या धुऊन घ्यायचे. आम्ही जर त्यांच्या घागरीतील पाणी पिले, तर ते लोक ती घागर ओतून टाकत. आम्ही पण माणूसच होतो. पण... अशा परिस्थितीत आम्हाला दिवस काढावे लागत होते.

एके दिवशी आम्ही सगळी सावकाराच्या शेतात ऊस तोडायला गेलो. घरातील बायका आपापल्या नवऱ्याचं जेवण घेऊन यायच्या. त्या दिवशी सगळ्या बायका जेवण घेऊन आल्या. पण, सगुणा अजून आली नव्हती. बारा वाजले. सगुणा डोक्यावर जेवणाची बुट्टी आणि एका कडेवर सरलाला घेऊन येत होती. मी धावत तिच्याजवळ जाऊन डोक्यावरची जेवणाची बुट्टी घेऊन जमिनीवर ठेवली.

“सगुणे, येवढा वेळ का झाला गं?”

“सरलाला खूप ताप आला होता. गार पाण्यानं अंग पुसून मीठाच्या पाण्याच्या पट्ट्या ठेवल्या. तवा कुटं जरा तिला बरं वाटायला लागलं.”

“बरं, उगा बोलंत बसूनका. जेऊन घ्या.”

सगुणानं जेवायला वाढलं. सरलाला माझ्याजवळ सोडलं आणि ऊसाची मोळी बांधायला गेली. सरला आणि आमच्याच टोळीतील एका मजुराची सात वर्षाची मुलगी खेळत बसल्या. मी ऊस तोडायला गेलो. मी ऊस तोडत होतो. तसं सगुना मोळी बांधत होती.

काही वेळानं सावकार आपल्या मुलाला आणि बायकोला घेऊन आला. सावकाराचा मुलगा आणि

सरला एकाच वयाची होती. सायंकाळी झाली. गार वारा सुटला. तसं सावकाराच्या बायकोनं मुलाला गरम कपडे घातली. स्वेटर, मोजे, कानटोपी पण, इकडं सरला वाऱ्यातच खेळत होती. टोळीतील सगळ्या बायका जेवण करण्यासाठी गेल्या. त्याचप्रमाणे सगुणा सरलाला घेऊन गेली. इतक्यात ऊसाचा लोड नेण्यासाठी ट्रक आला. आम्ही ट्रक लोड करत होतो. ऊसाच्या मोळीचं ओझं मला आठवण करून देत होतं की, जेवढं ओझं या मोळीचं आहे, तेवढंच तुझ्या डोक्यावर कर्जाचं आहे. मला सतत याची जाणीव होत होती. सात वाजले होतं. सगुणा धावत धावत सरलाला घेऊन आली. तिच्या हातातली बेशुध्द अवस्थेत असलेली सरला पाहून मी माझ्या डोक्यावरची मोळी खाली टाकली. मी सरलाला माझ्या जवळ घेतलं.

“आवं, सरला, डोळं उघडंना झालीया.”

माझ्या मनाची घालमेल मुकादमाला समजली. त्यानं आपल्या खिशातून दोनशे रूपये काढून माझ्याकडं दिलं. मी सरलाला घेऊन वाऱ्याच्या वेगानं दवाखाना जवळ केला. मुलीवर उपचार सुरू झाले. औषधासाठी पैसे कमी पडत होतं. सरलाला ज्या खोलीत उपचार चालू होते, त्या खोलीत रक्तदान चालू होतं. रक्तदान केलं तर थोडं पैसे मिळतील. किमान औषधांचा तरी खर्च निघेल, असा विचार करून मी रक्तदान करण्याचा निर्णय घेतला. सरला एका कॉटवर आणि बाजूच्या कॉटवर मी झोपलो होतो. दोघांनाही सलाईन लावल्या होत्या. सलाईनच्या बाटल्या त्याच होत्या. पण, त्यांची कार्यपध्दती वेगळी होती. सलाईनच्या पाण्याचा एक एक थेंब सरलाच्या शरीरात जात होता, तशी ती शुध्दीवर येत होती आणि इकडं एक एक थेंब माझ्या रक्ताचा त्या बाटलीत जमा होत होता. सरलाच्या सलाईनची बाटली संपत होती

आणि इकडं माझ्या रक्तानं बाटली भरत होती. सरला शुध्दीवर आली. ते पाहून माझे डोळे पाणावले. मायेने तिला जवळ केले आणि घट्ट मिठी मारली. त्याच क्षणी माझ्या शरीरातील थकवा नाहीसा झाला. त्या मायेच्या मिठीत आम्ही बापलेक न्हाऊन निघालो.

ऊसाच्या तोडणीमुळे आम्हाला जरा फायदा झाला. त्यातून मिळालेल्या पैशातून सावकाराचे थोडे पैसे दिले, कारखान्याचे थोडे पैसे दिले. ऊस तोडणी हे फक्त चार, पाच महिन्याचं काम आम्ही दरवर्षी यायचो. चार पाच महिने राबायचो आणि परत आमच्या जन्मभूमीत जायचो. असा आमचा आयुष्याचा दिनक्रम ठरला. काही दिवसांनी माझा बाप मेला. बाप जाताना सांगून गेला की,

“माझी एकुलती एक नात सरला, तिचं लग्न मोठ्या थाटामाटात लावून दे. ही माझी शेवटची इच्छा पूर्ण कर.”

सरला मोठी होत होती. इकडे माझ्या डोक्यावर कर्जाचा डोंगर वाढतच होता. अपुऱ्या सोयी-सुविधा, पैशाची टंचाई यामुळे मला सरलाला चांगल्या प्रकारे शिक्षण देता आले नाही.

सरला लग्नाच्या वयाची झाली. आजवर मी सरलाला किंवा सरला मला सोडून कधीच राहिली नाही. मुलगी हे परक्याचं धन. शेवटी ती आपल्याला सोडून जाणारच. सरलासाठी एक चांगला मुलगा बघितला. मुलगा चांगल्या नोकरीला होता. सरलाला तो मुलगा पसंत पडला. मुलीची ईच्छा पूर्ण करणं, हे बापाचं कर्तव्यच आहे. सगुणा आणि मी मुलाच्या घरी लग्नाची बोलणी करायला गेलो. पाहुण्यांनी पाहुनचार चांगल्याप्रकारे केला. लग्नाची बोलणी सुरू झाली. लग्न मुलाच्या घरी करायचे ठरले. मुलाच्या घरच्यांनी दहा लाख हुंडा मागितला. त्यांचे हे बोलणे ऐकल्यावर सगुणा हळू आवाजात म्हणाली,

कुटून? अगोदरच डोक्यावर कर्जाचा डोंगर, त्यात एवढ्या पैशाची जोडणी करायची कशी?''

पण, माझ्या मनात एकच गोष्ट पिंगा घालत होती. ती म्हणजे, सरलाला मुलगा पसंत होता. मी मागचा पुढचा कोणताही विचार न करता लग्नाला होकार दिला. आमचा भाग हा दुष्काळी. मग मुलाकडच्या लोकांनी दहा लाख हुंड्याची अपेक्षा करणे सहाजिकच होतं. दहा लाख जमवणे हे माझ्यासाठी महाकठीणच होतं.

लग्नाची तारीख जवळ येत होती. मग लाज, शरम घरच्या वाशाला टांगून सावकाराकडं कर्ज मागायला गेलो. सावकाराच्या विनवण्या केल्या. मग सावकार तयार झाला. सावकारान एक अट घातली. तुझं राहातं घर तारण म्हणून ठेवावं लागेल. सावकारानं साडे आठ लाख रूपये दिलं आणि माझ्याकडचे ऊसातून मिळालेले दीड लाख. अशी पैशांची व्यवस्था करून सरलाचं लग्न मोठ्या थाटात केलं. लेक सासरी गेली. सुखाचा संसार करू लागली. मुलीच्या सुखातच आम्हा दोघांचं सुख होतं. माझ्या डोक्यावरच्या कर्जाचं ओझं काही कमी होत नव्हतं. कर्जाच्या ढिगाच्याखाली मी दबला जात होतो.

माझ्या नशिबी नुसतं कर्जच होतं. कर्जात जन्मलो आणि कर्जातच मरत होतो.

रोज अपमान सहन करत मरत मरत जगणं आम्हा दोघांच्याही नशिबी आलं होतं. पण, यातून बाहेर पडायचा मार्गच सापडत नव्हता. शेवटी माझ्या मनात एक आशेचा किरण डोकावला. मी तो सगुणाला बोलून दाखवला. सगुणानंही आनंदानं होकार दिला. यातून बाहेर पडण्यासाठी मला तिलाच शरण जावं लागणार होतं. पण, इतकं दिवस मी तिचा तिरस्कार करत होतो, तिच्याशी लढत होतो, तिच्यावर मात करत होतो, मग ती मला आता मदत करेल का? - नक्की करेल. मुलांच्या चुकांकडे आई दुर्लक्ष करणार नाही, तर कोण करेल? तीच मला तितक्याच मायेच्या ममतेने साऱ्या दुःखातून, साऱ्या वेदनेतून, साऱ्या कर्जातून मुक्ती देऊ शकेल. माझी मरणाई!

आता मरणाईच्या काळ्यामीट्ट कुशीत शांत, सुखानं चिरनिद्रा घ्यायची. जिथं कधीच उजाडणार नव्हतं. त्यामुळं भल्या पहाटे सावकारही वसुलीसाठी येऊ शकणार नव्हता!

जन्मशताब्दी विशेष

महाराष्ट्राचं लाडकं व्यक्तिमत्त्व पु.ल.देशपांडे

मयुरी लहू पाटील
बी.एस्सी.२

पु.ल.देशपांडे अर्थात पुरुषोत्तम लक्ष्मण देशपांडे

म्हणजे एक अतिशय लोकप्रिय मराठी लेखक, नाटककार, नट, कथाकार व पटकथाकार, दिग्दर्शक आणि संगीत दिग्दर्शक असं बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व महाराष्ट्राचं लाडकं व्यक्तिमत्त्व असलेले पु.ल.देशपांडे संपूर्ण महाराष्ट्रात त्यांच्या नावाच्या अद्याक्षरावरून प्रेमाने 'पु.ल.' म्हणून ओळखले जातात.

पु.ल. देशपांडे यांचा जन्म ८ नोव्हेंबर, १९१९ रोजी मुंबईतील गावदेवी भागात झाला. त्यांचे बालपण जोगेश्वरी येथील सारस्वत कॉलनीत गेलं. 'पु.लं.' चे शालेय शिक्षण पार्लेच्या टिळक विद्यालयात झाले. पुण्यातील फर्ग्युसन कॉलेज आणि सांगलीच्या विलिंग्टन कॉलेज येथून त्यांची कॉलेज पूर्ण केले. भास्कर संगीतालय येथील दत्तोपंत राजोपाध्याय यांच्याकडून त्यांनी हार्मोनियमचे धडे घेतले. पु.लं.नी ४० च्या दशकात साहित्यक्षेत्रात पदार्पण करण्यापूर्वी महाविद्यालयात शिक्षक या नात्यानेही काही काळ काम केले.

पु.ल.देशपांडे कोण होते? असं विचारण्यापेक्षा ते काय काय होते, हे विचारणे अधिक योग्य होईल. नाटय, ललित, प्रवासवर्णने, पटकथा लेखक, दिग्दर्शक, कवी, संगीत दिग्दर्शक, उत्तम रसनेचे खवय्ये, जाणकार श्रोते, शिक्षक आणि एक विद्यार्थी सुध्दा! पंडीत नेहरुंची दूरदर्शनच्या पहिल्या पहिल्या प्रसारणासाठी मुलाखत घेणारे पहिले मुलाखतकार पु.ल.च होते. रेडिओवरील भाषणे आणि श्रुतिका पण त्यांच्या हातून सुटल्या नाहीत. असे ऑल इन वन व्यक्तिमत्व आणि एक छान उमदा माणूस!

पु.ल.नी विपूल लिखाण केलं आहे. पण त्या पेक्षाही त्यांच्या लिखाणावरील लिखाणासाठी इतरांनीच अधिक लेखण्या झिजवल्यात! पु.लं.च्याच भाषेत सांगायचं झालं तर, नाका पेक्षा उपन्या लेखनाचा मोतीच जड! पुलं.चा साहित्य ज्यांच्या वाचनात येतं ना, त्यांच्या मनात आपण पुलं.ना अनेक जन्मापासून ओळखतो, ही भावना रूजू लागते.

पुलं.नी साहित्य, चित्रपट, नाटक या कलांच्या प्रांतात विलक्षण समृद्ध कामगिरी केली. त्यांनी मराठीवर खूप प्रेम केले आणि त्या भाषेतील सर्व बोलीभाषा त्यांनी आपल्या मानल्या. संगीत नाटके भरत होती, तो मराठी रंगभूमीचा सुवर्णकाळ जो होता. त्याचे सर्व नजाकतीसह दर्शन घडविताना त्यांनी मराठी रंगभूमीचे सांस्कृतिक संचित जोपासले. पु.लं. यांना एक खेळीया मानले जाते. कारण, ते एक श्रेष्ठपरफॉर्मर होते. त्यांच्या लेखनात शिल्प, चित्र, संगीत, अभिजात साहित्य, तत्वज्ञान, नाटक अशा सर्व क्षेत्राविषयी सृजनशील चिंतन खेळकरपणे मांडले आहे. पु.लं.नी 'गुळाचा गणपती' या चित्रपटात पटकथा लेखन, दिग्दर्शन, अभिनय आदि सबकुछ पुलं. असा कार्यक्रम केला. 'दुधभात', 'नवरा बायको', देवबाप्पा आदि चित्रपटांमध्ये त्यांनी भूमिका केल्या. त्यांच्या अभिनयाचा अत्यंत प्रसन्न आविष्कार वाऱ्यावरची

वरात (रविवार सकाळ), असा मी आसामी, वावटळ अशा कार्यक्रमांमधून सादर झाला. चित्रपटांमध्ये तो अभिनय रसिकांना भुरळ घालत होता. त्यांनी केलेले 'व्यक्ती आणि वल्ली', 'गणगोत' असे व्यक्तिचित्रणात्मक लेखन हे त्या प्रकारच्या लेखनात अजरामर झाले. पु.ल.देशपांडे यांची सहृदय जीवनदृष्टी त्यातून व्यक्त झाली आहे. त्यांच्या साहित्यात दुसऱ्या महायुध्दानंतर महाराष्ट्रात झपाट्याने उदयाला आलेल्या मध्यमवर्गाच्या साऱ्याच संवेदना आहेत आणि त्या वर्गाचे कमालीचे जिवंत चित्रण आहे. पण, पु.ल. त्यापुरतेच मर्यादित नाहीत. त्यांनी जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांना स्पर्श करणारे लिखाण केले. पु.लं.नी जवळपास ४० वेगवेगळी पुस्तके लिहिली. 'बटाट्याची चाळ', 'असा मी आसामी', 'व्यक्ती आणि वल्ली' या पुस्तकांच्या तर २०हून अधिक आवृत्या निघल्या.

'मराठी वाङ्मयाचा (गाळीव) इतिहास', 'खोगीरभरती', 'पुरचुंडी', 'नस्ती उठाठेव', 'गोळाबेरीज', 'हसवणूक' ही त्यांची इतर विनोदी पुस्तकेही गाजली. त्यांच्या आवृत्यांचेही विक्रम झाले. पुलं.ची निरीक्षण शक्ती आफाट होती. हे त्यांनी लिहिलेल्या प्रवासवर्णनावरून कळते. त्यांनी अमेरिका, युरोप, आशियातील अनेक देश पाहिले. त्यांना प्रवासात आलेले अनुभव त्यांनी अतिशय गमतीदार पध्दतीने लिहिले आहेत. 'पूर्वरंग', 'अपूर्वाई', 'जावे त्यांच्या देशा', 'व्यंगचित्रे', आदि प्रवासवर्णणे अतिशय सुंदर आहेत. त्यांची नाटकेही अतिशय गाजली 'वाऱ्यावरची वरात', 'तुझं आहे तुजपाशी', 'अमलदार', 'सुंदर मी होणार', 'तीन पैशाचा तमाशा', 'ती फुलराणी' ही त्यातलीच काही नाटके. गणगोत, गुण गाईन आवडी, मैत्र, आपुलकी या व्यक्तिचित्रणात्मक पुस्तकांमध्ये पुलं.नी आपल्या सुहृदांबद्दल लिहिले आहे. पुलं.च्या नावावर काही चांगले अनुवादही आहेत. 'द ओल्ड मॅन अॅण्ड द सी' या हॅमींग्वेच्या गाजलेल्या

पुस्तकाचे 'एका कोळीयाने' या नावाने पुलंणी केलेला अनुवाद निव्वळ अप्रतिम आहे.

'व्यक्तिरेखा' हा प्रांत अनकांनी पालथा घातलाय, पण हुकूमत आहे ती पुलंणीच! अगदी आजही! पुलंणीच म्हटलं आहे की, 'व्यक्तिरेखांचा ब्रम्हदेव' उभा राहातो. निखळ कथा त्यांनी लिहिल्या नसल्या, तरी त्यांची प्रत्येक व्यक्तिरेखा ही एका अर्थी कथाच आहे. त्यांनी फक्त कथासूत्राऐवजी विनोदनिर्मितीस प्राधान्य दिले आहे. त्यांची कोणतीही व्यक्तिरेखा घ्या, झटकन डोळ्यापुढे उभी राहते. खर तर असं म्हणणं बरोबर नाही. कारण, ती व्यक्तिरेखा आपल्या मनात साकारते.

'आसा मी आसामी', 'बटाट्याची चाळ' या जरी व्यक्तिरेखा नसल्या, तरी त्यातही अफलातून व्यक्तिचित्रण आहे. 'बटाट्याच्या चाळी'चा डोलारा तर अशाच अवलिया आणि भक्कम व्यक्तिरेखांच्या पायावर उभा आहे. 'बटाट्याची चाळ' हा एक आनंदानुभव आहे. हे पुस्तक वाचताना चाळ आणि चाळीतील मंडळी जिवंत होऊन समोर वावरताहेत, असे वाटते. चाळीतल्या नळाला पाणी आल्यावर म्हणे 'नळ आला भाग्याचा' हे गीत बायका नळाभोवती फेर धरून तन्मयतेने गाऊ लागल्या. आणि त्या नादात पाणी भरायचं विसरल्या. हा प्रसंग वर्णन करताना पुलंणी लेखणी बहरते. ते लिहितात-

नवल हे काय सखे साजणी,

नळाला आलंय गडे पाणी

पुढे त्या नळाखाली कोणी पुरुष अंघोळीला बसतो.

उठवा मेल्या धर्तीगणाला,

आदळीत कळशा कुणी गर्जल्या

कुणी तयाच्या पिढ्या मोजल्या,

नळभूमीवर अवतरल्या

जणू साक्षात रणरागिणी

नळाला आलंय गडे पाणी।।

मागत आला हळूच कोणी

दाढीला वाटीभर पाणी

निमित्त काढुनी कशाला आला

इथे? पुसे स्वामीनी

नळाला आलंय गडे पाणी।।

सांस्कृतिक शिष्टमंडळ, गच्चीसह... झालीच पाहिजे, काही वासऱ्या, उपास, भ्रमण मंडख असे एकाहून एक आनंदमयी अनुभव देणारे लेख पुलंणी लिहिले आहेत. बटाट्याच्या चाळीचा समारोप पुलं 'चाळ एक चिंतन' ने करतात. हे चिंतन बदलणाऱ्या युगाचे आहे. जुने वाडे, जुन्या चाळी पाडून प्लॅट सिस्टीम उभी राहिल. दिवसभर दारे बंद करून त्यात माणसे राहातील. एकमेकांकडे काय बरे वाईट झाले किंवा चालले आहे, याचा एकमेकांना पत्ता लागणार नाही. चाळ किती टिकणार हीच चिंता आहे. पण अजून धागे तुटले नाहीत. अजूनही चाळीत लग्न-मुंज झाली, तर माणसे अंग मोडून राबतात. कार्य घसवे आहे, असे म्हणतात. कुठेतरी एकाच नळाच्या पाण्यातून प्रेम आले आहे, ते टिकले आहे.

'व्यक्तिचित्रे' ही पुलंणी ख्यासियत. 'व्यक्ती आणि वल्ली' या पुस्तकात काल्पनिक परंतु वास्तवात जागोजागी भेटणारी व्यक्तिचित्रे आहेत. मांडणी अतिशय खुसरखुशीत आणि मोकळी आहे. त्या व्यक्तिचित्रांचा शेवट मात्र मनाला चटका देणारा आहे. 'व्यक्ती आणि वल्ली' मधला निरपेक्ष भावनेनं लग्नात सर्वांची कामं करणारा नारायण. पुलंणी त्याचा केलेला शेवट आठवला, तर आजही गलबलून येतं. 'पुराव्यानं शाबीद करीन हं!' असं म्हणत पोराना इतिहासाची आवड लावणारे स्वाभिमानाची शिकवण देणारे 'हरितात्या'. पोरिंच्या मागं लागणारा पण, त्यांच्याशी बोलताना घाम फुटणारा 'गजा खोत', भरून आल्यावर मोडक्या तोडक्या इंग्रजीत 'मग काय, शाल आय नॉट टेल हिम की, बुवा थिस इज व्हाट आय फिल?' असं बोलणारा 'गजा खोत' एका बावळट

सिन्सीरिटीचा आदर्श बनलेला 'सखाराम गटणे' हा तर 'गटण्या' नावानं मराठीतलं एक सर्वनामच बनलेलं आहे. नंदा प्रधानच्या शालीन, प्रगल्भ आयुष्याची नियतीनं केलेली शोकांतिका आपल्याला तळातून ढवळून काढते.

'नंदा प्रधान' ही पुलंची सगळ्यात वेगळी व्यक्तिरेखा म्हणावी लागेल. ही एक अनोख्या पध्दतीने लिहिलेली कथाच आहे. त्यांच्या इतर 'व्यक्ती आणि वल्ली' आपल्याला सहज सापडू शकतात. पण, नंदा प्रधान शोधूनही सापडत नाही. हेवा करावा असे देखणे व्यक्तिमत्व, अमाप पैसा, तरीही दुर्दैवी आणि उध्वस्त जीणं नशिबी आलेला जीव म्हणजे नंदा प्रधान! आई, बाप, प्रेयसी, बायको या प्रत्येक नात्यात आलेलं विस्कटलेपण आणि यामुळे काहिसा अबोल झालेला नंदा साकारताना पुलंचा नक्कीच कस लागला असणार.

प्रत्येकाचे नारायण, हरितात्या, नामू परीट यांच्या आकृत्या वेगळ्या वेगळ्या असतील. कारण, आपण नामूचा कोडगेपणा, नारायणाचा कार्यात झोकून देण्याचा गुण किंवा हरितात्यांची इतिहासात रमण्याची वृत्ती मनात साठवून ठेवतो. नकळंत आसपासच्या मंडळीत शोधत असतो. आणि तो तो सापडतोपण! त्या प्रत्येक व्यक्तीची एक अंगभूत कथा असते. म्हणूनच त्या सहज आणि सजीव वाटतात. त्यांच्या सगळ्याच व्यक्तिरेखा अतिशय देखण्या आहेत.

पुलंनी गणगोत, मैत्र, गुण गाईड आवडी अशा आपापल्या क्षेत्रातील मोठ्या व्यक्तिरेखा रंगवणारी पुस्तके लिहिली. गणगोतमधला 'दिनेश' अप्रतिम आहे. कितीही वेळा वाचला तरी त्यातला टवटवीतपणा संपत नाही. गणगोतमध्ये दिनेशच्या बरोबरीने ऋग्वेदी, इंटरनॅशनल दीक्षित, मला दिसलेले विनोबा, रावसाहेब इत्यादी दिग्गज नामवंत व्यक्तिरेखा येतात. 'गुण गाईन आवडी'त केशवराव दाते, भास्करबुवा बखले, बाबा आमटे, वसंत पवार, वसंतराव देशपांडे, इरावतीबाई इत्यादी आपापल्या क्षेत्रातल्या उच्चस्थानी असणाऱ्या

व्यक्तिरेखा येतात.

स्वरसाम्राज्ञी लता मंगेशकरांचे व्यक्तिमत्व साकारताना या शब्दप्रभूची लेखणी बहरते. 'ज्ञानदेवांच्या दारी सोन्याचा पिंगळ होता. या भावंडांच्या दारी सुरांचा पिंगळ आहे.' असे ते म्हणतात. साऱ्याच व्यक्तिरेखा मुळापासून वाचाव्यात अशा आहेत. लता मंगेशकरांवर लिहिलेल्या लेखाला पुलंनी 'मुली, औक्षवंत हो!' असे शीर्षक दिले आहे. त्याचा शेवट तितकाच अर्थवाही केला आहे. 'सुरांची चैतन्यफुले फुलविणाऱ्या लतेला, वयापेक्षा कुठलीही वडिलकी नसणाऱ्या माझ्यासारख्याने अंतःकरणापासून एकच आशीर्वाद द्यायचा की, मुली, अशी ही दाद तुला अखंड मिळा औक्षवंत हो!'

'इंद्रायणी काठी, नाच रे मोरा आंब्याच्या बनात, माझे जीवन गाणे, ही कुणी छेडीली तार, कबीराचे विणतो शेले, कौशल्येचा राम अशा अवीट गोडीच्या चालींची गाणी पुलंनीच संगीत दिलेली आहेत.

रोजच्या जगण्यात अगदी कुठेही दिसणारी, अनुभवलेली पात्रे त्यांच्या स्वभाव वैशिष्ट्यासह पुलंच्या शब्दामधून व्यक्त होत गेली. अन जगण्यातल्या निराशा, नकारात्मकतेच्या परिघाला छेदून हलक्या नर्मविनोदाची झालार वाचकांना समृद्ध करत गेली. पुलं वेळोवेळी आपल्याला आनंद देतात. पावसाळा येतो. घरात छत्र्या, रेनकोटची जुळवणी सुरू होते आणि पुलंचे 'असा मी असामी' मधले वाक्य आठवते. 'आकाशात ढग जमल्यानंतर 'माघ, नभ मेघांनी आक्रमिले' या काव्यपंक्ती न सूचता छत्रीच्या काड्या दुरूस्त करायला हव्यात, हेच सूचते.' यात विनोदाला वास्तवाची विलक्षण जोड आहे.

'पुलस्पर्श होताच दुःखे पळाली नवा सूर, आनंदयात्री मिळाली निराशेतून माणसे मुक्त झाली जगू लागली, हास्य गंगेत न्हाली.'

कवी मंगेश पाडगावकर यांनी रचलेल्या या ओळी पुलंना आणि त्यांच्या साहित्यालाही अगदी तंतोतंत लागू पडतात.

उत्तम वक्ता, शब्दप्रभू लेखक, सहजसुंदर अभिनेता, कुशल दिग्दर्शक, अप्रतिम संवादिनी वादक. एका व्यक्तीच्या अंगी किती गुण! आणि प्रत्येक गुण सर्वोत्तम असा! खऱ्या अर्थाने पु.ल.देशपांडे 'महाराष्ट्राचे लाडके व्यक्तिमत्व' आहेत.

१९४६ साली पु.ल.देशपांडे सुनिताबाईंशी विवाहबध्द झाले. सुनिताबाईंचं माहेर रत्नागिरी. माहेरच्या त्या ठाकूर होत्या. सुनिताबाईंचे वडील रत्नागिरीला गीताधर्म मंडळ चालवायचे. पुलं आणि त्यांची पत्नी सुनिताबाई यांना एकमेकांपासून वेगळं काढता येणार नाही. एकमेकांशिवाय एकमेकांना अर्थ नसलेला हा विलक्षण समास आहे. दोघांचेही अत्यंत स्वतंत्र व्यक्तिमत्व होतं. दोघांही प्रतिभावंत होते. म्हणून त्यांचं सहजीवन सुध्दा संस्कृतीला आदर्श आहे. सर्वार्थाने पुलं शिवाय सुनिताबाई नाहीत आणि सुनिताबाईंशिवाय पुलं नाहीत. सुनिताबाई स्वतः एक प्रतिभावंत लेखिका आणि अभिनेत्री! नाट्य, चित्रपट आणि पुढं सामाजिक परिवर्तनाच्या चळवळीत त्यांचं स्वतःचं स्थान आहे. पण, पुलंशी हृद नातं तयार झाल्यानंतर स्वतः सुनिताबाईंनी ठरवलं की, बालकासारख्या पण, असामान्य प्रतिभेच्या व्यक्तिमत्वाभोवती तटबंदी उभी करून त्याची प्रतिभा फुलवायची.

सुनिताबाई कमालीच्या व्यवहारचतुर, अत्यंत कठोर, त्यामुळं वाट्याला सतत वाईटपणा येणाऱ्या तटबंदीशिवाय पुलंच्या प्रतिभेला उत्तुंग आकार आलाच नसता. बालकासारखे असलेले पुलं भोळसट आणि जवळजवळ अव्यवहारी होते. बघताबघता कुणीही त्यांना फसवून जावं. चित्रपट, संगीत, पुस्तकं, त्यासाठी होणारे करार, त्यांची रॉयल्टी, त्यामधून आलेला पैसा. भले पुलंनी पुढं अनेक थोर कामांना तो मुक्तपणे वाटला. हे सगळं सुनिताबाईंच्या कठोर संरक्षणाशिवाय अशक्य होतं.

पुढं सुनिताबाईंनीसुध्दा स्वतःचं लेखन सुरू केलं. त्यात खरोखर स्त्रीच्या आत्मचरित्राचा जागतिक म्हणावा असा अविष्कार 'आहे मनोहर तरी' च्या रूपानं पुढं आला. कवितेची ओळ असलेल्या या 'आहे मनोहर तरी' चा सूर भाईबरोबरच माझं सहजीवन 'मनोहर आहे, पण भांड्याला भांडं लागतंच, भांडणं होतातच. शिवाय पुलंसारखा मनस्वी, अत्यंत प्रसिध्द असलेला चतुरस्त्र नवरा, पण तो वेंधळा आहे, अव्यवहार्य आहे, त्याला सतत सांभाळून घेताना सुनिताबाईंची होणारी कुतरओढ, असा आहे. त्यामुळे सुखदुःख काही भलेबुरे अनुभव सुनिताबाईंनी 'आहे मनोहर तरी' मध्ये मांडले. नाही म्हटलं, तरी पुलंची रुढार्थानं ज्याला पडती बाजू म्हणता येईल, ती मांडली गेली. त्यामुळं पुलंचे भक्त काहीसे दुखावले. त्यांनी सुनिताबाईंवर असमंजस टीका चालू केली. पुलं मधला माणूस सुनिताबाईंवर मांडला. तरी पुलंच्या भक्तांनी दुखावलं जावं, हे महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक इतिहासात घडलं होतं.

मराठी साहित्य व संगितातील उत्तुंग योगदानाव्यतिरिक्त पु.लं.चे आकाशवाणी, दूरदर्शन, नाट्य व चित्रपट क्षेत्रातील कार्य लक्षणीय आहे. साहित्य अकादमी, संगीत नाटक अकादमी या दोहोंचे पुरस्कार मिळवणाऱ्या मोजक्या प्रतिभावंतांत पुलंचा समावेश होतो. पुलंचा भारत सरकारने पद्मश्री, पद्मभूषण या पदव्यांनी सन्मान केला आहे. एखाद्यानं सार्वजनिक क्षेत्रात केलेल्या संस्कारणीय कामगिरीचा गौरव म्हणून त्याच्या नावाचा स्टॅम्प प्रस्तुत करण्याची भारतीय टपाल खात्याची प्रथा आहे. टपाल खात्यानं पु.ल. यांच्या नावाचाही स्टॅम्प काढलेला आहे.

सुप्रसिध्द दिग्दर्शक महेश मांजरेकर यांनी दिग्दर्शित केलेला 'भाई : व्यक्ती आणि वल्ली' हा पु.ल. देशपांडे यांच्या जीवनावर आधारित मराठी चित्रपट नुकताच म्हणजे ४ जानेवारी, २०१९ ला प्रदर्शित झाला आहे. पु.ल. देशपांडे यांच्या साहित्यकृतीवर खरंतर आजवर बरीच नाटकं आणि

चित्रपट तयार झाले आहेत. त्यांच्या 'व्यक्ती आणि वल्ली' या पुस्तकावर आधारित 'नमुने' नावाची हिंदी मालिकाही येत आहे.

सर्वार्थानं महाराष्ट्राचं लाडकं व्यक्तिमत्व असलेल्या पु.ल.देशपांडे यांचं जन्मशताब्दी वर्ष आठ नोव्हेंबरला सुरू झालं. पु.ल. आपल्या सर्वांचे भाई आहेत. खरंच एक काळ असा होतो की, पुलं सारख्या व्यक्तिमत्वांना 'भाई' म्हटलं जायचं. त्यावेळचे कोकणातले असे भाई मुंबई, पुणे संपूर्ण महाराष्ट्र आणि मराठी माणसांच्या अंतःकरणामध्ये असायचे. आत्ताचे भाई दुबई, बँकॉक आणि अर्थातच राजकारणात अनेक ठिकाणी असतात.

पु.ल. देशपांडे यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त 'जागतिक पुलोत्सव' आयोजित केला जातो आहे. ही गोष्ट जन्मशताब्दीइतकीच आनंददायक आहे. यातील सर्वात आनंदाची गोष्ट म्हणजे हा पुलोस्तव. 'जागतिक' केला जातो आहे. कारण, पुलं. संपूर्ण मराठी साहित्य आणि मराठी जाणिवाच मुळी जागतिक आहेत आणि असायलाच हव्यात. पण, कुठंतरी कळत नकळत जणू आपणच स्वीकारलंय की, मराठी म्हणजे प्रादेशिक, हिंदी म्हणजे राष्ट्रीय आणि इंग्रजी म्हणजे वैश्विक. आपल्या जाणिवांना हा शाप कुठून कसा लागला? याचं उत्तर फार मोठं होईल, म्हणून तूत एवढंच म्हणता येईल की, पुलं च्या जन्मशताब्दीनिमित्त संयोजकांना 'जागतिक पुलोस्तव' आयोजित करावा वाटला, ही खरंच अतिशय आनंददायक गोष्ट आहे. तो त्यांना जागतिक स्तरावर आयोजित करता येतोय, हे देखील अर्थात त्यांचं एक मोठं यशच आहे. असं म्हणावं लागेल. कारण, मराठी माणूस आता जगभर पसरलला आहे. तो जगात कुठेही असला तरी तो मराठी भाषा, मराठी संस्कृती अजिबात विसरलेला नाही. मराठी मनच मुळात वैश्विक आहे. संतांनी सांगितलेल्या 'अवघे विश्वची माझे घर' आणि शिवाजी महाराजांनी दिलेल्या 'हिंदवी स्वराज्य' या डबल हेलिक्स मधून मराठी जेनेटीक कोड आकाराला येतो, असं मी एके ठिकाणी वाचलं आहे. 'जागतिक पुलोत्सव' हा देखील या 'जेनेटीक कोड'

चाच एक अविष्कार आहे.

भाई अधुनिक मराठी संस्कृतीचे संचित आहेत. त्यांच्या साहित्याप्रमाणेच त्यांच्याविषयीचे सर्व लेखन नव्या पिढीपर्यंत पोहोचत असून, जन्मशताब्दीनिमित्ताने त्याला अधिक व्यापक स्वरूप प्राप्त होईल, अशी अपेक्षा आहे.

पु.ल. देशपांडे नावाच्या महान व्यक्तिमत्वाचे १२ जून, २००२ रोजी दुःखद निधन झाले. वयाच्या ८१ व्या वर्षी जग सोडून गेलेले पु.ल. देशपांडे खऱ्या अर्थाने आनंददायी आहेत. आज ते देहाने आपल्यात नाहीत. पुस्तके आणि सीडीजच्या रूपात आहेत आणि सदैव राहतील. त्यांच्या जाण्याची सल मनात राहातेच राहाते. परंतु, निसर्गनियमानुसार अशी माणसं देहानं आपल्यात राहात नाहीत, त्यांच्या कार्याचा आणि स्मृतीचा गंध सदैव दरवळतच राहातो.

म्हणूनच परवाचा, कालचा आणि आजचा महाराष्ट्र पुलंवर मनापासून प्रेम करतो आणि करतच राहील. साहित्य, संगीत, नाट्य, चित्रपट, समाजकारण आणि या सगळ्यांवर दशांगुळे उरणारा दाता, अशा अनेक लोभस रूपांनी पुलं मराठी माणसांना भेटत राहीले. मराठी माणसांच्या मुळाशी जात राहिले. केअसे होणे सर्वार्थाने विलक्षण म्हणावे लागेल. त्यांच्या आधी आणि नंतर लोकप्रिय साहित्यिक, नाट्यकलाकार, संगीतकार आदी कोणी झाले नाहीत, असे नाही. परंतु, पुलंचे मोठेपण हे सगळ्यांना स्वतःत समावून घेण्यात होते. ते यातील प्रत्येक होते, सर्व मिळून एक होते आणि तरीही त्याहून अधिक काही होते.

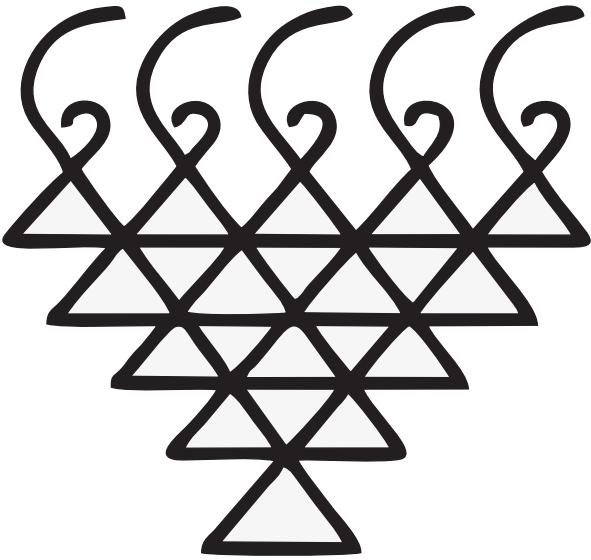
आजच्या पिढीने साहित्याचे, संस्कृतीचे सर्व आविष्कार आत्मसात केले पाहिजेत. तो वसा समृद्ध केला पाहिजे आणि पुढे जीवनाच्या सर्व क्षेत्रात त्याची जोपासना केली पाहिजे. हीच पुलंना वाहिलेली सर्वश्रेष्ठ आजरांजली ठरेल!

मातृभाषा शिक्षणाचे माध्यम

नितेश कृष्णा रायकर
एम.ए.१ (मराठी)

२०१४ साली प्रदर्शित झालेला 'डॉ.प्रकाश बाबा आमटे' हा चित्रपट. या चित्रपटातील एक प्रसंग फार विनोदी पण तितकाच विवेकी आणि विचारी सुध्दा आहे. तो प्रसंग असा, 'एका जंगलामध्ये एक शिक्षक आदिवासी मुलांना शिकवत असतात. पण, त्या शिक्षकांची भाषा त्या मुलांना समजत नाही, म्हणून मुलं आपापसात कुजबूजत असतात. इकडे तिकडे पाहात असतात, तर काहीजण पळून जाण्याच्या बेतात असतात.' हे दृश्य प्रकाश आमटे पाहत असतात. त्या शिक्षकांना ते असं म्हणतात- "गुरुजी, मुलांना समजेल उमजेल अशा भाषेत आपण शिकवलं पाहिजे. कारण, भाषा ही एखाद्या आई प्रमाणं असते. ज्या भाषेत आईच्या प्रेमाची उब असेल, तीच भाषा मुलांना समजते आणि अशी भाषा केवळ मातृभाषा असू शकते."

हा प्रसंग सांगण्याचा हेतू हाच की, मातृभाषा ही

लहान मुलांच्या सर्वांगिण विकासासाठी अत्यावश्यक आहे. तुमच्या आमच्या शिक्षणाची सुरुवात केंव्हा होते? तर, ती होते बालपणापासून. बालपण म्हटलं तर आपल्याला मानसोपचार तज्ञांचं मत विचारात घ्यावं लागेल. त्यांच्या मतानुसार 'जी भाषा मुलांच्या कुटुंबात बोलली जाते, आजूबाजूच्या परिसरात त्यांच्या कानी पडते, त्याच भाषेत जर त्यांना शिक्षण दिलं, तर ते शिक्षण परिणामकारक होऊ शकतं.' तर जागतिक किर्तीचा अनुभववादी तत्वज्ञ जॉन लॉक असं

सांस्कृतिक अशा सर्व घटकांवर पडत असतो. याचं उत्तम उदाहरण म्हणजे, 'आमच्या गल्लीतील एक मुलगा मराठी शाळेत जातो. तेथे त्याला शिकवलं जातं, 'येरे येरे पावसा, तुला देतो पैसा.' तर आमच्याच गल्लीतील दुसरा मुलगा इंग्रजी शाळेत शिकतो. तेथे त्याला शिकवलं जातं 'Rain Rain go away' याचा अर्थ मातृभाषा ही सर्वांगिण प्रभावी ठरले, म्हणून मातृभाषा शिक्षणाचे माध्यम असायला हवी.

दुसरा प्रश्न असा आहे की, हा लेख

म्हणतो, 'माणसाचं मन कोऱ्या पाठीसारखं असतं, अनुभवाची अक्षरे त्यावर जशी उमटतील तसं, ते रंगरूप धारण करतं.' याप्रमाणं जी भाषा चार भिर्तींच्या आत शिकवली जाते, तीच भाषा शोळेच्या बाहेर विद्यार्थ्यांना अनुभवायला आली, तर ते शिक्षण अधिक सृजनात्मक होईल, यात शंका नाही.

विशेष म्हणजे मातृभाषेचा स्वीकार का करायला हवा? कारण, मातृभाषेचा प्रभाव हा सामाजिक, भौगोलिक, आर्थिक, राजकीय,

लिहिण्याचं कारण काय? याचं उत्तर एकच की, आज मातृभाषेचा पर्याय उभा राहिला आहे. मातृभाषा की इंग्रजी? किंवा मराठी की, इंग्रजी? हा प्रश्न आज चर्चासत्र, परिसंवाद, वक्तृत्व स्पर्धा, निबंध स्पर्धा यांपासून ते जगातील सर्व केंद्र शासनांना पडलेला आहे. या परिस्थितीला प्रमुख दोन कारणे आहेत, असं मला वाटतं. त्यापैकी एक 'इंग्रजी ही जागतिक भाषा आहे.' हा झालेला गैरसमज. गैरसमज यासाठी की, युनेस्कोच्या भाषा विभागाने एक सर्वे केला होता. हा सर्वे असे सांगतो

की, 'जगातल्या लोकसंख्येपैकी केवळ १० टक्के लोक इंग्रजी भाषा बोलतात.' जर फक्त १० टक्के लोक इंग्रजी भाषा बोलत असतील, तर इंग्रजी ही जागतिक भाषा असेल का? हा विचार आपण करायला हवा.

दुसरं कारण म्हणजे इंग्रजांनी लादलेली गुलामगिरी. आज आम्ही जरी स्वतंत्र असलो, तरी गुलामगिरीची काही प्रतिकं आम्ही झुगारून दिली नाहीत. १८३५ साली लॉर्ड मेकॅलोची शिक्षण पध्दती अंमलात आणली गेली, त्यावेळी इंग्रजी भाषा आमच्यावर लादली गेली. १९४७ साली आपला भारत देश स्वतंत्र झाला. पण, गेली ७२ वर्षे या मेकॅलो शिक्षण पध्दतीमध्ये बदल करू शकलो नाही, हे दुर्दैव आहे. १९४७ साली आपल्या भारताबरोबर ब्रिटिशांच्या शृंखलातून ७२ देश मुक्त झाले. पण, त्या सर्व राष्ट्रांनी गुलामगिरीची सर्व प्रतिकं झुगारून दिली आणि देशाभिमान, स्वाभिमान ही प्रतिकं स्वीकारली. याचं उत्तम उदाहरण म्हणजे जपान, चीन, रशिया, अमेरिका, जर्मनी यांसारख्या राष्ट्रांनी आपलं तत्वज्ञान, विज्ञान, नवनवीन लागलेले शोध आपल्या मातृभाषेतून व चित्रलिपींच्या माध्यमातून जगासमोर मांडले. हे आपण लक्षात घ्यायला हवं. ब्राझील सारखा एक छोटा देश मातृभाषेचा स्वीकार करून जगाच्या नकाशावरती स्वतःचं कर्तृत्व सिध्द करून पाहतोय. केतुम्हा आम्हाला का कळू नये.

ब्राझीलपेक्षा उलटपरिस्थिती आपल्या देशात आहे. याचं कारण, आपल्या देशात मातृभाषेचा कमी होत चाललेला आदर, अभिमान आहे. इतिहासात जर आपण डोकावून पाहिलं तर आपल्या लक्षात येईल की, संतांनीसुध्दा मातृभाषेचा गोडवा, अभिमान गायला आहे. मग ते आसाममध्ये शंकरदेव, उत्तरप्रदेशामध्ये तुलसीदास, कर्नाटकमध्ये अकं मादेवी आंध्रप्रदेशमध्ये माधवाचार्य तर महाराष्ट्रात संत ज्ञानेश्वर या सर्व संतांनी आपल्याला मातृभाषेचा गौरव केलेला आहे.

संत ज्ञानेश्वर महाराज ज्ञानेश्वरीत फार सुंदर लिहितात.

'तीर्थांमध्ये काशी। व्रतामध्ये एकादशी।।

भाषियामध्ये तैशी। मराठी माझी।।'

तर कुसुमाग्रज म्हणतात-

'भाषा मारिता। देशही मरे।।

संस्कृतीचा दिवा विझे।।'

यावरून मातृभाषेचे महत्व आपल्या लक्षात येईल. आंतरराष्ट्रीय किर्तीचे ज्येष्ठ भाषाशास्त्रज्ञ अनिल काकोडकर असं म्हणतात, 'जर मुलांना त्यांच्या मातृभाषेत शिक्षण दिलं, तर त्या मुलांचा मानसिक, बौद्धिक विकास होऊ शकतो आणि मग ती मुलं सृजनशील होतील व सृजनशील मुले भारताचे जबाबदार नागरिक होतील.' हे मातृभाषेचे मोठेपण आहे.

मातृभाषेचा अभिमान, स्वाभिमान, स्वीकार असावा, पण तो टोकाचा नसावा. कारण, मातृभाषेचं शिक्षण कुठ पर्यंत? हा विचार आपल्याला करावा लागेल. शिक्षणाचं माध्यम मातृभाषा असावं. पण, ते कोणत्या स्वरावरच्या शिक्षणाचं माध्यम? हे प्रश्न उपस्थित होतात. मला असं वाटतं की, प्राथमिक आणि माध्यमिक शिक्षण हे मातृभाषेतून दिलं पाहिजे आणि महाविद्यालयीन शिक्षण हे त्या त्या शाखेशी, क्षेत्राशी संबंधित दिलं पाहिजेत. संगणकशास्त्र, विज्ञान, भौतिकशास्त्र यामध्ये आपल्याला मातृभाषेचा आग्रह धरून चालणार नाही. पण, मातृभाषेला आपल्या जीवनातून हद्दपार करून इंग्रजीची कास आपण धरणार असू, तर आपला सांस्कृतिक, राष्ट्रीय पराभव झाल्याशिवाय राहाणार नाही.

जन्मशताब्दी विशेष

महाराष्ट्र वाल्मिकी ग.दि.माडगूळकर

पूजा शशिकांत तराळे,
बी.एस्सी.२

महाराष्ट्राच्या लोकजीवनात सुगंधासारखा शिरलेला एक प्रतिभासंपन्न साहित्यिक, कलाकार मराठी माणूस ज्यांना 'गदिमा' या लाडक्या नावाने ओळखतात. जवळच्या मित्रांचे 'आण्णा' तर नातवंडांचे 'पपा' आजोबा अर्थातच 'गीतरामायण'कार महाकवी ग.दि.माडगूळकर! गदिमांबद्दल लिहायचे म्हटले तर, अनेक पाने सुध्दा पुरणार नाहीत. असे अष्टपैलू व्यक्तिमत्व.

'ज्योतीने तेजाची आरती' या उक्तीनुसार वरवर त्यांच्या कार्याचा फक्त आढावा घ्यायचा झाला, तर...

इवल्या इवल्याशा
टिकल्या टिकल्यांचे
देवाचे घर बाई
उंचावरील एक मजा
तर डोळा खरी

ग.दि.माडगूळकरांचा जन्म 'शेटफळे' येथे १ ऑक्टोबर, १९१९ रोजी त्यांच्या आजोळी झाला. तर बालपण अत्यंत

गरीब व प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये 'माडगुळे' या गावात गेले. के एक विख्यात मराठी कवी, पटकथा, संवाद, लेखक होते. त्यांचे शिक्षण आडपाडी, कुंडल आणि औंध येथे झाले. गणित विषयामुळे मॅट्रीकची परीक्षा उत्तीर्ण होऊ शकले नाहीत. पुढे घरच्या गरिबीमुळे चरितार्थासाठी चित्रपट व्यवसायात आले. त्यांना लहानपणापासून

सुप्रसिध्द साहित्यिक वि.स.खांडेकर ह्यांचे लेखनिक म्हणून त्यांनी काही काळ काम केले. त्या निमित्ताने खांडेकरांच्या संग्रहातली पुस्तके त्यांना वाचावयास मिळाली. खूप लिहावेसे वाटू लागले.त्यांच्या कविता लेखनालाही वेग आला. नवयुग चित्रपट ह्या चित्रसंस्थेत के.नारायण काळे ह्यांच्या हाताखाली सहाय्यक दिग्दर्शक म्हणून काम

लिहिण्याची, नकला करण्याची आवड होती. तिचा येथे उपयोग झाला. 'हेस पिक्चर्स' ह्या चित्रसंस्थेच्या मा.विनायक दिग्दर्शित ब्रम्हचारी (१९३२) ह्या गाजलेल्या चित्रपटात काही छोट्या भूमिका करून माडगूळकरांनी आपल्या चित्रपटक्षेत्रातील कारकीर्दीचा आरंभ केला.

करण्याची संधी माडगूळकरांना मिळाली. तेंव्हा चित्रकथेची चित्रणप्रत कशी तयार करतात, हे त्यांना अगदी जवळून पहावयास मिळाले. तसेच आचार्य अत्रे ह्यांच्या सोप्या पण, प्रासादिक गीतरचनेचा आदर्श त्यांच्या समोर राहिला. त्यानंतर कवी आणि लेखक अशा दोन्ही नात्यांनी

माडगूळकर हे मराठी चित्रसृष्टीचा एक भक्कम आधार बनले. गीतकार कथासंवादकार म्हणून पंधरा हिंदी चित्रपटांसाठी लिहिलेली गीते चैत्रबन ह्या नावाने संग्रहित आहेत, तसेच त्यांनी लिहिलेल्या काही मराठी चित्रकथाही पुस्तकरूपाने प्रसिध्द झाल्या आहेत. ग.दि.माडगूळकरांच्या कवितेवर ज्ञानेश्वर, नामदेव, तुकाराम आदि संतांच्या कवितेप्रमाणे पंडिती आणि शाहिरी कवितेचेही सखोल संस्कार झाले होते.

कुंभारासारखा गुरू नाही रे जगात
वर घालितो धपाटा आत आधाराचा हात
आधी तुडवी तुडवी मग होते कुरबाळी
ओल्या मातीच्या गोळ्याला येई आकृती वेगळी
ह्या कवितांचा प्रत्यय त्यांनी चित्रपटांसाठी लिहिलेल्या सुंदर घाटाच्या सोप्या परंतु, प्रभावी गीतांतूनही येतो. त्यांच्या कवितेतील अस्सल मराठमोळेपणा मागेही हेच संस्कार उभे असल्याचे दिसते. त्याचप्रमाणे लोकगीतांच्या लोभस लयतालांनी त्यांची गीते नटलेली असत. उत्तम समरगीते आणि बालगीतेही त्यांनी लिहिली. मराठी रसिकांनी माडगूळकरांच्या काव्यरचनेला मनःपूर्वक प्रतिसाद दिला आणि त्यांच्या गीतरामायणाने तर कीर्तीचा कळस गाठला. त्यांना 'महाराष्ट्र-वाल्मिकी' ही सन्माननीय पदवी लोकांनी स्वयंस्फूर्तीने दिली. गीतरामायणाच्या गायनाचे शेकडो कार्यक्रम झाले व अजूनही होत आहेत. अन्य भारतीय भाषात त्यांचे अनुवादही झाले.

ग.दि.माडगूळकर हे आधुनिक काळातील मराठी भाषेतील अग्रगण्य साहित्यिक होते. ग.दि. माडगूळकर हे गद्य व पद्य या दोन्ही क्षेत्रात प्रसिध्द आहेत. संत कवी नसले, तरी त्यांचे गीतरामायण फार लोकप्रिय आहे. त्यांच्या गीतरामायणाने अखिल महाराष्ट्राला वेड लावले आहे. ग.दि.माडगूळकर हे भावकवीही होते. त्यांचा संतकाव्य आणि शाहिरी काव्य यावर प्रभाव

जाणवतो. त्यांच्या लावण्या व चित्रपट गीतेही प्रसिध्द आहेत.

सांजवेळही आपण दोघे
अवघे संशय घेण्याजोगे
चंद्र निघे बघ झाडामागे
कालिंदीच्या तटी खेळतो
गोपसुतांचा मेळा

मराठी साहित्यात गदिमांनी कवी, कथालेखक, कादंबरीकार, नाटककार, संपादक, अशा सर्व क्षेत्रात वावर केला. आरंभी वि.स.खांडेकर यांचे लेखनिक म्हणून काम केले. त्यांचे हस्ताक्षर खूप छान होते. तेथे असताना त्यांना वाचनाची, लेखनाची गोडी लागली. गदिमांनी स्वातंत्र्य लढ्यातही भाग घेतला होता. खूप मोठ्या कुटुंबाची जबाबदारी त्यात अठराविश्वे दारिद्र्य यामुळे गदिमांनी स्वातंत्र्य लढ्यात प्रत्यक्ष उडी न घेता शाहिरी कवणे, पोवाडे लिहून जनजागृती केली. सातारा-सांगली भागात प्रतिसरकारचा प्रचार करण्यासाठी शाहीर निकमांसारख्यांनी त्याकाळात गदिमांची कवणे गाऊन स्वातंत्र्य लढ्यात रान उठवले होते. गदिमांनी राजकारणासारख्या कोरड्या क्षेत्रातही मुक्त वावर केला. ते साहित्यिकांचे प्रतिनिधी म्हणून जवळजवळ १२ वर्षे विधान परिषदेचे नामानियुक्त सदस्य (आमदार) होते ते जेव्हा विधान परिषदेत भाषण करणार असायचे, तेव्हा ते ऐकण्यासाठी विधान सभेतील अनेक आमदार खास त्यांचे भाषण ऐकण्यासाठी विधान परिषदेत येऊन बसत असत.

गदिमांनी स्वातंत्र्य चळवळीत भाग घेतला होता. त्यामुळे त्यांची नाळ त्या वेळच्या काँग्रेस पक्षाशी जोडलेली होती. तरीपण, त्यांच्या मित्र-परिवाराच्या गोतावळ्यात सर्वजणांचा समावेश होता. अगदी स्वर्गीय यशवंतराव चव्हाण असोत, शरदरावजी पवार असोत किंवा शिवसेनाप्रमुख बाळासाहेब ठाकारे असोत सर्वांनाच ते आपले

वाटायचे. गदिमांना 'महाकवी' व 'आधुनिक वाल्मिकी' ही पदवी ज्याच्यामुळे प्राप्त झाली, ते महाकाव्य गीतरामायण. 'गीतरामायण', हा एकाच कवीने वर्षभर रचलेला एकाच संगतकाराने संगीतबद्ध केलेला, वर्षभर अखंडीतपणे चाललेला, आकाशवाणीच्या इतिहासातील एकमेव अभूतपूर्व असा संगीत कार्यक्रम ठरला. १ एप्रिल १९५५ ते १९ एप्रिल १९५६ पर्यंत तो पुणे आकाशवाणीने हे केंद्र सुरू झाले. श्री.सीताकांड लाड नावाचे गदिमांचे मित्र कार्यक्रम नियोजक म्हणून पुण्याला आले होते. नभोवाणीसाठी काहीतरी सातत्याने लिहावे, असा त्यांनी गदिमांना खूप आग्रह केला आणि एका महाकाव्याचा जन्म झाला.

एक धागा सुखाचा शंभर धागे दुःखाचे
जरतारी हे वस्त्र मानसा, तुझीया आयुष्याचे
या वस्त्रते विणतो कोण ?

पुरस्काराच्या बाबतीत तर गदिमांची 'देता घेशील किती दोन करांनी तू' अशी अवस्था व्हायची. गदिमांना भारत सरकारने 'पद्मश्री' (१९६९) हा किताब बहाल केला. १९७३ साली यवतमाळ येथे भरलेल्या 'आखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे' ते अध्यक्ष होते. त्यांच्या अनेक चित्रपटांना कथा, पटकथांना, संवाद, गीत लेखनासाठी महाराष्ट्र राज्य चित्रपट पुरस्कार मिळाले अनेक पुस्तकांना राज्य व केंद्र शासनाने पुरस्कार लाभले.

ग.दि.माडगूळकर यांनी 'भूमिकन्या सीता' या नाटकातील पदेसुद्धा लिहिली होती. 'मी पुन्हा वनांतरी फिरेन हरिवाणी', 'मानसी राजहंस पोहतो', 'सुखद या सौख्याहुनी वनवास' ही त्यातील प्रसिद्ध गाणी आहेत. त्यांच्या चित्रकथा वैविध्यपूर्ण असून त्यांचे संवाद सोपे, पण प्रत्ययकारी आहेत. चित्रपटत्रांची त्यांची अत्यंत सूक्ष्म जाण त्यातून लक्षात येते. त्यांच्या जोगिया, मंतरलेले दिवस, चैत्रबन, इत्यादी अनेक पुस्तकांना

महाराष्ट्र शासनाची पारितोषिके मिळाली. यवतमाळ येथे भरलेल्या मराठी साहित्यसंमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांना देण्यात आले. महाराष्ट्र राज्याच्या विधानपरिषदेचे ते काही काळ नियुक्त सदस्य होते. तसेच महाराष्ट्र राज्य साहित्य सांस्कृती मंडळाचेही ते सदस्य होते. त्यांच्या नावाने 'गदिमा प्रतिष्ठान' करण्यात आले.

मराठी चित्रपटांसाठी त्यांनी १५७ पटकथा, तर २००० पेक्षा जास्त मराठी गाणी लिहिली. त्यांच्या गाजलेल्या चित्रपटांमध्ये 'राम जोशी', 'वंदे मातरम', 'पुढचे पाऊल', 'गुळाचा गणपती', 'लाखाची गोष्ट', 'पेडगावचे शहाणे', 'ऊनपाऊस', 'सुवासिनी', 'जगाच्या पाठीवर', 'प्रपंच', 'मुंबईचा जावई', 'देवबाप्पा' यासारख्या उत्तमोत्तम चित्रपटांचा समावेश होता. गदिमा, सुधीर फडके, राजा परांजपे या त्रयींनी तर मराठी चित्रपटांचा सुवर्णकाळ निर्माण केला. मराठी गीतनिर्मितीच्या क्षेत्रात गदिमांचे स्थान अजोड आहे. त्यांची प्रतिभा सहज, सोपे शब्द भावसंपन्न आणि मराठी मनाला सदैव मोहिनी घालणारी रचना यामुळे ते श्रेष्ठ ठरले. प्राचीन मराठी काव्याला अर्वाचीन काळात गदिमांनी अधिक समृद्ध केले. संतकाव्यातील आंतरिक गेयगुण, पंडितांच्या काव्यातील नादानुप्रास शाहिरांचा स्वाभाविक ठसका, लोकगीतातील मनाला भिडणारा लयताल, शबदांवरील असामान्य प्रभुत्व आणि त्याचबरोबर समृद्ध आशयघनता यांच्या विलक्षण संमिश्रणातून गदिमांची गीते निर्माण झाली.

गदिमांच्या नुसत्या गीतांचा आढावा घ्यायचा झाला तर...

काय लाविसी हात कपाळी
फेकून दे ती दुबळी झोळी
जाळ आळसाची तव होळी
तू जिक बळाने पराभवा
मोल श्रमाचे तुला कळू दे

हात मळू दे, घाम गळू दे
सुखासिनता पूर्ण जळू दे
दैन्यास तुझ्या हा एक दवा

'गोरी गोरी पान', 'एका तळ्यात होती बदके पिले सुरेख', 'मामाच्या गावाला जाऊया', यासारखी पार लहान मुलांच्या तोंडी असणाऱ्या गीतांपासून ते अगदी गणपतीत हक्काचे स्थान मिळवून असलेल्या 'नाच रे मोरा' यासारख्या अनेक बालगीतांचा समावेश होतो. चित्रपट गीते म्हणली, तर 'एक धागा सुखाचा', 'जग हे बंदीशाळा', 'या चिमण्यांनो परत फिरा रे', 'राजहंस सांगतो', 'बुगडी माझी सांडली गं', 'फड सांभाळ तुऱ्याला गं आला', 'इंद्रायणी काठी देवाची आळंदी', 'विड्डला तू वेडा कुंभार' यासारखी हजारो गीते गदिमांनी लिहिली. 'माझा होशील का?' यासारखे गाणे तर अगदी दक्षिण भारतापर्यंत गाजले, सुप्रसिध्द अभिनेत्री वैजयंतीमाला यांचे ते आवडते गीत झाले होते.

हिंदी चित्रपटसृष्टीतही २५ पटकथा लिहून गदिमांनी आपला ठसा उमटवला. व्ही.शांताराम यांचा 'दो आँखे बारह हाथ', 'नवरंग', 'गुंज उठी शहनाई', 'तूफान और दिया' हे चित्रपट गदिमांचेच! अगदी गुरुदत्त च्या 'प्यासा'ची मूळ कथा असो, राजेश खन्नाचा अवतार असो वा अलिकडचा अमिताभ बच्चन चा ब्लॅक. मूळ संकल्पना गदिमांच्याच लेखणीतून उतरलेली होती. हिंदीतल्या अनेक चित्रपटांना गदिमांच्या कथेचा आधार घ्यावा लागला होता. सुप्रसिध्द पटकथाकार व गीतकार गुलजार, गदिमांबद्दल बोलताना एकदा म्हणाले होते की, 'मला ग.दि.माडगूळकर म्हणण्यापेक्षा गदिमा हेच नाव जास्त आवडतं. कारण, गदिमा म्हटलं की, ते मला माँ की गोद में सारखं वाटतं.'

४९ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनातील गदिमांच्या आठवणींना उजाळा साल १९७३ महिना ऑक्टोबर आणि स्थळ यवतमाळ.

४९ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनानिमित्त साहित्यरसिकांची गर्दी होती. संमेलनाध्यक्ष ग.दि.माडगूळकर एक सत्र संपल्यानंतर जेवणाच्या कक्षाकडे निघाले. निघाले खरे, पण आत थेट जाता आले नाही. प्रवेशद्वारावर एका स्वयंसेवकांच्या भूमिकेत असलेल्या एका विद्यार्थ्याने त्यांना अडवले. गदिमांकडे त्याने जेवणाच्या पासची मागणी केली. नेमकी तेंव्हा गदिमांकडेही पास नव्हता. त्यांनी या विद्यार्थ्याला तसे सांगितले. हा मुलगा अडून बसला. नाही म्हणजे नाही! गदिमांना त्याचे मोठे कौतुक वाटले. त्याला बाजूला नेत त्याच्याशी गप्पा केल्या. दरम्यान कुणीतरी मध्यस्थी केली आणि गदिमांच्या जेवणाचा पेच सुटला. तब्बल ४५ वर्षांनंतर यवतमाळात पुन्हा साहित्य संमेलन झाले.

१४ डिसेंबर १९७७ म्हणजे मृत्यूच्या पराभवाचा दिवस, कारण त्यांच्या हाती लागला. तो केवळ गदिमांच्या नश्वर देह इतकी मोठी अत्ययात्रा पुण्याने फार क्वचित पाहिली असेल. स्त्री पुरुष, वृध्द, राजकारणी, कलावंत अगदी दप्तर पुस्तके घेतलेल्या लहान मुलांपासून सर्वजण त्यात सामील झाले होते. अनेक घरात त्या दिवशी चुली पेटल्या नाहीत. कारण, गदिमा हे त्यांना त्यांच्या घरातलेच एक वाटत होते. गदिमांना केवळ ५८ वर्षांचे आयुष्य लाभले तरी, गाण्यातून साहित्यातून, चित्रपटातून, गीतरामायणातून मराठी रसिकांच्या हृदयात विराजमान आहेत.

मराठी माणसांच्या हृदयात जेथे पवित्र व सुंदर गोष्टी वास करतात, तेथे गदिमांचे स्थान आहे.

मनोरंजनाचे जग

प्राजक्ता प्रकाश दुकळे
बी.ए.२

निसर्ग हेच पूर्वी मनोरंजनाचे साधन होते. हवा, पाणी,

ढग, आकाश, वृक्ष, चंद्र, चांदण्या, सूर्य या भोवती इंद्रधनुष्य गुंफलं जायचं. निसर्ग जसा जसा कमी होत चालला, प्रसारमाध्यमांचा संसर्ग वाढला.

निसर्गदत्त सौंदर्य नजरेआड दुर्मीळ होऊन प्रसारमाध्यमातून अनेक गोष्टी झिरपू लागल्या. माहिती व तंत्रज्ञान युगात मनोरंजनाच्या नावाखाली नको ते उथळ संस्कृतीचे विपर्यास्त स्वरूप विवाहबाह्य संबंधांना खतपाणी घालणार सासू-सूनांचे द्वेष, अंधश्रद्धा पसरवणाऱ्या गोष्टी येत आहेत. प्रत्येक मनोरंजन विकृतीच घेऊन येत असेल, तर संस्कृतीचे तीन तेरा होणारच.

मनोरंजनापुढे ज्ञान, माहिती, मूल्ये, संस्कृती, दुय्यम ठरत आहेत. आधी मनोरंजन मग त्यातील गोष्टींचा हव्यास. मनोरंजनाच्या वेळापत्रकात अभ्यासाला वेळच नाही. आधी अभ्यास मग मनोरंजन. ठिक दप्तर फेकून दिलं, की खेळ नंतर

गप्पा, मग अभ्यास हा क्रमच बदलला. गप्पा बंद झाल्यामुळे व्यक्तिमत्त्वाच्या विकासाचा कप्पा बंद झाला. हाताची घडी, तोंडार बोट, हे शाळेत आधी कुटुंबातच प्रसारमाध्यमांनी घडवून आणलं.

माहिती व तंत्रज्ञानाचे केवळ मनोरंजन व तंत्रज्ञान होऊ नये. आजच्या मुलांचा मनोरंजनाचा कालावधी अभ्यासापेक्षा वाढलाय. मुले अनुकरण प्रिय असतात. टी.व्ही.वरील जाहिरात, गाणे, अंग विक्रपासह म्हणणाऱ्या चिमुरड्यांना कवितेचे एक कडवेही म्हणता येऊ नये, हा मनोरंजनाचा अभाव का शिक्षण पध्दतीचा पराभव समजावा. प्रबोधनासाठी आलेली समूह संपर्क साधने मनोरंजनाच्या मलिद्यावर जगत आहेत. जे मोठ्यांनी मोठेपणी पाहिलं. ते मुले पाहून बसतील. मनोरंजनाच्या नावाखाली लैंगिक शिक्षणाऐवजी विकृत बाजू मुलांच्या भावविश्वात खळबळ उडवत आहे. प्रसारमाध्यमातून ज्ञान कमी व मनोरंजन जास्त होत आहे. मनोरंजनाचे आजच्या समाजाचा चेहरा-मोहरा बदलला आहे.

ज्या प्रमाणात भोवतालचा निसर्ग कमी झाला, सजीव माणसांचा गोतावळा कमी झाला. निसर्गाचा आनंद कमी अनुभवायला मिळाला. प्रसारमाध्यमातील मनोरंजनाने निसर्ग जो खरा गुरू त्याची जागा घेतली. ज्ञान मिळत आहे. सजीव माणसांची घरातील आंतरक्रिया बंद होऊन प्रसारमाध्यमातील मनोरंजनाने माणसांना गुंतवण्यात यश मिळवले. प्रेम, वासना, विकृती अंगविक्षेप, हसणं, खिदळणं, उपहास, रॅगींग, द्वेष यात ही मनोरंजन शोधणारे आहेत. वैचारिक नाळ तोडून मनोरंजन फोफावत आहे.

कुटुंब या मालिकेत एकमेकांशी द्वेषापोटी बदला घेण्यासाठी विवाह दाखवून प्रक्षकांचे

मनोरंजन करण्यापर्यंत मजल गेली आहे. संस्कार मोडीत काढत व्यभिचार रूजवणारं मनोरंजन आचार-विचाराला तिलांजली देणारं मनोरंजन रूजत आहे.

जाहिरातही 'ती' च्या शिवाय मनोरंजन नाही. बलात्कार, खून, दरोडे, अपघात, अंधश्रद्धा, भयकथा, प्रेमकथा यातून मनोरंजनाची पेरणी होत आहे. राजकारण संसदेतला आरडाओरडा, तमाशा, साहेबांनी तिकिटासाठी बंगल्यावर बोलावणं, या मनोरंजनाच्या बाबी बनत आहेत. घरातील वहिण्या जाऊन वाहिन्या आल्या. नको ते दाखवू लागल्या. शिकवू लागल्या. घरात माणसांना अबोल राहण्याची संधी मिळत आहे. हाताची घडी, तोंडार बोट, हे शाळेत सुरू होण्याऐवजी घरातच सुरू झालं. जाहिराती मनोरंजनाचे साधन बनत आहेत. टुकार जाहिराती अंदर की बात म्हणत लोकांना उल्लू बनवत आहेत. अभिमानाने पेप्सीसाठी एका लहान मुलांबरोबर लाचार व्हावं, 'अतिथी देवो भव' हा संस्कार रूजणार कसा ?

एक तीळ सात जणांनी वाटून घ्या. हे मुलांवर बिंबणारं कसं? पेप्सी पुढे सगळं नगण्य आचार संहितेला छेदून जाहिरातीतील मनोरंजन मूल्यांना गुंडाळून ठेवत आहे.

सगळं स्वतःसाठी... दान, त्याग याची महती कळणार कशी ?

मनोरंजनाचे संदर्भ बदलत चालले आहेत. व्यक्तीपरत्वे बदलत आहेत. पूर्वी भजन कीर्तन यातून आधी उद्बोधन व नंतर मनोरंजन हा हेतू होता. प्रेम हे मानवी मनाला पडलेले सुंदर स्वप्न एक आविष्कार. पण, त्याच्याकडे सुध्दा मनोरंजन म्हणून पाहिलं जात आहे. एकाच दुसऱ्यावर, दुसऱ्याचं तिसऱ्यावर... अमर्यादित तीन तासांचा

चित्रपट पाहून पोरगी पटवणं, प्रेम हा जन्मसिध्द अधिकार प्रेम एकावर, विवाह दुसऱ्याबरोबर, संबंध तिसऱ्याबरोबर व यातून मनोरंजन हेच ध्येय तरुणांसमोर आहे. त्यातून मनोरंजन स्वस्त झालं आहे. जळी, स्थळी, काही मनोरंजनच शोधणारी पिढी वास्तवापासून खूप दूर चालली आहे व भयानक वास्तवाला समोर जात आहे. जीवन म्हणजे स्वप्न, मनोरंजन शब्दांच्या पलिकडे शरीराच्या पलीकडेही काही आहे, याचं भान राहिलं नाही. आधुनिकतेमुळे भरपूर वेळ मिळत आहे. बोअर होतं, म्हणून भोगवाद, चंगळवाद, मनोरंजनाच्या नावाखाली चालू आहे. संस्कार व श्रमसंस्कारापासून दूर गेलेल्या समाजात मनोरंजनाने धुमाकूळ घातलंय. तृप्ती समाधान नाहीच. ये दिल मांगे मोअर, म्हणत असमाधानच ठेवले अतंते तैसेची रहावे, ही वृत्ती राहिलीच नाही. भ्रष्टाचाराने घरात लक्ष्मी नव्हे, तर भौतिक वस्तूंची रेलचेल नांदत आहे. कीव आणणाऱ्या या गोष्टीतून मनोरंजन शोधलं जात आहे. नैतिकतेला गाडून भौतिकता आली, की काय होणार? मनोरंजन हे जीवनाचे वास्तव नव्हे, विरंगुळा आवश्यक पण,

जीवनाचा पांगूळगाडा ओढण्यास तोच कामी येत नाही. व्यक्तिमत्वाला दुभंगणारं मनोरंजन धुमाकूळ घालत आहे. देवाची स्थळे, सहलीची स्थळे झाली आहेत. देवाला देवीला जाण्यातही मनोरंजन जीवनातल्या प्रश्नापेक्षा मनोरंजनाच्या नावाखाली अंधश्रद्धेबाबत प्रेमाबाबत, विवाहबाह्य संबंधाबाबत, काम जीवनाबाबत मानवी स्वाभावाबाबत संभ्रम होणार असेल तर, त्याचे विकृतीचे संस्कार कशाला? आपल्या मनोरंजनाच्या माध्यमातून लोक फसत असतील तर, त्याचा गांभीर्याने विचार माध्यमांनी करावा. मनोरंजनातून फसवणूक जोपासली जाणार असेल, तर आदर्शांचे अग्रलेख कशासाठी? 'आहे मनोहर तरी' शब्दांच्या चांदण्यांची दुसरी बाजूही लोकांसमोर यायला हवी.

कोणत्या गोष्टींचा प्रचार करायचा व कोणत्या गोष्टी बाजूला सारायच्या हे आजच्या मनोरंजनाच्या ठेकेदारांनी पुन्हा एकदा ठरविले पाहिजे!

हरवलेला गोवा...

मनोरमा महादेव कार्वे

बी.ए. १

गोवा म्हणजे भारताच्या पश्चिम किनारपट्टीवरचा 'युरोप'

अथांग निळ्या समुद्रात दडलेला एक चिमुकला प्रदेश. या प्रदेशातील माणसे म्हणजे समुद्रातील अमूल्य माणिक मोतीच जणू. या गोव्याच्या आठवणी माझ्या मनाच्या अंगणात रांगत रांगत येतात. तेव्हा 'गोवा' म्हणजे स्वर्गीय स्वप्नांची जणू पहाच होते. गाव्याचे समुद्र किनारे सदैव प्रेमी युगलांना बाहु पसरून बालवत असतात. उंच नारळाच्या झाडातून व फुलांनी बहरलेल्या निसर्गातून डोकावणारी ती शिखर पांघरलेली

घरे, त्यातून सतत खळखळणारे हास्यांचे फवारे, आमचे शेजारी म्हणजे जणू गाणाऱ्या पक्षांचे घरटेच. गोव्यात प्रत्येक सायंकाळी अनेक घरातून मंत्रमुग्ध करणारे संगीताचे स्वर ऐकू येतात. गोव्यात संगीत शारदा प्रत्येकांच्या अंगणात नांदत असते. त्या कोकणी गितातील हरवलेले स्वर सामुहिक नृत्य माझ्या समोर आज जसेच्या तसे उभे राहातात.

भूमिहिन, बेरोजगारांसाठी गोवा म्हणजे अन्नदात्रीच आहे. अशाच एका पूर्वी रोजगाराच्या शोधात लहानपणीच माझ्या वडिलांची पावले गोव्याकडे वळली. तेथे आर्थिकदृष्ट्या श्रीमंत, पण पारिवारिक व मानसिक आधार नसलेल्या दोन वृद्ध महिलांच्या घरी आश्रय घेतला. त्यांची छोटी मोठी सर्व कामे प्रामाणिकपणे पाहात त्या कुटुंबाचे ते आता सदस्यच बनले होते. कालांतराने गडहिंग्लजच्या एका खेड्यातील गरीब मुलाचे कोकणी माणसात कधी रूपांतर झाले, हे त्यांना कळलेच नाही. वडिलांच्या आठवणीतून पुसून गेलेल्या गावी त्यांचे पाय वळले ते फक्त लग्नासाठीच. गावी अगदी थाटात हिंदू विधीप्रमाणे माझ्या आई-वडिलांचा विवाह संपन्न झाले व दोघे आपल्या नवीन जीवनाच्या सुंदर सुरुवातीचा निश्चय करून गोव्याला आले. तेथे पोहोचताच माझ्या आईचे पुष्पगुच्छ देऊन स्वागत करण्यात आले. सर्वांचे कोड-कौतुक, प्रेम, आपुलकी, जिव्हाळा पाहून माझ्या आईला वेगळ्या प्रदेशात आल्याचे भासलेच नाही. पण, तिला एक नवीन माहेर गवसल्यासारखे वाटले. अशाच प्रेमळ वातावरणात अवघ्या दोन वर्षांच्या संसारात माझे

आगमन झाले. गोव्याला साजेसे 'मनोरमा' हे नामकरण झाले आणि हळूहळू गोवेकरांची मी लाडकी 'मनू' झाले. मनाच्या तिजोरीमध्ये मी गोव्याच्या अनेक आठवणी शिदोरीप्रमाणे साठवल्या आहेत.

माझे घर चर्चच्या जवळ, अनेक वृक्षांच्या मध्ये असणारे जणू चिमण्यांचे घरटेच होते. मी लहानपणापासून पाहायचे एक पांढऱ्या शुभ्र दाढीचा शुभ्र पोशाख परिधान केलेला फादर हळूहळू चालत दररोज माझ्या घरासमोरून जायचे. मी त्यांची वाट पाहात गेट जवळ उभी असायची व ते मला रोज चॉकलेट द्यायचे आणि चर्चमध्ये प्रेअरसाठी न्यायचे. त्या फादरनी दिलेल्या चॉकलेटचा स्वाद व त्यांचा मायेचा स्पर्श आज हरवल्याचा भास होतो. हेच फादर कधी कधी माझ्या आईला व मला जवळच्या साई मंदिरापर्यंत त्यांच्या गाडीतून सोडायचे. याचे आज आश्चर्य वाटते. गोव्याचा हा अद्भूत परिसर व देवदुतासारख्या माणसांमुळे मानवाने तयार केलेल्या जाती-धर्माच्या भिंती धडाधडा कोसळतात. तीन मुली आमच्या घरासमोरून दररोज जायच्या. त्या कोठे जायच्या कोण जाणे? पण, रोज मला कुरवाळून चॉकलेट देऊनच जायच्या. आजही त्या प्रेमाने माझे गाल ओढलेले आठवते. पण, तो मायेचा स्पर्श मी आज हरवलेला आहे. तेथे सर्वांचीच मी लाडकी होते. घराजवळून परदेशी पर्यटक ये जा करायचे. त्या गोऱ्यापान लोकांना पाहाण्यात, त्यांच्याशी तुटक्या, फुटक्या इंग्रजीत बोलण्यात एक कुतूहल होते.

कोणत्याही सणाआणि माझ्या मनाचा थारा नसायचा. मग ते कोणत्याही धर्माचे असोत.

संध्याकाळची खेळांची स्पर्धा, स्पर्धेची बक्षिसे, सांताक्लॉजचे गीफ्ट आणि इतरांनी दिलेले गीफ्ट इतके जमा व्हायचे की, ठेवायला जागा कमी पडायची. गीफ्ट उघडण्याची उत्सुकता जगावेगळी असायची. चॉकलेट्स व ड्रेस इतके जमा व्हायचे की, चार पाच महिने ते न्याहाळण्यातच जात असत. कार्निवल फेस्टीव्हलची मजा तर अद्भूतच असायची. दिवाळीला आमच्या घरी सर्वांची मेजवाणी असायची. या दिवशी आई मला महाराष्ट्रीय पध्दतीने नटवायची. त्यावेळी सर्वजण मला 'मराठी-मराठी' म्हणून हाक मारायचे. याचा मला फार अभिमान वाटायचा. आपण कोणीतरी स्पेशल आहोत, से वाटायचे. पण, हे सर्व बालीश होते. माझ्या घरचा परिसरच माझे विश्व होते. आणि आज मी महाराष्ट्राच्या या छोट्या गावात जी भिन्नता, जात, धर्म यावरून होणारे दंगे पाहाते, त्यावेळी मन खिन्न होते. व माझ्या जीवनातील स्वर्ग हरवल्यासारखे वाटते.

आमचे घर समुद्रकिनाऱ्यापासून केवळ दोन किलो मीटर च्या अंतरावर असल्याने दर दिविवारी आमचे छोटे कुटुंब समुद्रकिनारी फिरायला जायचे. समुद्रात पक्षांसारखी वेलांटी घेत भरधाव वेगाने फिरणाऱ्या छोट्या छोट्या बोटीत बसण्याचा आनंदच वेगळा. दूरवर राक्षसी आकाशात दिसणाऱ्या भव्य जहाज व किनाऱ्यावर गिटार वाजवत, गाणी म्हणत फिरणारी परदेशी पर्यटक, यांना मी पाहातच राहायचे. ते फॉरेनर खूप प्रेमळ असत. पण, गोवेकर त्यांना 'हिप्पी' का म्हणतात, याचा शोध आजही मला व गोवेकरांनाही लागला नाही. किनाऱ्यावर बसून आम्ही घरून आणलेला

डबा खात बसायचो. मी शिंपल्या, तारामासे, गोठ्या जमा करण्यात दंग होऊन जाई. वाळून बनवलेला किल्ला आजही आठवतो व समुद्राच्या लाटांनी पायांना केलेल्या गुदगुल्या आजही आठवतात. बालपणापासून समुद्रात खेळले म्हणून समुद्राशी माझी मैत्रीच झाली असावी. कधी पाण्याची भीती वाटली नाही. आज माझ्या जीवनातून अशा निसर्गरम्य वातावरणाशी नाते तुटल्यासारखे वाटते. गोव्याचा स्वर्ग हरवल्यासारखे वाटते. गोव्यातील लोक मासे, पाव जरी खात असतील, तरी गोवा अनेक फळांनी बहरलेला असल्याने तेथील माणसे फळांसारखी मधूर वाणीची व गोड मनाचे बनले असावेत. आज तो हरवलेला समुद्रकिनारा, रविवारची सायंकाळ कोठे निघून गेली असे वाटते.

कष्टाळू परिवाराची सहानुभूती म्हणा किंवा माझ्या वडिलांनी गोवेकरांच्या सेवेतून कमविलेला विश्वास. ब्रायन डीसोजा, मारिया अंटी आणि बारदेस्कर फादर यांनी मला इंग्रजी माध्यमाच्या एका महान शाळेत मोफत प्रवेश मिळवून दिला 'सेंट अँथोनिज हायस्कूल मोन्त द गिरीम अराडी गोवा' या शाळेतील परदेशी विद्यार्थी, परदेशी शिक्षक आजसुध्दा मला महान वाटतात. गर्द हिरवळीत हरवलेलं, उंचावर वसलेलं एक भव्य पोर्तुगीज कलेची इमारत, क्रीडांगण, निळ्या रंगाच्या भींती, वर्गातसुध्दा बागबगीचा, पक्षांचा किलबिलाट उत्कृष्ट शिक्षण हे येथील वैशिष्ट्य. मी या शाळेची विद्यार्थीनी, मागे वळून पाहाताना कृतकृत भावनेचा स्पर्श जाणवतो. मामा सुट्टीवर आल्यावर मी त्यांच्या गाईडप्रमाणे त्यांच्या सायकलवर बसून सर्वांची घरे दाखवत असे. शाळा, दुकान, मैदान, चर्च सर्वांची

माहिती देताना मनात एक प्रकारचा अभिमान दाटून येत असे.

१३ ऑक्टोबर या दिवशी माझ्या लहान बहिणीच्या जन्माने घरात आनंदाची लाट आली होती, पण नशिबाला काही वेगळेच हवे होते. ३१ ऑक्टोबर या दिवशी माझ्या वडिलांचा ब्रेन हॅमरेजमुळे मृत्यू झाला. असंख्य स्वप्नांनी भरलेल्या माझ्या घराला नजर लागली व नशिबाच्या एका फटकान्याने जीवन गलितगात्र झाले. अशा परिस्थितीमुळे मामांच्या आग्रहाने गोवा कायमचे सोडून त्यांच्या गावी जाण्याचे आईने ठरवले. माझ्या आई-वडिलांनी आनंदाने व असंख्य स्वप्नांनी थाटलेला संसार गुंडाळून एका गाडीत सर्व सामान भरून मी, आई व माझी चिमुकली बहीण मामांसोबत गावी जाण्यास तयार झालो. आम्हाला निरोप देण्यासाठी जमलेल्या सगळ्या लोकांच्या डोळ्यातून अश्रू झराझरा वाहात होते. माझ्या अश्रूंचाही बांध फुटला होता. कायम हसतमूख राहाणारे फादर आज पाणावलेल्या डोळ्यांत दिसत होते. त्यांना मीठी मारून सर्वांचा निरोप घेतला व आम्ही गाडीमध्ये बसलो. निरोपासाठी हात हलवणारी सर्व माणसे, माझे घर व सर्वकाही गाडी चालू होऊन निघताना आसवांच्या गर्दीत दिसेनासे होत गेले. जाताना प्रत्येक ठिकाण, व्यक्ती, रस्ता, घर, झाडे, चर्च दुकान सर्वांना मी डोळे भरून पाहात होते. कारण, मला त्यांना आयुष्याच्या शिदोरीप्रमाणे मनाच्या तिजोरीमध्ये कायमचे साठवायचे होते. येतेवेळी प्रकाश अंधुक होत होता व या प्रकाशाने निळ्या समुद्राचे पाणी चांदण्यासारखे चमकत होते.

जणू मला निरोप देत असावेत असे भासले व मी त्या निळ्या समुद्राशी मनामध्ये सावरकरांसारखा करार केला. की मी नक्की परत येईन. शेवटी काळोख पसरला पण, माझ्या उघड्या डोळ्यात माझे घर दिसत होते. माझे पप्पा दिसत होते, माझी शाळा दिसत होती. अश्रू अविरत वाहत होते. माझ्या प्रिय शिक्षकांना व मित्र मैत्रिणींना शेवटचा निरोप द्यायचा राहून गेला. याचे मनाला खूप वेदना होत होत्या. त्याची आजही मला खंत वाटते.

आज १० वर्षांनंतर जेव्हा मनात गोवा दाटून येतो, तेव्हा तो निळाभोर समुद्र माझ्यावर रूसल्याचा भास होतो. फुला-फळांनी बहरलेला निसर्ग माझी वाट पाहून झोपल्याचा भास होतो. ती अनामिक प्रेम करणारी माणसे कसे असतील, याचा अंदाज लागत नाही. निरागसपणे चर्चमध्ये केलेल्या प्रार्थना व मंदिरात केलेली पूजा आठवणींचा ठेवा वाटतो. आज इंटरनेटच्या युगात नेटवर माझ्या मनातील हरवलेल्या गोव्याचा शोध घेतला तरी तो सापडत नाही, याची खंत वाटते. गोव्यातील ते दिवस कधी परत येतील का? हा मनाचा प्रवास गोव्याच्या घाटमार्गात तगमगत राहातो.

सर्प : मित्र माणसाचा

शुभम संभाजी बारामती

बी.एस्सी.३

(सर्पमित्र)

‘साप’ म्हटले की, सर्वसामान्य माणसांच्या

अंगावर भीतीमुळे काटा येतो. साक्षात मृत्यू! अशी समानार्थी नावे सापांना दिली गेली आहेत. सर्वसामान्य माणसांच्या मनात ‘साप’ या जीवाची खूपच भीती पसरली आहे. या भीतीला खतपाणी घालण्याचे कामही समाज व काही आदरणीय वडीलधान्यांकडून सतत होत असतो.

पण, आपण हे विसरतो की, सापाचे अन्नसाखळीत अनन्य साधारण महत्व आहे. साप हा केवळ मानवमित्र नसून तो निसर्गमित्रही आहे. सापांना शेतकऱ्यांचे मित्र म्हटले जाते. पिलांना त्रासदायक ठरणान्या उंदीर, घुशी अशा प्राण्यांची

संख्या व रोगराईही सापांमुळे नियंत्रणात राहाते. परंतु, तरीही त्याची संख्या खूप कमी होत आहे. त्याचे कारण म्हणजे ज्यांच्या विनाकारण होणाऱ्या हत्या, अपघात व अंधश्रद्धा.भारतात साप व इतर प्राण्यांच्या कातडीला खूप मागणी आहे. त्यामुळे कायद्याने बंदी असूनही चोरट्या मार्गाने त्यांची हत्या करून कातडी व विषाची तस्करी केली जाते. दुसरे कारण म्हणजे अंधश्रद्धा.लोकांमध्ये जागरूकतेचा अभाव यामुळे सापांच्या संख्येमध्ये

लक्षणीय घट होत आहे.

सापांबद्दल अभ्यासाच्या शास्त्रास Ophiology असे म्हणतात. बरेच अभ्यासक या विषयाकडे आता वळू लागले आहेत. निसर्गाकडे सामान्य माणसाचा दृष्टिकोनही आता बदलू लागला आहे. आपणही निसर्गाचा एक घटक आहोत. निसर्गाशी फारकत घेऊन नव्हे, तर त्याच्याशी जमवून घेऊन जगण्यातच आपले हित आहे, हे आपल्या लक्षात येऊ लागले आहे.

सापांच्या कित्येक जाती आज विनाशाच्या उंबरठ्यावर आहेत. तुम्ही जिवंत असेपर्यंत कित्येक जाती नामशेष होणार आहेत. सापांबद्दल पसरलेल्या अनेक गैरसमजुतीमुळे साप मोठ्या प्रमाणात मारले जातात. परंतु, सापांचे निसर्गातील स्थान अत्यंत महत्वाचे आहे. हे आपण लक्षात घेतले पाहिजे.

निसर्गातील सापांची वसतीस्थाने असलेल्या जंगल्यांचे रूपांतर शेतजमिनीत केले

जात आहे. सापांचे निसर्गातील स्थान सुरक्षित ठेवण्याकरीता त्यांच्या वसतीस्थानांवरचे अतिक्रमण थांबवले पाहिजे. नाहीतर निसर्गातील सापांचे अस्तित्व संपुष्टात येईल व आपल्या पिढीतील केवळ फोटोमधील साप दाखवावे लागतील. त्यामुळे आपण सापांचा अभ्यास करून त्यांच्याबद्दल गैरसमजुती दूर करूया व त्यांना अभय देऊन सर्पमित्र बनूया.

भारतात सुमारे २७८ जातींचे साप आढळतात. या जातीचा आकार, लांबी, रंग, वैशिष्ट्ये अशा सर्व दृष्टीने खूप वैविध्य आहे. आपल्याकडील सर्वात लहान साप वाळा (Warm Snake) हा केवळ १५ सेमी असून, सर्वात मोठा साप म्हणजे जाळीदार अजगर (Reticulate Python) हा सुमारे ११ मीटर लांबीचा आहे. सापांच्या फार थोड्या जाती विषारी आहेत. सापांचा वावर सर्व प्रकारच्या वातावरणात आढळतो. हिमालयाचा काही भाग, नद्या, हाळी, समुद्र, गवताळ प्रदेश, जंगले इत्यादी प्रकारच्या जागा व वातावरणे या ठिकाणी सापांचा वावर आढळतो.

शत्रू समोर आल्यास साप पळून जाणेच जास्त पसंत करतात. मात्र पळून जाण्यासाठी मार्ग नसल्यास ते शत्रूला ठराविक कृतींनी धोक्याची जाणीव देतात. उदा. नाग फणा काढून जोरात फुत्कारतो. घोणस प्रेशर कुकरच्या शिटीसारखा मोठ्या आवाजाचा फुत्कार टाकतो. तर फुरसे आपल्या शरीरावरील खवले एकमेकांवर घासून करवतीने लाकूड कापल्यासारखा आवाज करतो.

बरेचसे साप त्यांच्या रंगामुळे आजूबाजूच्या वातावरणात इतके मिसळून जातात की, पटकन नजरेत येत नाहीत. उदा. हिरव्या झाडांच्या फांदीवरचा हरणटोळ, रेतीमधील फुरसे, तर पालापाचोळ्यातील घोणस पटकन दिसत नाहीत.

शास्त्रज्ञ सापांना Ectothermsअसे संबोधतात. Ets म्हणजे बाह्य व Thermo म्हणजे

उष्णता. त्यांच्या शरीराचे तापमान आजूबाजूच्या तापमानाप्रमाणे बदलते. या प्राण्यांना कोल्ड ब्लड असे म्हटले जाते. सापांचे तापमान हे सस्तन प्राण्यांच्या तुलनेत शीत असते.

दुसरी गोष्ट अशी की, साप अतिशय 'आळशी' असतात. शिकारीच्या शोधात जाणे सोडले, तर ते बहुतांशी वेळ निपचित पडून असतात. त्यामुळेही त्यांना सस्तन प्राण्यांच्या तुलनेत खूपच कमी उर्जा लागते. साप अनेक दिवस अन्नाशिवाय घालवू शकतात, याचे हे एक कारण आहे. एक भारतीय अजगर २ वर्षे ९ महिने इतका काळ काही न खाता राहिल्याची नोंद आहे. अर्थात जशा उपासमारीच्या काळात शरीरातील चरबीचा वापर उर्जा मिळविण्यासाठी केला जातो.

आपल्याला अनेक वेळा साप उन्हात बसलेले दिसतात. थंडीच्या मोसमात अशा वेळी ते उन्हात बसून शरीरात उष्णता घेत असतात. तसे केल्याशिवाय त्यांना जगणे कठीण होईल. सापांचे शरीर आवश्यकतेनुसार किती वेळ उन्हात बसायचे किंवा उष्णतेत वाढ झाल्यास किती काळ थंड सावलीत सायचे, ते ठरवू शकते. एकदा का सूर्यप्रकाशातून उष्णता मिळाली की, ते शिकारीच्या किंवा जोडीदाराच्या शोधासाठी बाहेर पडू शकतात. सापांना अन्न कमी लागत असले, तरी पाणी मात्र भरपूर लागते. त्यांच्या शरीराचा ७० टक्के भाग पाणीच असतो.

अतिउष्ण किंवा अतिथंड तापमान

सापांना सहन होत नाही. सापांचे सर्वाधिक वास्तव्य मात्र उष्ण Tropical आणि semi tropical प्रदेशात असते. वाळवंटातील साप तापमान वाढल्यास थंड वाळूच्या थराखाली स्वतःला गाडून किंवा दगडाखाली आसरा घेतात व पहाटे किंवा संध्याकाळी तापमान कमी झाल्यावर बाहेर पडतात. त्याचप्रमाणे थंड ठिकाणी तापमान खूपच कमी झाल्यावर साप काहीही हालचाल न करता. काहीही न खाता दगडांखाली दीर्घनिद्रा घेतात. या काळात उर्जेसाठी साप त्यांच्या शरीरात साठलेल्या चरबीचा वापर करतात.

विषाच्या संदर्भात सापांचे वर्गीकरण तीन प्रकारात केले जाते. १. बीनविषारी, २. निमविषारी, ३. विषारी. निमविषारी व विषारी हे दोन्ही साप प्रत्यक्षात विषारीच असतात. परंतु, निमविषारी सापाच्या विषापासून माणसाच्या

जीवाला सहसा धोका संभवत नाही. भक्षासाठी मात्र त्याचे वीष प्राणघातकच असते.

बहुतेक साप इतर सजीवांना खाऊनच आपली गुजराण करतात. काही झुडपांमध्ये दगडांमागे दबा धरून आपली शिकार मिळवतात. तर काही साप अंडी, गांडूळ असे सहज मिळणारे खाद्य खाऊन जगतात. शिकार पकडताना काही साप आपल्या उष्णसंवेदनादाहक दातांचा वापर करतात. बीनविषारी साप भक्षाच्या शरीराभोवती विळखे घालून त्याला गुदमरून मारतात. तर विषारी साप मारण्याकरीता आपल्या विषाचा वापर करतात.

सापांच्या काही जाती जीरि र्णीळरिणी म्हणजे पिलांना जन्म देतात. जन्मानंतर लगेचच पिले आईपासून वेगळी होतात व स्वतंत्रपणे जगू लागतात. साप पिलांचे पालनपोषण करत नाहीत. अजगर, नाग व नागराज हे मात्र त्याला अपवाद आहेत.

सापाची कात तुम्ही नक्की बघितली असेल. ही अर्धपारदर्शक कात म्हणजे त्वचेच्या मृत

पेशींचा थर असतो. सर्वसाधारण साप दर दोन तीन महिन्यांनी कात टाकतो. कात टाकण्यापूर्वी काही काळ साप अन्न घेत नाही. या कालावधीत साप खूप रागीट व चीडचीडे बनतात.

दात-

सापांच्या तोंडामध्ये आतल्या बाजूला वळलेले अनेक दात असतात. अन्न चावून खाण्यासाठी नव्हे, तर केवळ भक्षावर पकड घेण्यासाठी त्याला या दातांचा उपयोग होतो. आक्रमण झाल्यास साप रागाने शत्रूला चावतो.

विषारी सापांच्या तोंडात या दातांच्या व्यतिरीक्त विषदंतांची जोडी असते. विषारी साप आपल्या विषदंतांनी भक्षाच्या शरीरात वीष टोचतो. विषारी सापांचे वीषदंत वरच्या जबड्यात पुढील भागात असतात. तर निमविषारी सापांचे वीषदात वरील जबड्यात मागील बाजूस असतात.

या विषदंतांची रचना इंजेक्शनच्या

सुईप्रमाणेच पोकळ असते. वीषदंतांच्या मागे सलेल्या वीषग्रंथी या पोकळ नळीतून वीष सोडतात.

सापाविषयी शंका व अंधश्रध्दा-

• साप डूक धरतो -

सापांची स्मरणशक्ती विकसित झालेली नाही. त्यामुळे साप एखादी व्यक्ती अथवा घटना लक्षात ठेवू शकत नाही.

• साप दूध पितो -

साप हा सस्तन प्राणी नाही. सस्तन प्राण्यांचे दूध हे अन्न आहे. सरपटणाऱ्या प्राण्यांचे नाही.

• हरणटोळ जातीचा साप टाळू फोडतो -

माणसाच्या कवटीचे हाड अत्यंत कठीण असते. डोक्याची शस्त्रक्रिया करण्यास डॉक्टरांना छिन्नी हातोडा वापरावी लागते. हरणटोळ हा साप अतिशय नाजूक आहे.

साधारण या जातीचे साप झाडावर असतात आणि या सापांना चावल्यास माणसाचे डोके जवळ पडते म्हणून हा गैरसमज पसरला असावा.

• नागमणी असतो का ? -

सापाच्या डोक्यावर असा कोणताही मणी नसतो. नागमणी म्हणून विकले जाणारे खडे हे बेन्झाईनचे असतात.

• मांडूळ नावाच्या सापाच्या शरीरात हाडे नसतात ? -

सर्व सापांच्या शरीरात दोनशे ते चारशे बरगड्या असतात.

• रात्री शीळ घातल्यावर साप घरात येतो-

सापाला कान नसल्याने शीळ ऐकू येत नाही.

• साप पुंगीवर डोलतो-

सापाला कान नसल्याने त्याला ऐकू येत नाही.

तो हलणाऱ्या पुंजीच्या हालचालीवर स्वसंरक्षणाच्या दृष्टिकोनातून लक्ष ठेवून असतो. त्यामुळे तो डोलल्यासारखा वाटतो.

• सर्पदंश -

१. नाग -

दंश झालेल्या जागी जळजळ होऊन अर्ध्या तासात सूज येऊ लागते. अंग जड होऊन हातपाय गळल्यासारखे वाटतात. डोळ्यांच्या पापण्यांवर नियंत्रण न राहिल्यामुळे त्या मिटतात. तोंडातून लाळ गळू लागते. श्वास घेणे जड जाते. बऱ्याच वेळा दातखिळी बसते.

२. मण्यार -

या सापांचे वीषदंत लांबीला कमी असतात. त्यांचे वीष नागाच्या वीषापेक्षा खूप तीव्र किंवा जहाल असते. बरीचशी लक्षणे नागाच्या दंशाप्रमाणे असतात.

३. घोणस -

दंश झालेल्या जागी तीव्र वेदना होऊन जखमेभोवतालचा भाग सूजू लागतो. दंश झालेल्या अवयवावर कधीकधी फोड येतात. नाडीचे ठोके अनियमित होतात.

४. साप घरात आल्यास काय कराल ?

- साप घरात आल्यास त्याला न मारता जाणकार, अनुभवी साप पकडणाऱ्यास बोलवावे.

- सापाला लपण्याच्या जागांपासून दूर ठेवावे. उदा. कपाटामागे, साप पकडणारा येईपर्यंत सापावर लक्ष ठेवावे.

- साप पकडणारा येणे शक्य नसल्यास, स्वतः सापाला पकडण्याचा प्रयत्न करू नये. साप पकडणे, ओळखणे हे माहीतगाराचे काम आहे. त्यासाठी प्रशिक्षणाची गरज असते.

- कापड, रुमाल टाकून किंवा हातमोजे, चिमटा वापरून साप पकडणे अत्यंत धोकादायक आहे. तसा प्रयत्न करू नये. सापास हुसकावून लावताना लांब काठी, वृद्धांच्या चालण्याचा काठीचा आकडा, छत्रीचा आकडा, अशा गोष्टीचा

वापर करावा.

• प्रथमोपचार -

सर्पदंश झाल्यावर सर्वात महत्वाची गोष्ट म्हणजे, डॉक्टरी सल्ल्याने उपचार. दंश झाल्यावर असे उपचार तात्काळ शक्य होतातच असे नाही. अशा वेळी डॉक्टरांकडे जाईपर्यंत प्रथमोपचार महत्वाचे असतात.

दंशाच्या ठिकाणी काप घेऊन तेथील रक्त वाहू देण्याची पध्दत पूर्वी होती. त्यामागे दंशाच्या ठिकाणचे वीष रक्ताबरोबर वाहून जाते असा समज होता. परंतु, तसे करू नये मुख्य म्हणजे काप घेणे ही बाब रुग्णासाठी वेदनादायक असते. कित्येकदा साप बीनविषारी असतात किंवा विषारी सापाचे वीष दंशाच्यावेळी टोचले गेले नसण्याचीही शक्यता असते. सर्पदंश झाल्यावर पुढील गोष्टी कराव्यात.

१. जखम स्वच्छ धुवावी.
२. रूंद क्रेप बँडेज दंश झालेल्या अवयवास बांधावे. बँडेज उपलब्ध नसल्यास कापडाचे पट्टे वापरावेत.
३. दंश झालेला भाग स्थिर ठेवावा. घोणस किंवा फुरसे चावले असेल तर मात्र बँडेज बांधू नये.
४. सर्पदंश झालेली व्यक्ती मानसिकदृष्ट्या खचण्याची शक्यता असते. त्यास धीर द्यावा व उबदार ठेवावे. पण, त्यासाठी अल्कोहोल पाजू नये. चालणे, बोलणे असे कोणतेही श्रम करू न देता त्यास शांत राहाण्यास सांगावे.
५. डॉक्टरांकडे गेल्यावर दंश झालेल्या व्यक्तीस दमा अथवा कोणत्याही प्रकारची ऑलजी असल्यास प्रथम सांगावे.
६. चावलेला साप मारून डॉक्टरांकडे नेऊ नये.

छत्रपती

जन्म झाला शिवरायांचा थोर मातेच्या उदरात
ते वाढले, दौडले सह्याद्रीच्या दऱ्या खोऱ्यात
महाराष्ट्राच्या मातीत फिरविला सोन्याचा नांगर
तेंव्हा मिळू लागली रयतेच्या हाती भाकर!

रणांगणात गाजविला गनिमीकाव्याने मुलूख
पराक्रमाने त्यांच्या झुकले सारे गनिम
सतत लढत रयतेच्या हक्काच्या स्वराज्यासाठी
ढालीप्रमाणे मावळे राहिले त्यांच्या सतत पाठी!

सतत असे त्यांच्या मुखी आई तुळजाभवानीचे बोल
आई जगदंबेने दिला त्यांना विजयाचा कौल
स्वराज्यासाठी घोड्याच्या पाठीचे केले सिंहासन
तेंव्हा महाराष्ट्राच्या मातीचं झालं सोनं!

लाभले त्यांना मावळे बलाढ्य बुरुजागत
ते सतत छत्रपतींसाठी तळपत राहिले समशेरीगत
झुकविले त्यांनी आपल्यासमोर सुलतानी शाही
म्हणून आज आपल्या माथ्यावर गंधटीळा राही!!

अक्षय शिंपूकडे

बी.एस्सी. १

त्या क्षणी...

शर्यतीच्या वाटेवर स्वतःला सावरताना
जेंव्हा पाय आपोआप घरट्याकडे वळतील
तेंव्हा तिच्या हातातल्या चहानं अन् स्मित
हास्यानं

चेहऱ्यावर घड्या आपोआप मिटतील
तेंव्हा त्या क्षणी ती जिंकलेली असेल

जबाबदारीच्या ओझ्यानं सगळ्याच
दगडांवर पाय ठेवताना
जेंव्हा शब्द कुणावर तरी आदळायच्या
मनःस्थितीत असतील

तेंव्हा तिच्या ऐकून घेण्याच्या स्वभावानं
अन शांत चित्तानं

डोक्यातल्या झणझणणाऱ्या तारा
आपोआपच शांत होतील
तेंव्हा त्या क्षणी ती जिंकलेली असेल

अनोळखी नवीन गर्दीत
एकटं एकटं वाटत असताना
जेंव्हा डोळे आपला हक्काचा माणूस
आपोआप शोधतील
तेंव्हा अलगद स्पर्शानं

आणि स्नेहार्द नजरेनं
शिणलेल्या देहाला दिलासा मिळेल
तेंव्हा त्या क्षणी ती जिंकलेली असेल

शब्दाशब्दांच्या चकमकीच्या लढाईत
विश्वासाची मोहोर उमटवताना
जेंव्हा सर्व वाटा आपोआप
बंद झाल्याचा भास होईल

तेंव्हा ठामपणे धरलेल्या हातानं
अन न डगमगणाऱ्या प्रेमानं
भिरभिरणाऱ्या पावलांना दाही दिशा
मुक्त होतील
तेंव्हाच त्या क्षणी
ती जिंकलेली असेल...

उषा आनंदा सागर,
बी.एस्सी. २

कहाणी...

आभाळाच्या देवा
उघड रे डोळा
दुष्काळाच्या झळा सोसवेना...

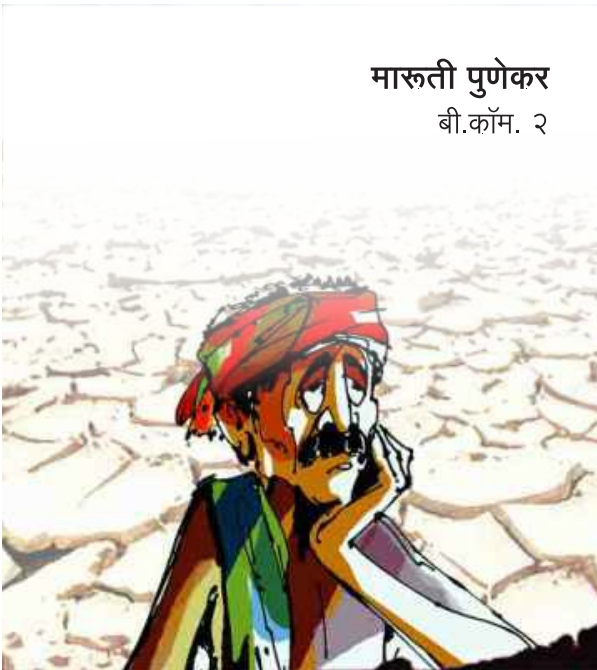
पाण्यासाठी जीव
झाला कासावीस
नाही तजवीज हाती आता...

गाव झाले सूने
रानही वैराण
माणूस महाग माणसाशी...

मातीचीया देही
भेगाळली नसी
दाटलेल्या वक्षी नसे पान्हा...

काय सांगू देवा
भक झाली वाणी
कोरडी कहाणी पावसाची

मारुती पुणेकर

बी.कॉम. २

चूल

आता चूल थंडावलीय
अन् भाकरीचा गंधही मंदावलाय

खटक्यावरच्या गॅसने
चुलीलाच भिजवलंय

लाकडं, शेणी सारं सरपण
आता अडगळीतच निजलंय

अॅल्यूमीनीयमचा गेलाय जमाना
आता त्याची काजळी गोरी झालीय

नॉनस्टिक भांड्यांची
फक्त गर्दी वाढलीय

चव मात्र गेलीय घर सोडून
मायेच्या त्या चूलीसोबत

निव्वळ उरलीय पदार्थांचीच संख्या
डिजीटल स्वयंपाक खोलीत

शुभम कृष्णात बन्ने

बी.एस्सी. १

माझ्या बाबांना भेटायचंय!

मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय!
खेळायचंय, हसायचंय आणि त्यांना बिलगायचंय
मन कितीही उदास असलं
तरी मला हसायचंय
जर भरलं पोट तरी मला पुन्हा ते भरायचंय...
मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय!

ऊन आले की वाटते बाबा मला सावली देतील
ठेच लागली की वाटते, बाबा माझा हात धरतील
गर्दीमध्ये बाजारात पुन्हा बाबा फिरायचंय
आज मात्र बाबांचा हात धरायचाय
मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय!

मी वाट पाहतंय त्या दिवसाची
मागणी घालते देवा मी नवसाची
डोळे भरून त्यांना पुन्हा पहायचंय
मांडीवर डोकं ठेवून मन भरून रडायचंय!
मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय!

जाताना मला सांगून का नाही गेलात?
वाट पाहिली किती मी तुम्ही परत नाही आलात
आज तुम्हाला हे परत विचाराचंय
आतुर आहे मी उत्तर तुम्ही द्यायचंय

मला आहे विश्वास तुम्ही नाही येणार
मला सांगा बाबा, मला खांद्यावर कोण घेणार
ठरलं आहे तुमचं, आम्हाला फक्त वरूनच पाहायचंय
जगतोय आम्ही तुमच्याशिवाय, हे तुम्हाला सांगायचंय...
मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय!

मला तुम्हाला एकच विचाराचंय
आपली भेट कधी होईल ते ठरवायचंय...
मला एक दिवस माझ्या बाबांना भेटायचंय...

निकीता नरेश वांद्रे

बी.कॉम. २

नवा जन्म...

उमलता कळी, रूप व्हावे फुलाचे
जन्म घेऊनी नवा, वाच्याने डोलावे

वाहुनी नदी, रूप व्हावे सागराचे,
जन्म घेऊनी नवा, वाच्याने खळखळावे

मांडता शब्द, रूप व्हावे गीताचे
जन्म घेऊनी नवा, मुखाने गुणगुणावे

सजती रंग, रूप, इंद्रधनुष्याचे
जन्म घेऊनी नवा, गगनाने सजावे

जागल्या भावना, रूप व्हावे प्रेमाचे,
जन्म घेऊनी नवा, प्रेमाने जगावे

राणी कृष्णा लोहार

बी.कॉम. ३

माझा गाव...

छोट्या या विश्वात
माझे चिमुकले गाव
दारी तुळस सुंदर
चिऊ करी चिवचिव

दंगा बाळगोपाळांचा
गल्ली बहरून जाई
रंगे खेळ लपंडाव
भान हरपून जाई

टी.व्ही. घरात आणली
सर्व त्यातच गुंतली
संपल्या ओसरीतल्या गप्पा
नाती नाटकांशी तुटली

वेळ सरत चालली
पोरं मोठी मोठी झाली
गावच्या कुशीतून
गदीत शहराच्या हरवली

एकेकाळी असायचा
गल्लीत गप्पांचा गोंगाट
आता एकटा राहीला
माझा गोजिरवाणा गाव

सगळे विसरून गेले
खेळ मामाच्या पत्राचा
आता नावाचा राहीला
खेळ तो गावाकडचा

आठवता ते दिवस
येई डोळ्यातून पाणी
आता गेले ते दिवस
राहील्या त्या आठवणी...

निर्जीव सांगाडे...

हाती उरले शेवटी, हाडाचे निर्जीव सांगाडे
हयातील त्यांचे निघाले होते, जीवघेणे वाभाडे

जिवंत जगताना स्वस्त मरणाचे झाले होते ते वडे
साठले त्यांच्याच काळजात विचार निस्वार्थी भाबडे

बदलाचे वारे निखळ झऱ्यातल्या पाण्यासारखे दौडे
निस्वार्थाने राहाताना स्वार्थाने भरले होते त्यांचेच पारडे...

काट्यांचे पांघरून प्रवासात फुलांसारखे आडवे पडे
ना थांबले ते जिद्दी जीव, रक्ताळले जरी आपले कातडे...

न्यायाचे गिरवताना धडे, अन्यायाच्या विरुद्ध जग होते खडे
स्वकीयांसमक्ष घातले, शेवटा प्राणदानाचे त्यांनी साकडे...

पानसरे, कलबुर्गी दाभोळकरांची राखेतच हरवली हाडे
गमनानंतर अमर झाले, शेष चितेवरचे निर्जीव सांगाडे...

सावधान! जुळले होते रचताना मृतावरती लाकडे
प्रवासात त्यांच्या, सदा आडवे पडणारे पाय वाकडे...

वादळास अन्यायाच्या, थोपविले देऊनी न्यायाचे धडे
भोवतीचे त्यांस ना दिसले, रंग बदलणारे स्वार्थी सरडे...

चौकात भर दिवसात, पडले मुडदे ओढूनी पिस्तूलाचे घोडे
त्याच गोळीने जाळतील, उद्या तुमचे-आमचे निर्जीव सांगाडे

गौरव गुरुप्रसाद खतकल्ले

बी.एस्सी.३

मैत्री...

न सांगता ही मनातलं जे ओळखते
ती असते मैत्री...
रक्ताच्या नात्यापेक्षा जवळची असते
ती असते मैत्री...
सुखदुःखाच्या प्रसंगात साथ देते
ती असते मैत्री...
शब्दातही वर्णन करता येत नाही
असं नात आहे मैत्री...

स्वर्गापेक्षाही जास्त सुंदर असते ती मैत्री...
निर्मळ आणि पवित्र नातं म्हणजे मैत्री...
जात-पात न बघता जे नात जोडलं जातं
ती असते मैत्री...
स्वतःच्या जीवापेक्षाही जपली जाते
ती असते मैत्री...

कोणताही स्वार्थ न बघता जी
केली जाते ती असते मैत्री...
अनोळखी माणसं आपलीशी होऊन जातात
ती असते मैत्री...
मनात जी प्रत्येक गोष्ट जिथे व्यक्त केली जाते
ती असते मैत्री...
आयुष्यात मिळालेली अनोळखी भेट असते

मैत्री...
नेहमीच चांगल्या गोष्टी करायला शिकवते ती असते
मैत्री...
स्वतःपेक्षाही जास्त विश्वास असतो ती असते मैत्री...
मैत्री या शब्दाला काही तोड नाही
त्याची किंमत करता यावी एवढं आपलं भाग्य नाही...

देणं पुरतकांचं...

पुस्तकांनी दिलं मला
जगण्याचं सामर्थ्य
अगाध ज्ञान आणि
माझ्या जीवनाला अर्थ...

पुस्तकांनी दिली माझ्या
आयुष्याला दिशा
घालवली निराशा आणि
पल्लवीत केल्या आशा...

पुस्तकांनी दिली मला
नेहमीची अखंड सोबत
घालवला माझा एकटेपणा
आणि मित्र नसल्याची खंत...

पुस्तके झाली माझ्या
आयुष्यभराचे सोबती
कधी 'माझा विरंगुळा'
तर कधी 'युवकभारती'

पुस्तकांनी दिला माझ्या
व्यक्तिमत्वाला आकार
घडवलं मला आणि
केले निस्वार्थी उपकार...
पुस्तकांनीच दिला मला

लढण्यासाठी आत्मविश्वास
आता पुस्तकेच सर्वकाही
माझा ध्यास, आणि श्वास

मयुरी लहू पाटील
बी.एस्सी.२

आमची संस्कृती...

आमची संस्कृती जगामध्ये महान
पण आता टाकली आहे गहाण
येथे चालली परकीय संस्कृती
इथे होत आहे फारच विकृती
इंग्रज गेले इंग्रजी सोडून
निघालो आपलीच भाषा मोडून
नमस्कार रामराम सोडून दिले
तिथे हॅलो, हाय बाय-बाय आले
तरुण-तरुणी फॅशनेबल झाले
थोरा-मोठयांचे आदर विसरून गेले
तोकडे वापरण्यास चढा-ओढ झाली
कुंकू लावण्याची प्रथा मिटत चालली
त्या ठिकाणी न दिसणारी टिकली आली
दारासमोरची रांगोळी दिसेना झाली
न घालणे सुध्दा फॅशनच आली
तरुण-तरुणींचे चाळे वाढले
त्याला त्यांनी प्रेम नांव दिले
इथे स्वातंत्रवीरांना नाही मान
राजकारणी नेते झाले महान
लावणी गेली रिमिक्स आले
मधूर संगीत आवडेनासे झाले
माणूस मराठी बोलायला लाजतो...
तो तर प्रवाहाच्या बरोबर वाहतो...

संतोषी चव्हाण
बी.कॉम.भाग -२

शाळा v/s कॉलेज...

शाळा : पेन्सिल, रबर, शार्पनर, पेन, पट्टी
कॉलेज : एक बॉलपेन तो पण मित्रांकडून
घेतलेला.

शाळा : वर्गात येण्याआधी टिचर मे आय कम
इन? किंवा टिचर मी आत येऊ का?
कॉलेज : वर्गाजवळ येणार किती बसलेत ते
बघणार आणि मोबाईल कानाला लावून परत
जाणार...

शाळा : सर्व विषयांची वह्या आणि पुस्तक
स्वतःजवळ ठेवणार.
कॉलेज : मित्राला बोलणार, अरे यार वहीचे
एक पान तर देना...

शाळा : शाळेत उशिरा आलो की शेवटच्या
बाकावर बसावे लागते.
कॉलेज : कॉलेजमध्ये उशिरा आलो की
पहिल्या बाकावर बसावे लागते...

विक्रम नाईक
बी.कॉम.भाग -१

सुंदर भारत...

कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे

हम है इस भारत के
यह भारत है हमारा
कदम बढ़ाने होंगे और
तब ही होगा इकट्टाहा हिंदूस्थान
सारे मिलकर गाएँगे, नाचेंगे
तब बनेगा स्वच्छ भारत, सुंदर भारत
जब हो जाएगी जात-पात एक
कभी ना रहेगा हममें भेद
मिलकर झाड़ू लगाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे
कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे
गांधीजी का संदेश मानेंगे
सुंदर भारत बनाएँगे
स्वच्छ भारत, सुंदर भारत
यही हमारा नारा होगा
यही हमारा नारा होगा
कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे

तेजस पन्हाळे
अकरावी आर्टस

जिकायच आहे मला...

स्पर्धा असो कोणती ही
जिकायच आहे मला
समोर येवू दे कोणी ही
जोरदार टक्कर घायची आहे मला
उंच नभात उडायचं आहे
आकाश मुठीत घ्यायच आहे मला
स्पर्धेशी स्पर्धा करुन
जिकायचं आहे मला
प्रत्येक पाहिलेली स्वप्न
जगायची आहेत मला
वादळ येवू दे किती ही
त्यात टिकून रहायचं आहे मला
कारण ...
जिकायच आहे मला
जिकायच आहे मला

प्रतिक्षा बिरंजे
बी. ए. भाग-१

छत्रपती संभाजी महाराज

तुटलेल्या पानामधला तो जीव होता
तळमळत्या पक्षाचा तो कीव होता
प्रयत्नांच्या दिव्याचा तो प्रकाश होता
रात्रीच्या सूर्याचा तो आकाश होता
कोमेजत्या फुलांमधला तो सुवास होता
उघड्या डोळ्यांमधला तो भास होता
भासांवर स्वप्नांची तो मात होता
पडलेल्या घराचे तो दार होता
मितलेल्या खटल्याचा तो पार होता
मनावर बिंबलेला तो वार होता
संपलेल्या गोष्टीचा तो सार होता
स्वप्नामधल्या राजाचा तो दृष्य होता
रहस्यांनी भरलेले तो आयुष्य होता
सोंगट्यांशिवाय रंगलेला तो खेळ होता
एका क्षणात मितलेला तो काळ होता
अंधारी उडणारा तो रंग होता
दोन दिवसांच्या आठवणींचा तो संग होता
करूनही न संपणारे तो काम होता
मुखातून न मिटणारे तो नाम होता
तो निर्धार होता, तो आधार होता
पराभवातल्या विजायाचा तो शिल्पकार

होता

शुभम संजय पाटील

बी.एस्सी. १

संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य आणि
विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालय विभाग

क्रीडाकौशल्य

शालेय जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी ४१
विद्यार्थ्यांची निवड झाली

शालेय जिल्हास्तरीय फुटबॉल
स्पर्धेसाठी निवड झालेला संघ

शालेय मैदानी स्पर्धेसाठी निवड झालेला संघ

शालेय जिल्हास्तरीय महिला कबड्डी व
व्हॉलीबॉल स्पर्धेसाठी निवड झालेला संघ

शालेय जिल्हास्तरीय खो-खो
स्पर्धेसाठी निवड झालेला संघ

श्रीपाद जाधव
१२ वी सायन्स,
स्केटींग, राज्यस्तरीय खेळाडू

महमंद कलगी
१२ वी कॉमर्स
८०० मी. धावणे
राज्यस्तरीय खेळाडू

शि
व
वा
ज
२०१९

संभाजीराव माने साहित्य, वाणिज्य आणि
विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालय विभाग

विद्यार्थी मंडळ

मयुरी पाटील
१२ वी कॉमर्स

विद्यार्थिनी प्रतिनिधी

जनरल सेक्रेटरी

सुमैया मकानदार
११ वी कॉमर्स

सयाजी कोतेकर
११ वी आर्ट्स-अ

माधव नाईक
११ वी आर्ट्स-ब

वृषाली खोत
११ वी कॉमर्स

नंदिनी मगदूम
११ वी कॉमर्स (इंग्रजी माध्यम)

ऋतु नार्वेकर
११ वी सायन्स-अ

शुभंम मोरे
११ वी सायन्स-ब

ज्योती सुतार
११ वी सायन्स-क

प्रतिक्षा केसरकर
१२ वी आर्ट्स-अ

स्नेहल मोरे
१२ वी आर्ट्स-ब

श्रुती सुनगार
१२ वी आर्ट्स-क

सुशांत रक्ताडे
१२ वी कॉमर्स

ऋषीकेश बिर्जे
१२ वी सायन्स-अ

अक्षता पाटील
१२ वी सायन्स-ब

वैष्णवी जवळकर
१२ वी सायन्स-क

विविध मान्यवर कंपन्यांमध्ये
कॅम्पस् इंटरव्हूमधून निवड झालेले आमचे विद्यार्थी

मुस्कान मकानदार
बी. सी. ए.

पुनम कडुकर
बी. सी. ए.

नजमा अतार
बी. सी. ए.

सुजित जाधव
बी. सी. ए.

मिनल राजगोळे
बी. सी. ए.

स्वाती शेळार
बी. सी. ए.

लुषमा सूर्यवंशी
बी. सी. ए.

अक्षय गायकवाड
बी. सी. ए.

शर्वरी सोनी
बी. सी. ए.

चेतना भाटी
बी. सी. ए.

शुभांगी गोडसे
बी. सी. एस.

प्रियंका वागळे
बी. एस्सी. ३

भक्ती जाधव
बी. सी. एस. ३

नम्रता फडतारे
बी. एस्सी. ३

मयूर गाईगडे
बी. सी. एस. ३

अंकिता नवलगुंद
बी. एस्सी. ३

अंकिता येवडे
बी. एस्सी. ३

मयुरी पोवार
बी. सी. एस. ३

अंकिता सुतार
बी. एस्सी. ३

किरण पाटील
बी. बी. ए. ३

लक्ष्मी फुटाणे
बी. बी. ए. ३

पूनम गाडेकर
बी. बी. ए. ३

शि
व
जा
ज
२०१९

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन व उपक्रम

'शोध सामर्थ्याचा, ओळख स्पर्धा परीक्षांची' मार्गदर्शक
मा. रामलिंग चव्हाण तहसीलदार गडहिंग्लज

राज्यसेवा व बँकींग परीक्षेचे स्वरुप,
मार्गदर्शक डॉ. सचिन शिंदे

एम.पी.एस.सी / यु.पी.एस.सी. परीक्षांची तयारी,
मार्गदर्शक मा. प्रा. सुनील रोडे

संविधान दिन प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, आयोजक
प्रा. डॉ. आण्णासाहेब हरदारे

आंतरमहाविद्यालयीन 'केमक्वीझ' स्पर्धाचे
आयोजन : रसायनशास्त्र विभाग

विविध स्पर्धेतील यशस्वी विद्यार्थी

अक्षय गायकवाड
बी.सी.ए.३ सी प्रोग्रॅमिंग
क्रमांक १

प्रदीप होडगे
बी.सी.ए.३
अॅप्टीट्यूड टेस्ट क्र.३

स्नेहल पाटील
बी.सी.ए.२
निबंध लेखन क्र.१

चेतना भाटी
BCA 3 Web Devlp.
& C Prog. क्र.२

शर्वरी सोहनी,
बी.सी.ए.३ सी प्रोग्रॅमिंग
द्वितीय क्रमांक

तेजस्वीनी शिंदे
बी.सी.ए.२ संख्याशास्त्र
विषयात १०० पैकी १०० गुण

विविध उपक्रम

योग दिवस

पुलवामा काश्मीर येथे शहिद झालेल्या
जवानांना श्रध्दांजली

जागतीक दिव्यांग दिन

प्राध्यापक आणि कर्मचाऱ्यांची
आरोग्य तपासणी

मतदान जागृती अभियानात
सहभागी झालेले
महाविद्यालयाचे विद्यार्थी

मराठी राजभाषा दिन :
ग्रंथालयातर्फे ग्रंथ प्रदर्शन

जागतिक लोकसंख्या दिन :
वक्ते डॉ. अरुण कुंभार

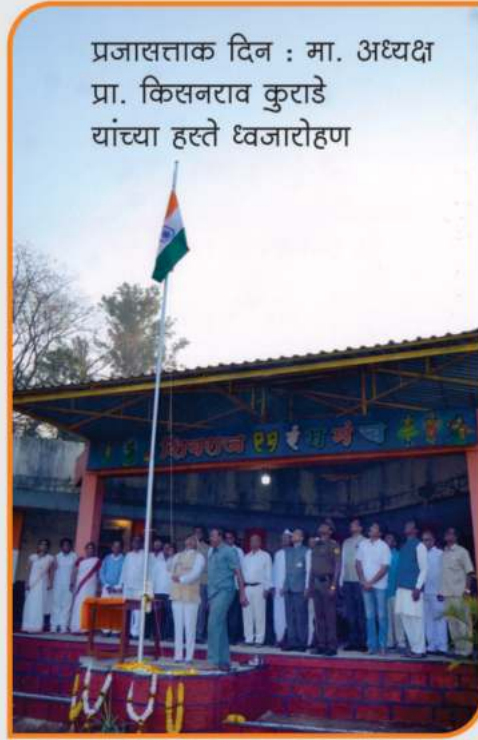

पुस्तक प्रकाशन भौतिकशास्त्र

नुतन जिऩ्याचे उद्घाटन करताना
उपाध्यक्ष मा. के. जी. पाटील,
मा. जे. वाय. बार्देस्कर व इतर

विविध उपक्रम : अभिवादन !

छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती

क्रांतिकारक उमाजी नाईक जयंती

सुभाषचंद्र बोस जयंती

आण्णा भाऊ साठे जयंती

महात्मा गांधी आणि
लाल बहादुर शास्त्री जयंती

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिन

महात्मा जोतिबा फुले जयंती

हिंदी विभाग

ये थंदन की धरती है, ये अभिनंदन की धरती है ।
ये अर्पण की भूमि है, ये तर्पण की भूमि है ।
इसकी नदी-नदी हमारे लिए गंगा है ।
इसका कंकड-कंकड हमारे लिए शंकर है ।
हम जियेंगे तो इस भावत के लिए
हम मरेंगे तो इस भावत के लिए
और मरने के बाद भी
गंगाजल में बहती हुई हमारी
अस्थी को कोई कान लगाकर बुनेगा
तो एक ही आवाज आयेगी
भावत माता की जय...!

- अटलबिहारी वाजपयी

संपादक
डॉ. संतोष माने
हिंदी विभाग

अनुक्रमणिका

* गद्य विभाग *

- १५० वी जयंती पर राष्ट्रपिता कु. दिव्या होडगे M.A. I
- धर्मसुधारक कबीर कु. लक्ष्मी सुतार B.A. III
- मुझे मुक्त होना है कु. किर्ती हसुरकर B.A. I
- तुलसीदास कु. अपुर्वा स्वामी B.A. I
- राष्ट्रीय मतदाता दिवस कु. गणेश जाधव M.A. I
- सत्य और सौंदर्य कु. गुंजन कांबळे B.A. II
- आज का युवक कु. संदिप नाईक B.A. II
- व्यक्तित्व विकास में सहाय्यक शिक्षा कु. मोनिका पाटील M.A. II
- UPSC और आप कु. चेतन चौगुले B.Sc. I

* पद्य विभाग *

- शिक्षक कु. मोनिका पाटील M.A. II
- भारतीय भाषा हिंदी की पुकार मोनिका पाटील M.A. II
- कबीर के दोहे कु. लक्ष्मी सुतार B.A. I
- जीवन अमृत कु. अक्षय गोंधळी B.A. II
- हिंदी कु. संदिप नाईक B.A. II
- मोड जिंदगी के कु. प्रतिक्षा बिरंजे B.A. I
- वो कु. नामदेव कांबळे B.A. I

१५० वीं जयंती के अवसर पर राष्ट्रपिता महात्मा गांधी

कु. दिव्या होडगे

M.A. I

महान नेता हर एक किसी राष्ट्र के भाग्य में नहीं होता। समाजनेता तो हर एक देश में रहे हैं। लेकिन विश्वनेता के रूप में कुछ ही महान लोग हैं। इस तरह का नेता जो देशवासियों का नेता या संपूर्ण मानव जाति का नेता के रूप में अगर कोई अग्रणी है तो वह है राष्ट्रपिता महात्मा गांधी। आज सारे विश्व में १५० वीं जयंती मनाई जा रही है। ऐसे अवसर पर ऐसे नेता पर दृष्टि डालना बड़ी सौभाग्य की बात है।

महात्मा गांधी का नाम लेते ही उसके साथ और एक शब्द जुड़ जाता है, वह है लोकतंत्र। इस भारत को पुरे विश्व में महान माना जाता है और इसका कारण है लोकतंत्र। यही देन है महात्मा गांधी की जो आज हर एककेजुबान में उनका नाम है।

गांधी इनका पूरा नाम मोहनदास करमचंद गांधी है। इनका जन्म २ अक्टूबर १९६९ में गुजरात में हुआ। इनके पिता करमचंद राजकोट के दिवान थे।

इनकी माता पुतलाबाई धार्मिक थी। मोहनदास का विवाह १४ वीं साल की उम्र में कस्तुरबा के साथ हुआ। मॅट्रिक होने के बाद पिता ने बॅरिस्टर करने इंग्लंड भेजा। सन १८८५ में पिता की मृत्यु हुई। सन १८९१ में बॅरिस्टर होकर भारत आए, तब तक माँ का भी निधन हुआ था।

मोहनदास को महात्मा यह उपाधि मिली है। महात्मा शब्द के उच्चार में ही उदारता, महानता की महान आत्मा झलकती है। गांधी पर प्रभू राम, गौतम बुद्ध जैसे महान विभूती की छाया रही है। उन्हीं महान हस्तियों के प्रेरणा कार्य इस महात्मा में बसे इस महान गांधी ने अपना जीवन लोकहित, देशहित के लिए किस तरह समर्पित किया यह एक जिज्ञासा ही है।

इंग्लंड से बॅरिस्टर होकर गांधी भारत लौट आए। कुछ दिनों बाद वे आफ्रिका गए। आफ्रिका में वर्णभेद बढ़ चुका था। गोरों लोग यह काले लोगों पर छुआछूत करते थे, जिसका अनुभव रेलयात्रा के दरम्यान गांधीजी को आया था। और इसी घटना ने उनके जीवन का मकसद बदल दिया। आफ्रिका में उन्होंने गोरों के अत्याचार के साथ आंदोलन छेड़ा और काले लोगों को न्याय दिया और यही मानवता की पहली नींव उन्होंने खड़ी की। आफ्रिका से लौटकर विजयी मुद्रा में गांधी भारत आए। इस महानायक का स्वागत करने, देखने सारा भारत उमड़ आया। यह वह दौर है जब यह भारत देश अंग्रेजों के हाथ गुलाम था। भारतीय लोगों पर अंग्रेज अन्याय, अत्याचार कर रहे थे। अब इस देश को अन्याय से मुक्त करनेवाला यह गांधी लोगों के सामने आ चुका था।

आफ्रिका से लौटकर महात्मा गांधी भारत लौटकर आए। भारत आकर संपूर्ण भारत यात्रा की। भारत की यात्रा दरम्यान

उन्होंने भारत की गरीबी देखी। अंग्रेजी साम्राज्य ने भारतीय समाज पर अपनी हुकूमत बनाई है। भारत विविध जाती-धर्म से देश बना है। इसी धर्म का आधार लेकर उनमें फुट डालकर अंग्रेजों ने इस देश में सत्ता स्थापित की है। चाय और सुत का व्यापार करने आए, ये इंग्लंड के कुछ लोग जो करोड़ों भारत पर राज कर रहे हैं। भारत में ८०% प्रतिशत लोग भूख-प्यास से बेहाल हैं उन्हें अथनंगे रहना पड़ता है। इस सारे वातावरण को देखकर गांधीजी की देशभक्ति चेतना जागृत हुई। परिणाम गांधीजी ने अपने शरीर से वस्त्र त्याग दिया। खादी पहनने लगे और लोगों को सूत बनाकर कपड़े निर्माण करे इसलिए खादी का चरखा शुरू किया और भारत में नये पर्व का आरंभ हुआ।

गांधी बॅरिस्टर थे उन्होंने देश-विदेश की यात्रा की थी। एक ज्ञानी, तपस्वी, तेज, शक्ति भरा उनका देह था मानवीय संवेदना तो उनमें कुट-कुटकर भरी थी। उन्होंने सोचा कि अंग्रेजों को इस देश से भगाना है तो पहले भारतीय समाज में एकता स्थापित होना आवश्यक है। भारतीय आजादी महात्मा गांधी ने शुरू की ऐसा नहीं है। इसकी नींव सन १८५८ में हुई। पहला भारतीय युवक मंगल पांडे इन अंग्रेजी व्यवस्था के खिलाफ खड़ा हुआ। उसने अंग्रेजों की बंदुक से उन्हींपर गोली चलाई थी। उसके बाद सन १८८५ में अंग्रेजी व्यवस्था से मुक्त करने के लिए काँग्रेस की स्थापना हुई। महात्मा गांधी ने सन १९१९ से भारतीय आंदोलन की शुरुवात की। इस दरम्यान के अधिवेशन में उन्होंने अंग्रेजी साम्राज्य को हटाने का प्रयास शुरू किया। भारत बहुभाषिक देश रहा है। इसलिए हिंदी भाषा में उन्होंने लोगों को जागृत करने का प्रयास किया। उस समय हिंदी ही एकमात्र ऐसी भाषा थी। जिसका असर कुछ

मात्रा में भारतीय समाज पर था । संत कबीर, तुलसीदास, सुरदास, मिराबाई के साहित्य का भक्ति प्रभाव लोगों में था ।

महात्मा गांधी ने सन १९१९ से भारत भर आंदोलन का दौर शुरू किया । आंदोलन, असहकार, चळवळ, सत्याग्रह जैसे अस्त्रों को लेकर गांधीजीने आजादी की लड़ाई शुरू की । सन १९२१ और सन १९४२ का आंदोलन संपूर्ण भारत भर फैल चुका था । भारतीय लोगों का दबाव, विदेशी नीति के दबाव और महात्मा गांधी जैसे महान पुरुष के सामने अंग्रेजों को पीछे हटना पडा । १५ अगस्त १९४७ को भारत आजाद हो गया । इस महान कार्य ने मोहनदास गांधी यह महात्मा गांधी, राष्ट्रपिता के रूप में दिखाई देने लगे । कुदरत का भी एक अजीब खेल होता है जहाँ अच्छाई होती है वहाँ बुराई भी

होती है । और यह बुराई सन १९४८ के महात्मा गांधी की हत्या में दिखाई देती है ।

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी इन्हीं कार्य से महान हुए ऐसा भी अतिशयोक्ति होगी । इसके भी अलावा सर्वश्रेष्ठ मानवता का धर्म उनमें था । मनुष्य हर कोई होता है यह सच्चाई नहीं है बल्कि मनुष्य में मनुष्यता, मानवता का होना सही रूप से महामानवपण है । गांधीजी पर संस्कारों का अधिक प्रभाव रहा है । माँ की धार्मिक वृत्ति और पिता की व्यापार प्रणाली से भी गांधी को चेतना मिली है । भारतीय इतिहास में प्रभू राम और गौतम बुद्ध को महानता का प्रतिक माना जाता है । महामानवता के सुंदर रूप में इन्हें देखा जाता है । राम और बुद्ध का नाम आते ही उनकी अहिंसा, सत्य, सेवा, प्रेम यह स्तंभ खड़े होते हैं । इन महान हस्तियों ने इन्हीं स्तंभों को मनुष्य में डालने का प्रयास किया । इन्हीं प्रेरणा से गांधीजीने अहिंसा, प्रेम, सेवा, सत्य का मार्ग अपनाया । बल्कि भारतीय लोगों में चार स्तंभ निर्माण करते रहे । गांधीजी का

कथन है ' ढींीह ळी ढ्रेख ' अर्थात सत्य ही ईश्वर है । गांधीजी ने अहिंसा, सत्य, सेवा, प्रेम इन तत्वों को महत्व देकर सारे विश्व में मानवता धर्म स्थापित करने का प्रयास किया । इस संसार को हिंसा से नहीं बल्कि अहिंसा से जीता जा सकता है इसका उदाहरण महात्मा गांधी है । गांधीजी पर अंग्रेजों ने जुल्म किया, उन्हें कारागृह में डाला उनके आंदोलन को तोड़ने का प्रयास किया फिर भी गांधीजी ने अपने तत्व नहीं बदले । गांधीजी के हाथ में लाठी थी मगर वह अहिंसा की थी जो जुल्म के बादशाह अंग्रेजी व्यवस्था को उनके सामने हारना पडा । महात्मा गांधी का यह जीवन और उनका यह कार्य मानव जाती के लिए प्रेरणा के रूप में रहा है ।

आज गांधीजी की १५० वी जयंती शुरू है । भारत देश के साथ पुरे विश्व में यह जयंती मनाई जा रही है । २१ वी सदी वैज्ञानिक सदी है । यह सदी ज्वालामुखी के व्दार पर है ऐसा कहा जाता है । पूरे विश्व में आतंकवाद, युध्द जैसा माहौल है । आज हर एक राष्ट्र दुसरे राष्ट्र के साथ इर्ष्या में डूबा है । अमरिका का ११ सितंबर हल्ला या भारत का २६/११ का आतंकवादी हमला यह सारी घटनाएँ युध्द की ओर ले जा रही है । परिणाम मनुष्य-मनुष्य, समाज-समाज में संघर्ष बढ़ रहा है । हिंसारूपी शक्तिशाली राष्ट्रों के कारण पूरा संसार विनाश के संकट में है । ऐसे अवसर पर हमे महान शांतिदूत महात्मा गांधी की याद आती है । गांधीजी के विचार, तत्त्व से भरा प्याला हमारे सामने है लेकिन कोई इसे पीना नहीं चाहता । ऐसे अवसर पर मानवहित, समाजहित, देशहित, विश्वहित के लिए मैं यही कहता हूँ ' हे महात्मा आज तुम्हारे तत्वों, विचारों की आवश्यकता है तुम इस धरती पर वापस जनम लो, और इस संसार को स्वर्ग बनाओ । '

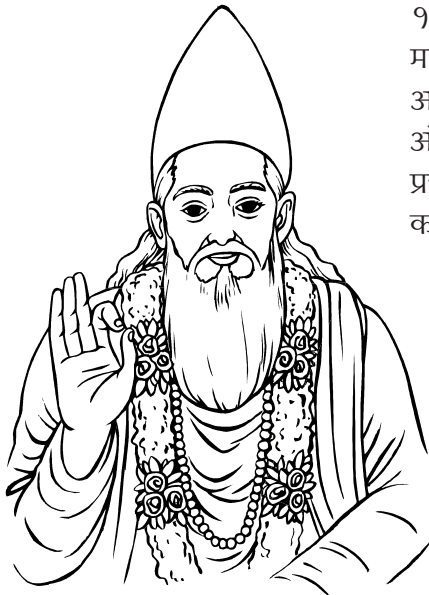

धर्मशुधारक कबीर

कु. लक्ष्मी सुतार
बी.ए. भाग ३

कबीर जी का जन्म १४५६ में और मृत्यु संवत्

१५७५ में हुई। ग्रंथ साहब में कबीरदास की बहुत सी साखियाँ और पद दिए हैं। उनमें से बहुत से ऐसे हैं जो सं १५६१ की हस्तलिखित प्रति में नहीं हैं। इससे यह मानना पड़ेगा कि या तो यह संवत् १५७१ वाली प्रति अधूरी हैं अथवा इस प्रति के लिखे जाने के १०० वर्ष के अंदर बहुत-सी साखियाँ आदि कबीरदास जी के नाम से प्रचलित हो गई थीं, जो वास्तव में उनकी न थीं। यदि कबीरदास का निधन संवत् १५०५ में मान लिया जाता है तो यह बात असंगत नहीं जान पड़ती कि इस प्रति के लिखे जाने के अनंतर १४ वर्ष तक कबीरदास जी जिवित रहे हों और इस बीच में उन्होंने और बहुत से पद बनाए हों जो ग्रंथ साहब में सम्मिलित कर लिए गए हैं।

माता-पिता -

यह कहा जा चुका है की कबीरदास जी के जीवन की घटनाओं के संबंध में कोई निश्चित बात ज्ञात नहीं होती, क्योंकि उन सबका आधार जन-संधारण और विशेषकर कबीरपंथियों में प्रचलित दंत-कथाएँ हैं। कहते हैं की काशी में एक सात्विक ब्राम्हण रहते थे जो स्वामी रामानंद के बड़े भक्त थे। उनकी एक विधवा कन्या थी उसे साथ लेकर एक दिन वे स्वामी जी के आश्रम पर गए। प्रणाम करने पर स्वामी जी ने उसे पुत्रवती होने का आशिर्वाद दिया। देवता ने चौककर जब पुत्री का वैधव्य निवेदन किया तब स्वामी जी ने सखेद कहा कि मेरा वचन तो अन्यथा नहीं हो सकता है, परंतु इतने से संतोष करो कि इससे उत्पन्न पुत्र बड़ा प्रतापी होगा। आशिर्वाद के रूप में जब इस ब्राम्हण कन्या को पुत्र उत्पन्न हुआ तो लोक लज्जा और लोकापवाद के भय से उसने उसे लहर तालाब के किनारे डाल दिया। भाग्यवश कुछ ही क्षण के पश्चात नीरु नाम का एक जुलाहा अपनी स्त्री नीमा के साथ उधर से आ निकला। इस दंपति के कोई पुत्र न था। बालक का रूप पुत्र के लिये लालसित दंपति को हृदय में चुभ गया और वे इसी बालक का भरण-पोषण कर पुत्र वाले हुए। आगे चलकर यही बालक परमभगवदभक्त कबीर हुआ। कबीर का विधवा ब्राम्हण कन्या का पुत्र होना असंभव नहीं किंतु स्वामी रामानंद जी के आशिर्वाद की बात ब्राम्हण कन्या का कलंक मिटाने के उद्देश से पीछे से जोड़ी गई जान पड़ता है, जैसे कि अन्य प्रतिभाशाली व्यक्तियों के संबंध में जोड़ी गई हैं। मुसलमान घर में पालित होने पर भी कबीर का हिंदू विचारों में सराबोर होना उनके शरीर में

प्रवाहित होने वाले ब्राम्हण अथवा कमसे-कम हिंदू रक्त की ओर संकेत करता है। स्वयं कबीरदास ने अपने माता-पिता का कहीं कोई उल्लेख नहीं किया है और जहाँकहीं उन्होंने अपने संबंध में कुछ कहा भी वहाँ अपने को जुलाहा और बनारस का रहनेवाला बताया है।

“ जाति जुलाहा मति को धीर।

हरषि हरषि गुण रमै कबीर ॥ ”

मेरे राम की अभैपद नगरी,

कहै कबीर जुलाहा।

तु ब्राम्हण मैं काशी जुलाहा।

परंतु जान पड़ता है की, उनकी हार्दिक इच्छा थी की यदि मेरा ब्राम्हण कुल में जन्म हुआ होता तो अच्छा होता।

गुरु -

किंवदंती है जब कबीर भजन गा गा कर उपदेश देने लगे तब उन्हें पता चला कि बिना किसी गुरु से दिक्षा लिये हमारे उपदेश मान्य नहीं होंगे क्योंकि लोग उन्हें 'निंगुरा' कहकर चिढ़ाते थे। लोगो का कहना था कि जिसने किसी गुरु से उपदेश नहीं ग्रहण किया, वह औरों को क्या उपदेश देगा। अतएवं कबीर को किसी को गुरु बनाने की चिंता हुई। कहते हैं, उस समय स्वामी रामानंद जी काशी में सबसे प्रसिध्द महात्मा थे। अतएवं कबीर उन्ही की सेवा में पहुँचे। परंतु उन्होंने कबीर के मुसलमान होने के कारण उनको अपना शिष्य बनाना स्वीकार नहीं किया। इस पर कबीर ने एक चाल चली जो अपना काम कर गई रामानंद जी पंचगंगा घाट पर नित्य प्रति प्रति:काल ब्रम्ह मुहूर्त में स्नान करने जाया करते थे। उस घाट की सिढियों पर कबीर पहले से ही जाकर लेट रहे। स्वामी जी जब

स्नान करक लौटे तो उन्होंने अंधेरे में इन्हें न देखा, उनका पाँव इनके सिर पर पड गया जिस पर स्वामी जी के मुँह से 'राम-राम' निकल पडा। कबीर ने चट उठ कर उनके पैर पकड लिये और कहा कि आप राम-राम का मंत्र देकर आज मेरे गुरु हो गए हैं। रामानंद जी से कोई उत्तर देने न बना। तभी से कबीर ने अपने को रामानंद का शिष्य प्रसिध्द कर दिया।

'काशी में हम प्रकट भये हैं रामानंद चेताए' कबीर का यह वाक्य इस बात के प्रमाण में प्रस्तुत किया जाता है कि रामानंद जी उनके गुरु थे। रामानंद जी की मृत्यु सवंत १४६७ में हुई, इससे १४ या १५ वर्ष पहले उनके होने का प्रमाण विद्यमान हैं।

व्यावहारिक सिध्दांत -

कबीर स्वतंत्र प्रकृति के मनुष्य थे। उनके चारों ओर शारिरिक दासता का घेरा पडा हुआ था। वे इस बात का अनुभव करते थे कि शारिरिक स्वातंत्र के पहले विचार स्वातंत्र आवश्यक हैं। जिसका मन ही दासता की बेडियों से जकडा हो, वह पाँवों की जंजीरें क्या तोड सकेगा। उन्होंने देखा था की लोग नाना प्रकार के अंधविश्वासों में फँसकर हीन जीवन व्यतीत कर रहे हैं। अतः लोगों को इसी से मुक्त करने का प्रयत्न किया। मुसलमानों के रोजा, नमाज, हज, तजिएदारी और हिंदुओं के श्राध्द, एकादशी, तीर्थ, व्रत, मंदिर सबका जीवन व्यतित हो रहा था उन्होंने विरोध किया। कर्मकांड की उन्होंने भर पेटा निंदा की हैं। धर्म को वे आडबरसे परे एक मात्र सत्य मानत थे, जिसके हिंदू-मुसलमान आदि विभाग नहीं हो सकते।

“ जो तूँ बाँमन बंभनी जाया।

तौ आन वाट है क्यों नहीं आया।

जौ तूँ तूरक तुरकनी जाय।

तौ भीतर खतना क्यों न कराया।”

इस दोहे का अर्थ है की, उच्चता और निचता का संबंध उन्होंने व्यवसाय के साथ नहीं जोडा है क्योंकि व्यवसाय नीच नहीं हैं। अपने को जुलाहा कहने में भी उन्होंने कहीं संकोच नहीं किया और वे स्वयं आजीवन जुलाहे का व्यवसाय करते रहे। वे उन जातियों में से नहीं थे जो हाथ पाँव समेट कर पेट भरने के लिए समाजके उपर भार बनकर रहते हैं। वे परिश्रम का महत्त्व जानते थे और अपनी आजीविका के लिए अपने हाथों का आसरा रखते थे।

जो तन माहैं मन धरै, मन निर्मल होइ।

साहिब सों सनमुख रहैं,

तौ फिरी बालक होइ॥

इस दोहे का अर्थ हैं, कबीर की गर्वोक्वितियों के कारण लोग उन्हें घमंडी समझते हैं। ये गर्वोक्वियाँ कम नहीं हैं। उनके नाम से गर्व लोगों को निचे दिखाने वाला नहीं हैं। अपनी आजीविका भर से वे मतलब रखते थे, धन-संपत्ती जोडना वे उचित नहीं समझते थे। थोडे ही में संतोष करने का उन्होंने उपदेश दिया है। जो कुछवे दिन भर कमाते थे, उसका कुछ अंश अवश्य साधु-संतो की सेवा में लगाते थे और कभी-कभी सब कुछ उनकी सेवा में अर्पित कर डालते और आप निराहार रह जाते थे।

मुझे मुक्त होना है...

कु. किर्ती हसुरकर
बी.ए. भाग १

सच्ची में । लडकीओं का जीवन कठिण होता है । काच के समान उसका अस्तित्व होता है । जब उसकी कोई गलती नहीं होती तो टुटना है और गलती होने पर भी टुटना है । इस दुनिया में लडकियों को किस तरह रहना है ये अभी तक समझ नहीं आया । क्योंकि वह किसी भी तरह रहे तो उसके नाम पर उंगली / ढब्बा तो लगाते ही है । फिर लगता है, की इस दुनिया की सिमाए सिर्फ लडकीओं के लिए ही क्यों? लडकीओं के वर्तन पर उसके आसपास के सभी लोग उसपर बहुत सारे बंधन डालते है ।

घरवाले हर वक्त आपने बहू का कहते हैं की, हमारे घर को कुलदिपक चाहिए । “ये अपशगुनी लडकी हमारे घर में जन्म ले सकती उसे पेट में ही मार दिया जाए” हर सास आपने बहू को ऐसा ही कहती है और करती भी है । अरेरे! पर इस कुलदिपक को जन्म कौन देती है ? इस बात को किसीनें कभी सोचा है ? इस बात को आप क्या कोई भी सोचा नहीं करते, क्योंकि आपके कुलदिपक को जन्म देने के लिए, आपकी पत्नी होती है । बहू होती है उसके पेट से आपको कुलदिपक ही चाहिए ।

जिस पत्नी से आपको लडका चाहिए उस महिला को जन्म देनेवाली आखिर एक महिला ही है ना? फिर इन मासूम लडकीयों को इस तरह मारकर उसे इस दुनिया में आने से रोकने से आपको क्या मिलेगा ? क्यों उसे आपे के पेट से जन्म लेने दे नहीं रहे हैं ? उस नन्हीसी जान का क्या कसूर है ? क्या लडकी होना उसका कसूर है । आप आदमी लोग भी तो एक महिला, के ही पेट से दुनिया में आए हो ?

रक्षाबंधन के दिन राखी बंधवाने के लिए आपको बहने चाहिए, हाथों में हाथ डालकर जाने के लिए बहने चाहिए, व्हॅलेनटाईन डे मनाने के लिए सहेली चाहिए, संसार बिछाने के लिए पत्नी चाहिए, पाणी-पुरी खाने के लिए गर्लफ्रेंड चाहिए और महत्त्वपूर्ण बात आपको बचपन से पालपोसाकर बडा करने के लिए माँ चाहिए ना । विपत्ती आनेपर उस विपत्ती से आपको बचाने के लिए माँ की आवश्यकता होती है और वह माँ भी तो एक महिला ही होती है । फिर उसी माँ के, बहू के, पत्नी के पेट से लडकी का जन्म हुआ तो उसे आपनाने से क्यों इन्कार आती है । आप सभी

उस लडकी से मुहँ मोड लेते हो क्यों, क्यों ऐसा करते हो? अरे ! आपको हर तरह से साथ देनेवाली बहेन, माँ, पत्नी, बहू ये भी एक समय लडकीयाँ ही थी ना ? उन्हीं मासूम लडकीओं के जीवन से खेलते वक्त उन्हींका पुरा जीवन बरबाद करते समय आपको माँ की याद नहीं आती क्या, शर्म क्या नहीं आती? पुरुष लोग और पिता की बात को छोडो पर उस लडकी की जन्मदात्री माता भी यही बात सोचती है की बच्चा होने वाला है, उसे बात से वह बहूत खुश होती है । पर लडका है या लडकी है इस बात से वह नाराज हो जाती है । वह भी यही सोचती है की लडकी होगी तो उसे जन्म नहीं दिया जाएगा और मैंने लडके को जन्म दिया तो घर का आँगन खुशी से मेहक जाएगा । उसके मन और दिमाग में बैठ गए हैं की लडकी अपशकूनी होती है । लडकी को बहूत खर्चा होता है । शादी में देहज देना पडता है । फिर उस नन्हीं सी जान को पेट में ही मार दिया जाता है । उसे मारते वक्त उनके हाथ भी कापते नहीं है । ऐसे लोग निरदई होते हैं । उसे मारते वक्त उसकी आवाज... कभी सुनी है? नहीं ना ! फिर अब सुनीए उसकी आवाज...आपके पास वह भिक माँग रही है । खुद को मुक्त करने के लिए वह तरस गई है । माँ मुझे मुक्त होना है... ऐसी पुकार लगा रही है । पर वह पुकार आपको सुनाई नहीं देगी, क्योंकि आपके पास उतना समय नहीं है । आप पहले से ही उसके जीवन पर उठ गए हैं ।

माँ की गोद में से वह नन्ही सी कली कहती है -

“माँ की गोद की मैं हूँ नन्हीं सी कली
खुलने से पहले क्यों ले रहे हो
पता जान हमारी ...हमारी ॥ १॥

आपके जैसे मुझे भी ये सुंदर दुनिया देखनी है,

माँ की गोद में नौ महिने रहने दिजीए

माँ-बापु आपने क्यों निर्माण किया मुझे ?

जब मुँह दिखाना नहीं था दुनिया को मेरा ?”

आगे वह अपने मन की व्यथा व्यक्त करते हुए कहती है, माँ..माँ..माँ आपको मेरे बोलने से तकलिफ तो नहीं हो रही है ना ? मेरी आपसे एक ही विनती है की,

सिर्फ मुझे एक बार यह दुनिया देखने दो । मुझे भी उसका आनंद लेना है । मैं इस दुनिया में आने के बाद तुम कभी भी तकलिफ नहीं दूँगी । मैं कहीं दूर निकल जाऊँगी, पर माँ, बापू को कहो ना, मैं उनके पास कभी भी किसी चिज के लिए जिद्द नहीं करूँगी । माँ आप मुझे जन्म देकर किसी दूर जंगल या मंदिर में छोड आओ । मुझे कभी भी पता नहीं चलेगा की तुम ही मेरी माँ और वह मेरे पिता है । फिर भी मुझे पता चला तो भी मैं तुम “माँ” कहकर नहीं पुकारूँगी । फिर भी तुम्हें मुझे अपना ना नहीं चाहती हो तो सोचो सिर्फ थोडा ही समय बचा

है । इस थोडेसे समय में डॉक्टर साहेब आएँ और धारधार सुरी से मेरा घात करेंगे । और मेरी आवाज हमेशा हमेशा के लिए बंद हो जाएगी ।

सिर्फ जाते जाते इतना ही कहूँगी माँ ...

“ माँ... मुक्त कर दो मुझे ...!

मुझे मुक्त होना है,

माँ की गोद से बाहर आना है,

निरभ आकाश देखना है,

उसकी गोद में रहना है,

उसे माँ कहना है,

पिता का पिता कहना है,

फिरसे एक लडकी,

मुझे भी उस दुनियाँ में लाना है,

पुकारती हूँ मैं तुझे माँ

मुझे मुक्त होना है । ”

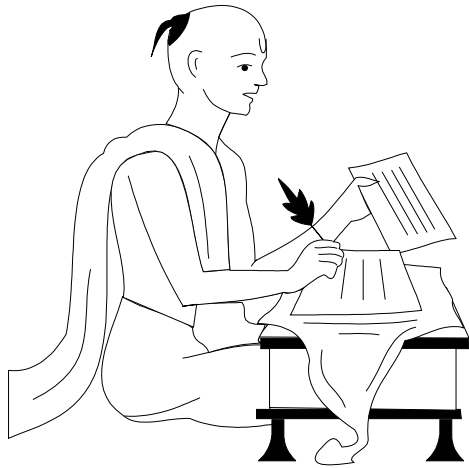
कु. अपुर्वा स्वामी
बी.ए. भाग १

तुलसीदास का नाम हिंदी के कवियों में सबसे अधिक लोकप्रिय है। इसका यह कारण है की तुलसीदास हिंदी के सर्वश्रेष्ठ कवि है। साथ ही यह भी है कि उन्होंने अपने काव्य में जिन आदर्शों की स्थापना की है, उनके कारण वह हिंदू जाति के धर्मगुरु भी बन गए हैं। यदापि काव्यसौंदर्य की दृष्टी से सुरदास और मलिक मुहम्मद जायसी उनकी टक्कर के ही हैं, किंतु धार्मिक आदर्शों का वैसा सुदृढ़ आधार न होने के कारण वे जनता के हृदय पर उतनी गहरी छाप नहीं बिठा पाए हैं, जितनी तुलसीदास की है।

तुलसीदास को हिन्दी का सर्वश्रेष्ठ कवि मानने का सबसे बड़ा और मोठा कारण यह है की तुलसीदास ने अपने समय में प्रचलित सभी शैलियों में काव्य रचना की। उस समय अवधी और ब्रज ही साहित्यिक भाषाएँ थी। उन्होंने दोनों में ही सफलतापूर्वक कविता लिखी। उन्होंने 'रामचरितमानस' प्रबन्धकाव्य लिखा और 'विनयपत्रिका' मुक्तक काव्य। इस प्रकार उनका काव्य का बाह्य पक्ष अर्थात् कला पक्ष अपने प्रतिव्यक्तियों की अपेक्षा कहीं अधिक पुष्ट है।

इसी प्रकार उनके काव्य का अंतरंग पक्ष भी जायसी और रुद्रा की अपेक्षा कहीं विस्तृत और गंभीर है। सुरदास ने जीवन के बहुत सीमित क्षेत्र को ही अपने काव्य का विषय बनाया है। शृंगार और वात्सल्य की सीमाओं से बाहर वे नहीं गए। परन्तु तुलसीदास ने जीवन के विविध पक्षों को लगभग मानव-जीवन के समग्र रूप को ही अपनी रचना का विषय बनाया है। उन्होंने अपने प्रबन्धकाव्य में नये-नये प्रसंगों की रचना की है और उनका बहुत ही मार्मिक वर्णन किया है।

इन दोनों बातों से बढ़कर हैं तुलसी की आदर्शवादिता। सुरदास ने भगवान के लोकरजक रूप का वर्णन किया है। परन्तु तुलसी ने राम के रूप में भगवान के लोकरक्षक रूप का वर्णन किया है। उनके राम मनुष्य नहीं, अपितु स्वयं भगवान हैं, जो मानव-जीवन की श्रेष्ठ आदर्श की स्थापना के लिए मनुष्य रूप में अवतरित हुए हैं। उनके राम सज्जनों की रक्षा करनेवाले कर्तव्यनिष्ठ और दृष्टों को दण्ड देनेवाले हैं। उनकी कल्पना से दीन-दुखियों, शोषितों और पीड़ितों को सात्वना मिलती है, कुछ सहारा मिलता है।

तुलसीदास

राष्ट्रीय मतदाता दिवस

कु. गणेश जाधव

एम.ए. भाग १

भारत में राष्ट्रीय मतदाता दिवस हर साल

२५ जनवरी को मनाया जाता है। यह दिवस भारत के प्रत्येक नागरिक को अपने राष्ट्र के प्रत्येक चुनाव में भागीदारी की शपथ लेनी चाहिए, क्योंकि भारत के प्रत्येक व्यक्ति का वोट ही देश के भावी भविष्य की नींव रखता है। इसलिए हर एक व्यक्ति का वोट राष्ट्र के निर्माण में भागीदार बनाता है।

भारत में जितने भी चुनाव होते हैं, उनका निष्पक्षता से संपन्न कराने की जिम्मेदारी 'भारत निर्वाचन आयोग' की होती है। 'भारत निर्वाचन आयोग' का गठन भारतीय संविधान के लागू होने से १ दिन पहले २५ जनवरी १९५० को हुआ था, क्योंकि २६ जनवरी १९५० को भारत एक गणतंत्रिक देश बनने वाला था और भारत में लोकतंत्रित प्रक्रियाओं से चुनाव कराने के लिए १९५० को 'भारत निर्वाचन आयोग' गठन हुआ।

भारत सरकार ने वर्ष २०११ से हर चुनाव में लोगों की भागीदारी बढ़ाने के लिए निर्वाचक आयोग के स्थापना दिवस २५ जनवरी को ही 'राष्ट्रीय मतदाता दिवस' के रूप में मनाने की शुरुआत की थी और २०११ से ही हर साल जनवरी को राष्ट्रीय मतदाता दिवस मनाया जाता है।

राष्ट्रीय मतदाता दिवस का हर वर्ष आयोजन सभी भारत के नागरिकों को अपने राष्ट्र के प्रति कर्तव्य याद दिलाता है। राष्ट्रीय मतदाता दिवस का आयोजन लोगों को यह भी बताता है कि हर व्यक्ति के लिए मतदान करना जरूरी है। भारत के प्रत्येक नागरिक का मतदान प्रक्रिया में भागीदारी जरूरी है, क्योंकि आम आदमी का एक वोट भी सरकारें बदल देता है। हम सबका एक वोट

ही पलभर में एक अच्छा प्रतिनिधी भी चुन सकता है, इसलिए भारत के प्रत्येक नागरिक को अपने मत का प्रयोग सोच-समझकर करना चाहिए और ऐसी सरकारें या प्रतिनिधी चुनने के लिए करना चाहिए, जो की देश को विकास और तरक्की के पथ पर ले जा सकें।

भारत देश की ६५ प्रतिशत आबादी युवाओं की हैं इसलिए देश के प्रत्येक चुनाव में युवाओं को ज्यादा से ज्यादा भागीदारी करनी चाहिए और ऐसी सरकारें चुननी चाहिए, जो की सांप्रदायिकता और जातीयवाद से ऊपर उठकर देश का युवा जाग जाएगा, उस दिन देश से जातिवाद, ऊंच-नीच, सांप्रदायिक भेदभाव खत्म हो जाएगा। ये सिर्फ और सिर्फ हो सकता है हम सबके मतदान करने से।

२५ जनवरी को भारत के प्रत्येक नागरिक को लोकतंत्र में विश्वास रखते हुए शपथ लेनी चाहिए की वे देश की स्वतंत्र, निष्पक्ष और शांतिपूर्ण चुनाव कराने की लोकतांत्रिक परंपरा को बरकरार रखेंगे और प्रत्येक चुनाव में धर्म, नस्ल, जाति, समुदाय भाषा आधार पर प्रभावित हुए विना निर्भिक होकर मतदान करेंगे। ऐसी शपथें हर वर्ष २५ जनवरी को लाखों लोग लेते हैं।

लेकिन फिर भी इस शपथ पर अमल बहुत कम होता है, क्योंकि आज भी लोग सांप्रदायिक-जातिवाद और भाषायी आधार पर वोट देते हैं। इससे अनेक अपराधी प्रवृत्ती के लोग भी देश की संसद और विधानसभाओं में प्रतिनिधि चुनकर चले जाते हैं। इसलिए भारत के प्रत्येक नागरिक को सांप्रदायिक और जातीय आधार से ऊपर उठकर साफ-सुथरी छवि के व्यक्ति के लिए अपने मत का प्रयोग करना चाहिए।

भारत सरकार का यह जागरुकता अभियान अपने आप में एक उल्लेखनिय कदम है, लेकिन मतदाता सुची में नामांकन की प्रक्रिया में और भी कई ऐसी कठिनाईयाँ हैं जिनपर चुनाव आयोग और सरकार को अधिक व्यावहारिक और प्रभावी निर्णय लेने की जरूरत है। शिक्षा का अभाव ग्रामिण और

यहाँ तक की शहरी गरिब बस्तियों में भी जन्म प्रमाण पत्र का न होना एक ऐसा बड़ा कारण है जिससे ग्रामिण और शहरी गरीबों, युवाओं और वयस्कों की बड़ी संख्या अक्सर मतदाता सुची में नामांकन से वंचित रह जाती है।

इसके अलावा काम की तलाश में एक बड़ी प्रवासी आबादी के मतदाता सुची में नामांकन की कोई सुचारु व्यवस्था न होने के कारण भी काफी बड़ी आबादी मतदाता बनने से वंचित रह जाती है, हालाकी इस चुनौती को खत्म करने के लिए भी सरकार जल्द ही कोई बड़ा कदम उठा सकती है।

जब तक एक मतदाता को अपने मत का अर्थ नहीं समझ में आएगा तब तक भारत का सिस्टम बदलना मुश्किल है, सिस्टम को बदलने के लिए सभी को गणतंत्र का केक लगाना होगा। मतदाताओं को समझना होगा की उनका एक वोट केवल सरकार ही नहीं, बल्कि व्यवस्था बदलने का औजार भी बन सकता है और इसके जरीए खुद मतदाता का भाग्य भी बदल सकता है।

आप बदलिए सिस्टम भी बदला जायेगा।

फेसबुक, सेंटैलाईट या ब्लॉगिंग जगत में भारतीय सिस्टम और गंदी राजनीती पर बड़ी-बड़ी बहस करने वाले अकसर भारतीय गणतंत्र के इस यज्ञ में सिर्फ इसलिए वोट डालने नहीं जाते क्योंकि उन्हें यहाँ लाइन में रहना पडता है। कुछ देर के लिए अनुशासन का पालन करना पडता है। अब आप सोच रहे होंगे की अनुशासन का गणतंत्र क्या होगा? लेकिन है, एक बहुत बड़ा संबंध है। जो लोग ऐसा करते हैं वह यह भूल जाते हैं की अनुशासन के बिना किसी भी राष्ट्रवादी को स्वतंत्रता नहीं मिली यहाँ तक की भारत को भी आजादी के लिए गांधीजी व्दारा बनाए गए कड़े अनुशासन में रहना पडा था। और इस आजादी को बनाए रखने में हमारी गणतांत्रिक प्रणालि बेहद महत्त्वपूर्ण है। गणतांत्रिक प्रणालि केवल सुचारु रूप से चल सकती है जब हर व्यक्ति अपने मत का प्रयोग करे और अपनी इच्छा-अनिच्छा को स्पष्ट करे।

सत्य और सौंदर्य...

कु. गुंजन कांबळे

बी.ए. भाग २

सत्य और सौंदर्य इसके बारे में कभी कभी

मतभिन्नता हो सकती है। सत्य के बारे में कोई भी अपने मर्जी से नहीं बता सकता। वैसे भी सत्य हमेशा सुंदर नहीं हो सकता लेकिन सत्य जादा तर अचंबित करनेवाले और अप्रिय है। इसलिए सत्य और सौंदर्य एकही समय पर कोई आदमी कैसे मान जाएगा ? सत्य इतने सुंदर है की सभी को नजदिक करता है। सत्य के लिए सभी ऋषी, संत और भक्तों ने अन्य वस्तुओं का त्याग किया था। सारे विश्व को अपनाने वाले महात्मा गांधीजी ने सत्य के प्रयोग के लिए अपना सारा जीवन समर्पित किया था। गांधीजी केवल अपनी सारी क्रियाएँ सत्य के अनुसार करते थे।

हर एक को सत्य का शोध करना अनिवार्य है। क्योंकि सत्य केवल सुंदर नहीं बल्कि सत्य शक्तिमान,

रईस, सर्वज्ञानी है। जीवन के सारे कार्यक्षेत्र में ९९.९ प्रतिशत लोग सत्य के नाम से असत्य के पिछे दौड़ते हैं। हम सब सत्य के सौंदर्य से खिंच जाते हैं, परंतु सदियों से सत्य जैसे दिखने वाले असत्य पर प्यार करने की हमें आदत लगी है। इसलिए प्राकृत सत्य और प्राकृत सौंदर्य ये शब्द विसंगत हैं, इसके बारे में अगला स्पष्टीकरण है, एक दिन बड़ा शक्तिमान और धट्टाकट्टा लेकिन शक लगनेवाले चारित्र का इंसान एक सुंदर लडकी से प्यार करता है। वह लडकी केवल दिखने में सुंदर नहीं बल्कि उसका चारित्र भी अच्छा था। इसलिए वो इंसान इसको पसंद नहीं था। लेकिन वासना में पागल इंसान उस लडकी को लगट करने लगा। उस लडकी ने उन्हें सात दिन की मुहलत दी। वो आदमी खुश हुआ और उस दिन का इंतजार करने लगा। लेकिन उस सुशिल लडकी ने संपूर्ण सत्य के असली सौंदर्य जानने के लिए एक अनोखी रीत का इस्तेमाल किया। उन्होंने एक मादक दवा ली इसके परिणाम से उनका पेट खराब हो गया। जो वो खाती थी वो सारा मुँह से बाहर निकलता था। कुछ दिन बाद उस लडकी की तबयत बिघड गयी। वो लडकी कुरूप दिखने लगी। जिस्म रंग काला पडा। आँखे छोटे दिखनी लगी। इसके बाद वह लडकी उस आदमी का इंतजार करने लगी। कुछ समय बाद वो आदमी वहाँ पहुँच गया। लेकिन इस कुरूप लडकी को उन्होंने नहीं पहचाना। वह लडकी बार बार कहती थी, वो सुंदर लडकी मैं हूँ लेकिन उस आदमी का उस पर, उनके कहनेपर भरोसा नहीं रहा। वह लडकी अब बहूत ही कुरूप लगने लगी थी। उस लडकी ने सारी हकीकत उस आदमी को कहीं, इस सौंदर्य

का राज जानने के बाद उस आदमी को वस्तु का वास्तव और नकली का फरक समज गया। इस आदमी की अवस्था झुठे, भौतिक सौंदर्य से मोहित होनेवाले हम लोगो जैसे हो गयी थी। उपर दी गयी लडकी के सौंदर्य भौतिक रूप से तयार हो गया था। उसके शरीर का विकास उसके मन के खयाल से हुआ था। लेकिन उसका सौंदर्य अलग था। उसके झुठे जिस्म से प्रेरित वो आदमी मन से फस गया था।

जब आदमी कुरूप देह से निकलने वाली खराब चिजों का त्याग करता है। तब यदी उस लडकी का शरीर सुंदर कपडों से सजाया गया ता उस बाधित शरीर कोहात लगाने की कोशिश भी नहीं करता। 'सत्य' यह हमेशा सुंदर होता है और कही सालों तक लगने से रह जाता है। भीतर का सौंदर्य केवल जहरी दबाणों से नष्ट होता है। लेकिन सत्य की सुंदरता कभी खत्म नहीं होती। जब सर्व शक्तिमान ईश्वर अपने कृपाओंसे धरतीपर सत्य और सौंदर्य भेज देते हैं, तब शरीर के अवयवों के सिवा कुछ नहीं दिखता। अनाडी लोक तन के उपर उपर वालों को सौंदर्य मानते हैं। यह गलत बात है। यदी कोई सत्य के सिवा यह जीवन अधुरा मानते हैं और जो लोग 'सत्य ही मेरा धर्म है' ऐसा ध्यान करते हैं। वही लोग सचमुच सुंदर होते हैं। तो असत्य का आधार लेना बिलकुल गलत बात है। तो 'सत्य' और 'सौंदर्य' एकही सिक्के के दो बाजू हैं। तो किसी को सौंदर्य अपनाना है, तो किसी को 'सत्य के पथ पर चलता है।'

सत्य हमेशा कटू होता है, इसलिए उसे दूर नहीं बल्कि मन से अपनाना चाहिए। तभी सुंदरता की लकीर हर एक के चेहरे पर मुस्कूराहट बना देगी। सौंदर्य की परिभाषा

करते हुए प्रसिद्ध केट्स ने लिखा है। सौंदर्य ही सत्य और सत्य ही सौंदर्य है, यह स्पष्ट है की, सत्य स्वरूप परमात्मा का प्रकाश ही सौंदर्य को रूप में परलक्षित होता है। सौंदर्य के बिना जीवन का महत्व भी कुछ नहीं है। सौंदर्य की कामना मनुष्य आत्मिक आवश्यकता है। सत्य, शिव और सौंदर्य यह परमात्मा के रूप है। इन्हें प्राप्त करने का प्रयास याने परमात्मा को प्राप्त करना जैसे है। भूल है की मनुष्य ने पदार्थ की घडण को सौंदर्य मानकर उसका एक काल्पनिक ढांचा बनाकर रखा है। परमात्मा, अनित्य और सार्वकालिक है। इसलिए बदलते रहने वाले स्वरूप का नाम ही सौंदर्य है। सौंदर्य सत्य है, इसलिए वह भौतिक नहीं हो सकता, अपवित्र नहीं हो सकता। विचारनीय है की आज जो सौंदर्य की परिभाषा की जा रही है, क्या इसमें भी कोई सत्यता है। आत्मकथा में महात्मा गांधीजीने लिखा है वास्तविक सौंदर्य, दृश्य की पवित्रता में है। बाह्य बनावट और प्रदर्शन से उसका कोई संबंध नहीं है। यह जो रूप की सजावट, वेज, विन्यास में विचित्रता का प्रसार बढ़ रहा है, यह आंतरिक सौंदर्य चलता है। इससे बचना चाहिए। डॉ. क्वार्स का भी मत ऐसा ही है। वे लिखते हैं, सुंदरता का सद्गुणों के साथ संयोग होता, हृदय का स्वर्ग है, यदी उसके साथ दुर्गण है तो वह आत्मा के नरक के समान है।

मुख्य लोग सौंदर्य के बाह्य रूप की पुजा करते हैं। इसलिए वे निंदा के पात्र बढ़ते हैं। मनुष्यों की संपत्ती यह व्यक्त करती है की अपनी चमक, धमक बढ़ाकर सुंदरता का प्रदर्शन भौंडी बाते आजकल सौंदर्य प्रसाधनो पर करौंडो रूपये लोग व्यर्थ कर रहे हैं, उससे

दुश्चितांओ और दुर्गणोंको अंबार खडे हो रहे हैं। जितना इन कृत्रिम साधनों की मांग बढ़ रहे हैं, उतने इनकी उत्पन्न में धन लगता है। जिस धन से योग्यता बढ़ सकती थी। शिक्षा का प्रसाद और स्वास्थ्य संगठन के लिए शक्ति संचय कि जा सकती है। वही इन प्रसाधनों में अपव्यय होता है। शौकिन बढ़ती है तो लोग आलसी और आक्रमण्य बनते हैं। समय बरबाद करते हैं। और शक्तियों को प्रकट करते हैं। चमडीयों की चमचमाट के लिए स्नो, हिम पावडर, लिपस्टिक आदी का प्रयोग करके लोग सुंदर बनने का प्रयास करते हैं। आदमी बदसुरती की शृंगार, साधनों से दिखाने का प्रयत्न करता है। भोले लोग यह भी नहीं समझते की, शारिरीक सौंदर्य, स्वास्थ्य पर अवलंबित है। स्वास्थ्य अच्छा, न हुआ तो, चमडी की सजावट कभी आपको संतोष नहीं दे सकेगी। कृपया इस भूल को समजते और सुधारने का प्रयत्न किजीए। तो सौंदर्य का सच्चा रूप और सौंदर्य की सत्यता को समज जाओगे। आत्म सौंदर्य ही बड़ा सच होता है। इसलिए कही लेखकोने या शायरोने सौंदर्य का वर्णन करते हुए सत्य पर जादा ही जोर लगा है। तो हमे यह समझना चाहिए की सत्य और सौंदर्य का प्रदर्शन मत करना। क्योंकि ऐसे करने से हम सत्य का नारा करते हैं और झुठे को बनवा देते हैं। आपस में बात करते समय हमेशा यादरखना चाहिए सौंदर्य ही सत्य है और सत्य ही सौंदर्य है, यही कुदरत की मुल देन है।

आज का युवक...

कु.संदिप नाईक

बी.ए. भाग २

प्रिय दोस्तो, मेरी गहरी सोच के बाद और प्रा.

एस.बी.माने सर के सहाय के बाद मैने आज के युवक के स्थिती का दर्शन एवं उन्हे अपने मानसिक स्थिती एवं कार्य मे बदल करना चाहिए इसलिए हमने यहाँ पर आज का युवक यह एक महत्वपूर्ण विषय संबोधकर उसके बारे में आधे-अधूरे बल्कि अच्छे विचार में यहाँ पर पेश कर रहा हूँ।

आज के समाज की यात्रा किसी क्षितीज की यात्रा से कम नहीं होती जो कभी खत्म ही नहीं होती । प्रत्येक आनेवाली पिढी अतीत और वर्तमान की राह होती है । अगर हम आज के युवा वर्ग की समस्या समझ सके तो आसान होगा । आज के परिवार में सिर्फ चार लोग होते है । माँ-बाप और दो बेटे बस्स । माँ-बाप काम में व्यस्त और परिवार में खाली वक्त में किसी का साथ नहीं, सब अपने - अपने कामकाजों में व्यस्त रहते है । इन्ही कारण से बच्चों को एकाकी और चिडचिड उपलब्ध (महसूस) होती है । इसलिए आज का युवक साथी ढूँढते चौराहे पर उतरता है । याने की घर और स्कूली जीवन

बाहर उतरते हैं।

देश की आजादी के ७० साल के बाद भी देश की जितनी उन्नति होनी चाहिए थी उतनी हो न सकी अनेक कारणों के अलावा नवयुवकों का बेरोजगार होना, काम-शिक्षा से वंचित रहना, मुख्य कारण है उनमें धैर्य नहीं है, वे सतत चिंतित जिया करते हैं। जहाँ-वहाँ बैठकर गप्पे बाजी कर समय काटते हैं। वक्त की पाबंदी और हमेशा तणाव की जिंदगी जीते हैं। उनमें सहनशीलता की कमी है। क्योंकि किसी काम में असफलता प्राप्त हुआ तो वे अपने को उसके लायक नहीं समझते वो यह नहीं समझते की 'असफलता ही सफलता का पहला पथ है' असफलता और कामकाज होने के कारण टि.व्ही.मोबाईल छोटे परिवार के कारण उन्हें रोकने वाला कोई नहीं है और वो अनुशासन हिन हो जाते हैं। नतिजा छोटी-छोटी बातों पर आक्रमक हो जाते हैं।

सरकार भी इन युवाओं को भटकने से मुक्त नहीं कर रही है। पुलिस की लापरवाही और मनमानी व्यवहारसे गुन्हगार छोड़ दिये जाते हैं और बेगुनाहों को पकड़ते हैं। इन सब कारण से युवा वर्ग अपने को असहाय महसूस करता है। और बदले की भावना से संयम खो बैठता है वह यह भूल जाता है, "कर्मण्ये वादिकारस्त मा फलःशु कदाचन !" इस श्लोक का अर्थ फल की अपेक्षा न करके, शुद्ध मन से अपना कार्य करना चाहिए और वह अपना संयम खो बैठता है।

सरकार की ओर से धर्म व जाती के नामपर आरक्षण तो आग में घी डालती है युवाओं का इस्तेमाल हडताल, प्रदर्शन, रैली में करते हैं। इस तरह युवाओं की ऊर्जा गलत जगह प्रयोग करके ये नेतागण उनके जिंदगी से खिलवाड़ करते हैं। इनमें कसूर है माँ-बाप और खुद युवक, माँ-बाप के पास बच्चों के लिए

समय नहीं और युवक की खुद के प्रति लापरवाही। उसकी स्थिती प्रवाह के साथ चलो परिणाम वह गहरी खाई में कूद रहा है। परंतु सरकार यह भूल रही है की जब-जब युवा नहीं जागेगा देश नहीं जागेगा। हमारे भूतपूर्व राष्ट्रपती ए.पी.जे. अब्दूल कलाम और प्रधान मंत्री जवाहर लाल नेहरूजी बच्चों और युवकों से लगाव था वह अपनी जिंदगी भर इन युवकों को भारत का भविष्य मानते रहे। इस देश का भविष्य युवक के हाथ में है लेकिन आज युवक की दृष्टि अलग है।

हमारे बुढ़े-बुजूर्ग जिनके बनाए ढाँचे पर यह समाज खड़ा है। उनका कर्तव्य बनता है। उनका कर्तव्य बनता है की इन नवयुवकों के प्रति स्नेह होना चाहिए, उन्हें अच्छे-बुरे की पहचान करवानी चाहिए ऐसे करने पर युवक सक्षमता की राह पकड़ सकता है।

आज २१ वी सदी की युवा शक्ति की सोच और पिछले सदियों की युवक की सोच में जमीन-आसमान का फर्क है। आज ये नव युवक में सफलता पाने की अंधी दौड़ पश्चिमी सभ्यता का अनुकरण के कारण उनकी जीवन सहनशीलता खत्म होती है। युवकों की संयमहीन व्यवहार दोषी है, आरक्षण तथा धर्म जाती में उनका इस्तेमाल, भाषणी से भडकता युवाओं की ऊर्जा का गलत जगह प्रयोग इसलिए युवा वर्ग भटक रहा है। टेलिविजन चैनल भी यही कर रहे हैं। दुसरी ओर माता-पिता अपने बच्चों को डॉक्टर, वकिल, इंजिनियर बनाना सोचते हैं। लेकिन उसके लिए लगने वाली मेहनत, लगन शिक्षा की तरफ वे ध्यान नहीं देते और बच्चे असफल रहते हैं, तब उन्हें कोसने लगते हैं।

मेरा मानना है की युवा वर्ग में इस प्रकार का चिंता जनक व्यवहार देश के लिए हानिकारक है जहाँ ये अपने को असहाय

महसूस करते हैं। उनके भीतर कुंठा, गुठण पनपती है। युवा वर्ग में एम.ए., इंजिनियरिंग आदि पढाई कर के भी बेरोजगार है, क्योंकि आज के समाज में योग्यता से ज्यादा महत्व शिफारिश का है, यह आप भी जानते हैं। जिन बच्चों के माँ-बाप उधार करके, मजदूरी करके बच्चों को पढाते हैं, यह सोचकर की पढाई पूरी होने के बाद इन सब का लौटा देंगे मगर वे पढ लिखकर भी फिरते हैं, तब उन में आक्रोश जन्म लेता जो आए दिन हमें न्यूज, समाचार में देखने मिलते हैं। जब तक समाज में ये ऊंच, नीच, नौकरशाही खत्म न होगी तब तक युवकों को राह नहीं मिलेगी।

इसलिए दोस्तो आप धैर्य, मेहनत, सहनशिलता, बुद्धी का योग्य चयन करके अच्छे राह पर जीने की कोशीश करें यही संदेश मैं यहाँ पर आपको दे रहा हूँ।

विश्व के अचंभो से स्तब्ध हूँ,
दोहर
मान्यताओं से मैं त्रस्त हूँ,

फिर भी जी रहा हूँ,
आज का युवा हूँ मैं,
विडंबनाओं से घिरा हूँ,
अराजकताओं में पला हूँ।
विश्व में ये अपार है...
फैला है भ्रष्टाचार यह
न कोई सुविचार है,
पर फिर भी देखो मस्त है।
कुण्ठाओं से ग्रस्त हूँ,
फिर भी देखो तटस्थ हूँ,
आज का युवा हूँ मैं,
आज का युवा हूँ मैं।

इस महान विचार के साथ सब युवा वर्ग को समर्पित।

व्यक्तित्व विकास में सहायक शिक्षा ...

कु. मोनिका पाटील
एम.ए. भाग २

व्यक्तित्व विकास के लिए कहा जाता है की

शिक्षा द्वारा ही मनुष्य अपना व्यक्तित्व विकास कर सकता है व्यक्तित्व विकास में शिक्षा एक मूलभूत प्रमेय है। शिक्षा के द्वारा इन्सान अपना भविष्य बनाता है। शिक्षा हमें कुसंगत से दूर रखता है शिक्षा के द्वारा हम

अच्छे राह पर चलते है। शिक्षा से ही हम दुसरो को सुधारने को प्रयास करते है।

शिक्षा दो तरह की होती है। एक अच्छी होती है जो हमें अच्छा कर्म करने की सलाह देती है। और दूसरी शिक्षा जो

बुरी होती है। जिसे कुसंगत का नाम दिया गया है। कुसंगत से मनुष्य बुरे कर्म करता है जिसका परिणाम भी बुरा होता है। शिक्षा के कारण ही मनुष्य के व्यक्तित्व का विकास होता है। संतज्ञानी वे कुसंग के साथ रहते पर भी उन पर इस कोई प्रभाव ही पडता बल्कि वे अपनी अच्छी शिक्षा के कारण कुछ लोगों को कुसंग से मुक्त करता देते है। जैसे साँप मणि के पास होता है फिरभी मणि पर उसके जहरीले विस का कोई असर नहीं पडता।

जैसे चंदन के वृक्ष से साँप हमेशा लपटे हुए रहता है चंदन फिर भी अपरे सुगंध को नहीं छोडता उसी प्रकार ज्ञानी कुसंग लोगों के साथ रहे पर अपनी शिक्षा को नहीं त्यागते।

शिक्षा अगर न होती तो आज का मनुष्य इतना ज्ञानी न होता और शिक्षा ऐसी चीज है जो चोर न चुरा सकता है। न भाई बाँट सकता है, न ही यह कभी खत्म हो सकता है। इसे आप जितना देगे उतना ही ज्ञान आपका बढता जायेगा। जिस तरह बुँद से घडा भरता है उसी प्रकार अगर मनुष्य थोडा थोडा करके शिक्षा प्राप्त करे तो वह कहाँ से कहाँ तक पहुँच सकता है। शिक्षा को हमे कभी-भी त्यागना नहीं चाहिए जितना हो सके उसे उतना ग्रहन करना चाहिए। मनुष्य चाहे कितना भी ज्ञानी क्यों न हो वह कुछ न कुछ गलतियाँ कर देता है। मनुष्य की शिक्षा कितनी भी हो वह कितना भी जानता हो लेकिन उसके व्यक्तित्व विकास में कुछ न कुछ कमी रह जाती है।

आज शिक्षा के वजह से ही मनुष्य कहाँ से कहाँ पहुँच गया है। लेकिन उसके व्यक्तित्व का पुर्ण विकास नहीं हुआ है। शिक्षा मनुष्य में कमी को निकालती है। और उसे अच्छा इंसान बनाने में बहुत मदद करती है अपने व्यक्तित्व का विकास करते रहना चाहिए लेकिन इतना भी देर से नहीं की पछताते रह जाए। मनुष्य अपने व्यक्तित्व का विकास तभी करता है जब वह अपनी गलतियाँ सुधारता है।

इंसान अपनी अच्छाई से ज्यादा प्रचलित

होता है। उन लोगों का नाम सम्मान के साथ लिया जाता है। किन्तु उस इंसान की एक गलती से वह कहाँ से कहाँ आ जाता है।

अच्छे व्यक्ति को अपनी अच्छाईयों को जितना हो सके उतना निखारना चाहिए। उतने ही अहम में बदलाव आता जाता है। अच्छा कार्य मनुष्य को करना है तो उसे बहुत सी मुश्किलों का सामना करना है तब बहूतसी कठिनाईयाँ आती है। उनका निडर होकर सामना करना चाहिए। मुश्किलो का सामना करने पर ही हमें कुछ प्राप्त हो सकता है। वो कहते है ना मुश्किल से डरकर नौका पार नहीं होती कोशिश करने वालों की हार नहीं होती जब तक हम सागर में डुबकी नहीं लगाएगे तब तक हमे मोती प्राप्त नहीं होगा। जब तक हम ज्ञानियों से ज्ञान नहीं लेगें तब तक हमे कहाँ से ज्ञान प्राप्त होगा। उसके लिए तो हमें कठिन परिश्रम की आवश्यकता है। अच्छे मनुष्य सबका भला सोचते है वे बुरे लोगों को भी अच्छी सलाह देते है।

व्यक्तित्व विकास के लिए मन से इंसान को साफ होना जरूरी है। वरना वह मन में क्या सोचेगा और क्या करेगा इससे उसके व्यक्तित्व का विकास नहीं हो पायगा। अगर मनुष्य को अपने व्यक्तित्व का विकास करना है तो वह खुद भी कर सकता है। और किसी भी सहारे की जरूरत नहीं पडती बस थोडासा ज्ञान की जरूरत है। वह खुद भी अपने आप को बुरी संगत में शामिल होनेसे बचा सकता है। वह अच्छी बातों को ध्यान करे उन बातों के अनुसार कार्य करे अच्छी बातों को सच्चे मन से ग्रहन करें, तब उस व्यक्तित्व का विकास होगा। कुलमिलाकर मै यह कहती हूँ की बिना शिक्षा के व्यक्तित्व का विकास नहीं हो सकता जिस प्रकार विना जल कपडे की गन्दगी साफ नहीं होती उसी तरह विना शिक्षा के व्यक्तित्व साफ सुथरा नहीं बन सकता है।

UPSC और आप...

कु. चेतन चौगले

बी.एस्सी. भाग १

सिवील सर्विसेस की तैयारी करने से पहले इस एजाम फिलोसफी को समझना बहुत जरूरी है।

क्योंकी रात-दिन पढ़ना, अच्छी कोचिंग जाना या सैकड़ों किताबें पढ़ना इस एजाम में सफलता की गारंटी नहीं है। सफल व्यक्ति का भाषण ना सुने। तैयारी करने वाले सबसे बड़ी गलती यह करते हैं की वे हर सफल व्यक्ति का भाषण बड़े गौर से सुनते हैं। और उसेही कॉपी करने की कोशिश करते हैं। जो बहुत घातक साबित होता है, क्योंकि सफल व्यक्ति कभी भी पूरी

इमानदारी से अपनी पढाई का तरीका नहीं बताता है। वह हर चीज को बढाचढाकर बताता है, क्योंकि वह अपने आप को दुसरोँ से विशेष दिखाना चाहता है।

हम जो देखते, सुनते और पढते हैं वह हमेशा सही नहीं होता। इसलिए किसी की बात को सुनकर उसपर आँख करके विश्वास मत करो... ना ही उसकी कॉपी करो।

जबसे नया पॉर्न आया है, यह परिक्षा इतनी आसान हो गई है की, अब ५५% अंक लाने पर भी खअड टॉप कर सकते है। और ५०% अंक आने पर खअड पक्का होता है। कभी आपने सोचा की लोग इस परिक्षा में इतना कम स्कोर क्यों कर पाते है? ध्यान रखिये की सिलाबस बनाने वाले न मुर्ख है और ना ही आपके दुश्मन है... अगर आप कम स्कोर कर रहे तो आपको यह मतलब है की, आप इस एजाम को समझ ही नहीं पाए है।

ये पक्का है की, गझड आपकी मदद करने के लिए ही बैठा है... पर सवाल यह है की आप अपना हाथ आगे बढ़ा पा रहे या नहीं? कुछ समय से लगातार यह हौआ बनाया जा रहा है की सिविल सर्विसेज एक बडी, मुश्किल और कठिन एजाम है और यह हौआ बनाने मे मार्केट फोर्जेस का सबसे बडा योगदान है ताकि डरकर आप कोचिंग क्लासेस ज्वाइन करो... और आप सैंकडो किताबे खरिदो। ग्रॅजुएट राजा से बडा होता है। याद रखिये आप स्नातक है पर आजकल आप स्नातक की मर्यादा की रक्षा नहीं कर पाते.. उपनिषद में एक संदर्भ है की, जब किसी स्नातक की सवारी निकलती थी तो राजा अपनी सवारी सडक के किनारे रोककर स्नातक को रस्ता देते थे। यदी आप में स्नातक है तो आपको सिविल सर्विसेज की तैयारी के लिए किसी की मदद की जरूरत नहीं है। पर आजकल परेशानी यह है की, लोग केवल परिक्षा में अंक लाने के लिए पढते है। कुछ सिखने के लिए नहीं। मेरा दावा है की अगर आपको अपनी १२ वी तक की पुरी पढाई याद है तो कोई भी आपको सिविल सर्विसेज क्वालिफाइड से नहीं रोक सकता है। सिविल सर्विसेज के एजाम मे १२ वी तक का ज्ञान और एक ग्रॅजुएट की विचार क्षमता का परिक्षण किया जाता है। इस परिक्षा में आपसे वही पूछा जाता है जिसकी अपेक्षा एक सामान्य व्यक्ति से की जा सकती है, हर काम को करने से पहले आपने आप से यह सवाल पूँछिये की आप यह काम क्यों कर रहे है? सिविल सर्विसेज की तैयारी में 'ध्येय' महत्त्वपूर्ण है ना की वहा पहुँचने का तरिखा

इसलिए तैयारी का कोई अर्थ नहीं है। आपकी नजर ध्येय पर होनी चाहिए। रास्ता अपने आप बनता जाता है।

IAS ज्ञान की परिक्षा नहीं है, इसमें आपका ज्ञान नहीं जांचा जाता बल्कि आपमे वह काबिलियत देखी जाती है, जो एक सिविल सेवक में होनी चाहिए, जो पढते है वह आगे कही काम नहीं आता। IAS की तैयारी के लिए आप जो भी विषय पढते हौ, चयन हो जाने के बाद वह कही काम नहीं आती... अगर कुछ काम आता है तो वह है आपकी स्किल! इसिलिए यह परिक्षा आजकल ज्ञान की जगह व्यक्तित्व की परिक्षा बन गई है।

UPSC के किसी भी फॉर्म में आपसे ये कभी नहीं पुँछा जाता की, कौन सी किताबे पढी है, या आप दिन में कितने घंटे पढते थे? बल्कि यह पुँछा जाता है की, आपकी हाबीज (आवड) क्या है, क्योंकी आपकी आवड ही आपकी व्यक्तित्व की पहचान है। ज्ञानी व्यक्ति बहूत बुरे प्रशासक होते है, ज्ञानी ही चाहिए तो सिधे युनिव्हर्सिटी के टॉपर्स को IAS बना देते, कितना आसान UPSC के लिए भी... अकबर देश का सबसे अच्छा प्रशासक था। अकबर तो बिलकूल पढा लिखा नहीं था। बडे-बडे अर्थशास्त्री जिन्होंने बिजनेस बढ़ाने की बढी-बढी तरकीबे सुझायी वे कभी अच्छे व्यवसायी नहीं बन पाए, क्योंकी उनमे किताबी ज्ञान जादा होता है और व्यवहारी ज्ञान कम होता है। सिविल सर्विसेस व्यवहारी ज्ञान की परिक्षा है। विश्लेषण और कॉमनसेन्स से मिलकर व्यवहार ज्ञान बनता है। जो प्रश्न उठाना नहीं जानता वह IAS नहीं बन सकता हर बात जो आप सुनते, देखते है उस पर प्रश्न उठाइयें उस पर शक किजीये और जब तक पुरी तरह संतृष्टी ना हो जाएँ तब तक उसे मानिए। आप सभी को आपके उज्ज्वल भविष्य के लिए मेरी तरफ से Best of Luck !!

सुंदर भारत...

कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे
हम है इस भारत के
यह भारत है हमारा
कदम बढ़ाने होंगे और
तब ही होगा इकट्ठाहा हिंदूस्थान
सारे मिलकर गाएँगे, नाचेंगे
तब बनेगा स्वच्छ भारत,
सुंदर भारत
जब हो जाएगी जात-पात एक
कभी ना रहेगा हममें भेद
मिलकर झाड़ू लगाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे
कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे
गांधीजी का संदेश मानेंगे
सुंदर भारत बनाएँगे
स्वच्छ भारत, सुंदर भारत
यही हमारा नारा होगा
यही हमारा नारा होगा
कदम कदम बढ़ाएँगे
सुंदर भारत बनाएँगे

कु तेजस पन्हाळे
अकरावी आर्ट्स

शिक्षक...

तकदीर बनाने वाले, तूने भी क्या हद कर दी,
तकदीर में माँ-बाप का नाम और
दिल में शिक्षकों की चाहत भर दी।
बचपन में ए, बी, सी, डी, उन्होंने ही सिखाया,
ग्रेजुएट होने तक कुछ बन जाने के काबिल
बनाया।

वैसे हमें ठाठ से रहना बताया,
जैसे बागों में फूलों को सजाया,
इन्हींसे तो है हमारे हर पल,
मगर कुछ लम्हों बाद,
बन जाएँगे बीता हुआ कल।
ईट और पत्थर सा रिश्ता है हमारा,
हमेशा मुस्कुराते हुए जिओ।
क्योंकी जिंदगी ना मिलेगी दोबारा।
दोस्तों जिंदगी दो दिन की बात है,
आज है कल नहीं,

वादा हैं मेरा आपका सिखाया हुआ
हर वो पल्ल, जिंदगी भर हमारे साथ

है।

दुआ है हमारी, दुआ है हमारी,
जिंदगी में हर ख्वाहिश पूरी हो

आपकी।

सदा खुश रखना मेरे खुदा उनको,
तेरे फरिश्तें भी दें दुआ उनको।
देना उनको उनकी चाहत से ज्यादा,
माँगे जो मेरे उस्ताद, एक कतरा,

भारतीय भाषा हिंदी की पुकार...

हिमालय की सुंदरता हूँ
फूलों की खुशबू हूँ
धरती की शान हूँ
भारत का मान हूँ

सभ्यता भरी भारत की पहचान हूँ
सदियों से देखा है मैंने
यहाँ कईयों को फुलते फलते
दूर न कर दे मुझे इनसे खेलते खेलते
जब चली थी वो पुरवांयी

जिसमें आजादी की लहर थी आयी
आजादी पर उजड रही है आज मेरी पहचान
दूर-दूर तक अंग्रेजी है छाई
मैं खुद में रिश्तो में हुई पराई ।

कु.मोनिका पाटील
M.A. II

हिंदी मेरी पहचान है

हमारी देश की हिंदी भाषा का
क्यों हो अपमान।
हिंदी है हमारी मातृभाषा,
हिंदी है भारत देश की पहचान।

फिर भी क्यों लोग कहते है,
हिंदी भाषा का अपमान।
शर्म न करो इस भाषा पर,
गौरव करो हिंदी भाषा पर।

फिर भी न जाने लोग क्यों हिचकिचाते
है, हिंदी बोलने पर।
अरे मूर्खों शर्म नहीं, गर्व करो।
ये भाषा है, हमारे देश की पहचान।
अंग्रेजी का क्या, करते हो गुमान।
जिन्होंने किया था,
भारत देश के वासियों पर
कई साल अत्याचार

कु.मोनिका पाटील
M.A. II

कबीर के दोहे...

- १) साधु ऐसा चाहिए, जैसा सुप सुभाय,
सार-सार की गहि रहै, थोथा देई उडाय॥
अर्थ - इस संसार में ऐसे सज्जनों की जरूरत है, जैसे अनाज साफ करने वाला सुप होता है, जो सार्थक को बचा लेंगे और निरर्थक को उडा देगे।
- २) पोथी पढि पढि जग मुआ, पंडित भया न कोय,
ढाई आक्षर प्रेम का, पढे सौ पंडित हो॥
अर्थ - बडी बडी पुस्तके पढ कर संसार में कितने ही लोग मृत्यु के व्दार पहुँच गए, पर सभी विव्दान न हो सके, कबीर मानते है की यदि प्रेम या प्यार के केवल ढाई अक्षर ही अच्छी तरह पढ ले, अर्थात प्यार का वास्तविक रुप पहचान ले तो वही सच्चा ज्ञानी होगा।
- ३) बुरा न देखन मै चला, बुरा न मिलीया कोय,
जो दिल खोजा आपना, मुझसे बुरा न कोई॥
अर्थ - जब मैं इस संसार में बुराई खोजने चला तो मुझे कोई बुरा न मिला, जब मैंने अपने आप से मन मे झाँक कर देखा तो पाया की मुझसे बुरा कोई नहीं है।
- ४) अति का भला न बोलना, अति की भली न चुप,
अति का भला न बरसना, अति की भली न धुप॥
अर्थ - न तो अधिक बोलना अच्छा है, न ही जरूरत से ज्यादा चुप रहना ही ठीक है जैसे बहुत अधिक वर्षा भी अच्छी नहीं और बहुत अधिक धूप भी अच्छी नहीं है।
- ५) हाड जलै ज्युं लाकडी, केस जलै ज्युं घास,
सब जन जलता ढेलि करि, भया कबीर उदास।
अर्थ - यह नश्वर मानव देह अंत समय में लकडी की तरह जलता है और केश घास की तरह जल उठते हैं, सम्पूर्ण शरीर को इस तरह जलता देख, इस अंत पर कबीर का मन उदासी से भर जाता है।
- ६) कबीर सौ धन संचे, जो आगे को होय,
सीस चढाए पोटली, ले जात न देखे कोय।
अर्थ - कबीर कहते है की उस धन को इकठ्ठा करो जो भविष्य मे काम आए। सर पर धन की गठरी बाँध कर ले जाते तो किसी को नहीं देखा।

जीवनअमृत

जिद्द

किसी मकसद के लिये खडे हो तो
एक पेड की तरह,
गिरो जो एक बिज की तरह,
ताकि दुबारा उगकर
उसी मकसद के लिये
फिर से जंग कर सको।

अनुभव

जब तक जिना,
तब तक सीखना।
यानी अनुभव ही जगत में
सर्वश्रेष्ठ शिक्षक है।

तलाश...

तलाश मेरी थी और भटक रहा था वो,
दिल मेरा था और धडक रहा था वो,
प्यार का ताललुक भी अजीब होता है,
आंसू मेरे थे और सिस्सक रहा था वो।

माँ-बाप

मिलने को जो हजारो लोग मिल जाते है,
लेकिन हजारो गलतियाँ माफ करने वाले
माँ-बाप दुबारा नही मिलते।

दोस्ती...

तेरी दोस्ती मे खुद को महफुज मानते है,
हम दोस्तो में तुम्हें सबसे अजीब मानते है,
तेरी दोस्ती की साये में जिंदा है,
हम तो तुझे खुद का दिया हुआ ताबीज मानते है

मेरा गाँव

मिटी की महिमा मिटने मे,
मिट मिट हर बात संवरती है
मिट्टी मिट्टी पर मिटती है
मिट्टी मिट्टी को रचती है
मिट्टी मे स्वर है संयम है
होनी अनहोनी कह जाये
हँसकर हालाहल पी जाये
छाती पर सब कुछ सह जाये

अक्षय गोंधळी
B.A. II

शिवराज २०१९

जिदगी की तीन चीज -

हिंदी

जन की धडकनों मे
धडकती हुई
कलम की नौक पर
सच की तरह
दहकत हुई
मैं हिंदी हूँ।
भारतीय संस्कृती की जड़ों को
मैने ही सींचा है
किया है मजबूत
अपना रक्त पिलाकर
यह भी सच है
कि मैं
जलती हुई
घुटती हुई
जिन्दा हू अभी तक
जन-जन की धडकनों में
धडकती हुई,
कलम की नौक पर ।

संदीप नाईक
B.A. II

तीन चीजें जिदगी मे एक बार मिलती है
माँ-बाप, दोस्त, वक्त
तीन चीजे सो समझार उठाओ
कदम, कसम, कलम
तीन चीजे सोच कर करो
प्यार, बात, फैसला
तीन चीजे किसी का इंतजार नही करती
मौत, वक्त, उमर
तीन चीजे छोटी ना समझो
कर्ज, फर्ज, रिश्ता
तीन चीजे हमेशा दर्द देती है
धोखा, गरिबी, यादें
तीन चीजो से आप हमेशा खुश रहोगे
भगवान, परिवार, दोस्ती

संदीप नाईक
B.A. II

शायरी

किमत पानी की नही प्यास की होती है
किमत मौत की नही साँस की होती है
दोस्त तो बहुत होते है दुनिया मे
किमत दोस्त की नही विश्वास की होती है

चाँद को चांदणी मिली तो सुरज को कौन याद करेगा
आपको नया दोस्त मिला तो मुझे कौन याद करेगा

जियो इतना की मरना मुश्किल हो जाए
हंसो इतना की रोना मुश्किल हो जाए
किसी को चाहना अच्छी बात है
मगर मत चाहो इतनी की भूलना मुश्किल हो जाए।

संदीप नाईक
B.A. II

मोड जिंदगी के...

कभी कभी जिंदगी
ऐसा मोड लेती है।
अनजाने रास्ते पर
अकेले छोड़ आती है।

पर अपनों की चेहरे
पर मुस्कान देखकर
हर गम भूला देती है।

डर लगता है कभी कभी
पर रास्ता अच्छा लगता है।
सामने मंझिल ना होकर भी
चलने का मन करता है।

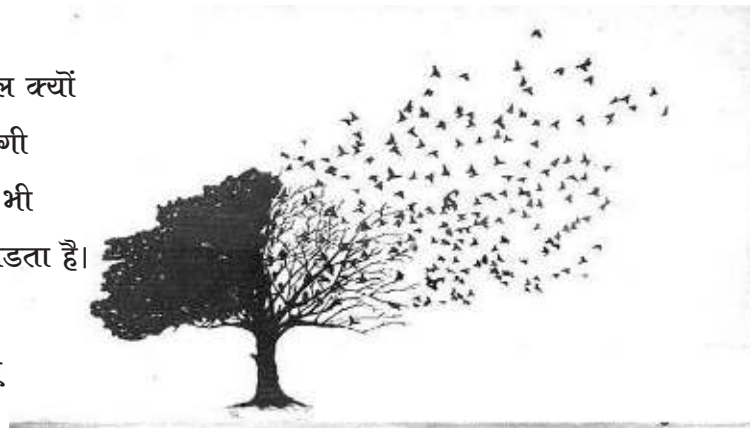
कभी कभी जिंदगी
ऐसा मोड लेती है।
अनजाने रास्ते पर
अकेला छोड़ आती है।

कभी कभी जिंदगी
ऐसा मोड लेती है।
रुकने का मन होकर भी
आगे चलना पड़ता है।
सामने मंझिल होकर भी
पिछे मुड़ना पड़ता है।

जिंदगी के ये मोड
होते बड़े अजीब हैं।
काँटों पर चलकर भी
फूलों का ऐहसास होता है।
क. प्रतिक्षा बिरंजे B.A.।

आखीर ये खेल क्यों
खेलती है जिंदगी
सबसे जीतकर भी
हमेशा हारना पड़ता है।

कभी अपनों के लिए
तो कभी सपनों के लिए
आगे जाकर भी,
पिछे आना पड़ता है।

एक घर है मेरा प्यारा सा...

एक घर है मेरा प्यारा सा
जिसे माँ ने प्यार से सजाया है।
जिसे पापा ने संभाला है
एक घर है मेरा प्यारा सा
जिसके चादों में हरदिन गुजरता हूँ।
माँ, पापा सामने नहीं है,
पर हमेशा उनके साथ रहता हूँ।
एक घर है मेरा प्यारा सा
जिसे मेरी बेहन ने प्यार से भरा है।
जिसे मेरे भाई ने खुशियों से भरा है।
एक घर है मेरा प्यारा सा।
जिसमें ऐसी ताकद है।
सबका साथ रखता है।
एक घर है मेरा प्यारा सा।
जो खुशियों से भरा है।
काश उस घर में मैं
हमेशा के लिए रह जाता
पर उसी घर के लिए
दूर रहता हूँ मैं अपने ही घर से।
याद आती है मुझे
मेरे उस घर की
जिसे छोड़कर मैं
सरहद पर रुका हूँ।
देश की रक्षा करने के लिए
एक घर है मेरा प्यारा सा।
जो मेरे पिछे मेरे
परिवार को संभालता है।
उसी घर की चादों में
मैं हर दिन गुजरता हूँ।
मैं हर दिन गुजरता हूँ।
ऐसा घर है मेरा प्यारा सा।

वो...

राज दिल के दिल में छुपाते है वो
जब मिलते बस नजर झुकाते है वो।
क्यों इतना गुस्सा करते है मालूम नहीं
लेकिन फिर भी प्यार से मुस्कुराते है वो॥
दिल के पास रहकर भी
बहुत दूर नजर आते है वो।
जीवन में खुश रहे सभी
यदि दूँआ करते रहते है वो॥
अपनी सहेली और माँ को
सभी बाते बताते है वो।
मेरे सभी दोस्तो से
प्यार से बाते करते है वो॥
सभी दोस्तो की नजरो को धोका
देकर चुपके से मुझको देखते है वो।
दिल को सुकून मिल जाता है
जब गुस्से से सर कहके
मुझको बुलाते है वो॥

हम -

हमें उडा सके तुफान में दम नहीं
तुफान हम है, कोई मामूली हवा का झोंका नहीं।
हमे जला सके दुश्मन में वो दम नहीं
वजीर हम है कोई पट की मोहर नहीं।
हमारी आवाज रोक सके, लोगों में वो दम नहीं
धगधगती आग है, कोई बुझे हुए शोले नहीं।
हमे तोड सके जमाने में ओ दम नहीं
हम यारो के यार है,
जान की परवाह नहीं।
हमें भुला सके उनमे वो बात नहीं
उनकी जिंदगी है हम कोई
पत्थर दिल इन्सान नहीं।
उससे दूर जा सके इतने बुरे हम नहीं
हम एक साथ है, बिखरे तारे नहीं
हम, हम है, औरो में ये दम नहीं।

नामदेव कांबळे

B.A. I

अफ़स जिंदगी का

सामने मंझिल नहीं है।
पर तुम्हारा चेहरा है।
रास्ता बड़ा साफ है
मगर काँटो से भरा है
अंधेरा साथ है।
पर रोशनी का कोई
निशान नहीं है।
रास्ते पर काँटे है
उनपर फुल बिखरे है।
देखा तो मोहब्बतका जाल है।
नहीं तो सारा नजरो का खेल है।
यह जिंदगी भी क्या चिज़ है।
हकिकत में रहकर भी खयालों मे गुजरती है।

प्रतिक्षा बिरंजे

B.A. I

English Section

*I climbed and climbed
Where is the peak, my Lord ?
I ploughed and ploughed.
Where is the knowledge treasure my Lord ?
I salled and salled,
Where is the island of peace, my Lord ?
Almlghty, bless my nation
With vision and sweat resulting into happiness*

- Dr. APJ Abdul Kalam

INDEX

..... *Articles*

- ◆ **Gravitational Waves Won the Physics Nobel Prize** Anuja Patil Dept. of Physics
- ◆ **My Idea of Happiness...** Roomana Thagari B.A.
- ◆ **We... The People of India** Manorama Karve B.A.I
- ◆ **Today's Unemployment...** Bhavesh Shinde B.A. I
- ◆ **If Mahatma Gandhi was alive Today...** Smita Desai B.A. I

..... *Poems*

- ◆ **Tension...** Smita Desai B.A. I
- ◆ **Graduation** Miss. Shubhangi Patil M.A. I (English)
- ◆ **Best Friends** Miss. Mayuri Chothe B.A. III
- ◆ **My Parents** Miss. Mayuri Chothe B.A. III
- ◆ **Time** Miss Supriya Kadam B.A. III
- ◆ **Purpose** Miss. Sandhyarani Patil B.A. III
- ◆ **Let Paace Begin** Miss. Devyani Patil B.A. III
- ◆ **Inspiring Quotes** Miss. Shamal Harlikar M.A. I
- ◆ **Only For You** Miss. Komal Suresh Kamble B.Com. I

Gravitational Waves Won the Physics Nobel Prize

Shushma Waingade
B.Sc.III, Physics

© Nobel Media. III N.
Elmehed
Rainer Weiss
Prize share: 1/2

© Nobel Media. III N.
Elmehed
Barry C Barish
Prize share: 1/4

© Nobel Media. III N.
Elmehed
Kip S. Thorne
Prize share: 1/4

Here's Why Three American physicists have been honored for finding gravitational waves, but why are these wrinkles in space-time such a big deal?

Gravitational Waves: What You Should Know

On October 3, the Royal Swedish Academy of Sciences awarded physicists Rainer Weiss, Kip Thorne, and Barry Barish the Nobel Prize in physics for directly detecting gravitational waves-wrinkles in space-time predicted more than a century ago by Einstein's theory of general relativity, but which had been stubbornly elusive until 2015. Judging from the fanfare that surrounded the first detection's 2016 announcement, this is perhaps the least surprising physics Nobel since 2013, when physicists Francois Englert and Peter Higgs won for theorizing the Higgs boson.

"For as long as 40 years, people have been thinking about this, trying to make a detection, sometimes failing in the early days, and then slowly but surely getting the technology together to be able to do it," Weiss said. "It's very, very exciting that it worked out in the end that we are actually detecting things, and actually adding to the knowledge, through gravitational waves, of what goes on in the universe."

Weiss, of MIT, and Caltech's Thorne and Barish played an

instrumental role in bringing to fruition one of the most ambitious (and expensive) experiments of the last couple of decades: The Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory. In September 2015, LIGO's two sprawling detectors heard the gentle chirp caused by two black holes that collided more than a billion years ago.

The power of that collision kinked the fabric of space-time, producing ripples in it that, traveling at the speed of light, took more than a billion years to nearly imperceptibly change the distances between two sets of mirrors in each of LIGO's detectors.

"This year's prize is about a discovery that shook the world," says Goran Hanssen, the Swedish Academy's secretary general. The Nobel Foundation awarded half of the million-dollar prize to Weiss, and the other half to Barish and Thorne, "for decisive contributions to the LIGO detector and the observation of gravitational waves." Here's a short primer on these cosmic ripples.

What are gravitational waves?

Put simply, gravitational waves are ripples in the fabric of space-time

produced by the most violent phenomena the cosmos can offer - things like exploding stars, collisions between ultra-dense neutron stars or merging black holes. These cosmic cataclysms are so energetic they radiate gravitational waves, which we can directly observe as distortions in the otherwise tough, stiff fabric of space-time. Gravitational waves are washing over Earth all the time, but experiments have not been sensitive enough to detect them until very recently.

Why are they so hard to detect?

By the time gravitational waves reach us from the distant events that spawn them, they distort space-time by an utterly minuscule amount. A gravitational wave passing through Earth will alternately stretch and squeeze space along two axes, but this distortion is many times smaller than the width of a proton, one of the particles in an atom's nucleus. Measuring such minute changes in length is pretty much impossible for most instruments.

So how do scientists detect gravitational waves?

Scientists first directly observed gravitational waves with LIGO, the Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory, which is funded

by the National Science Foundation. This U.S. facility consists of two identical L-shaped detectors in Washington state and Louisiana, each of which employs lasers and mirrors to measure tiny changes in space-time made by passing gravitational radiation. It's the most sensitive measuring device on the planet, with each arm of the L measuring roughly 2.5 miles end-to-end. The LIGO Science Collaboration is similarly huge, comprising more than 1,000 scientists. For detecting gravitational waves, the name of the game is the change in distance between mirrors parked at each end of those perpendicular, 2.5-mile-long arms that matters.

One mirror is set at the tip of each L-arm, and there's another at the arms' intersection. As gravitational waves wash over Earth, they'll first distort the distance between one pair of mirrors, and then distort the distance between the perpendicular pair. A laser bouncing back and forth between the mirrors keeps track of how far apart they are to an almost impossibly precise degree (the detectors are sensitive to such things as passing trucks, lightning strikes, ocean waves, and earthquakes). For a signal to be real, it should show up in

both detectors.

So far, at least four such signals have been picked up by LIGO, all of which are the work of colliding black holes. A fifth, rumored to be produced by merging neutron stars, is reportedly awaiting an imminent announcement. (Read more about the tantalizing rumor and why it could revolutionize astronomy.) "We have now witnessed the dawn of a new field, gravitational wave astronomy," said the Nobel Committee's Nils Martensson. "This will teach us about the most violent processes in the universe, and it will lead to new insights about the nature of extreme gravity."

Now, the European Gravitational Observatory's Virgo detector, which is similar to LIGO in design, is live: In fact, it also detected the fourth black hole-black hole collision spotted by LIGO's twin detectors. With three such working observatories on the ground, scientists can now more precisely identify the region on the sky where a gravitational wave source is located. Soon, similar experiments are anticipated to come online in Japan and India.

Are there other ways to detect them?

Other teams, notably the North American Nanohertz Observatory for Gravitational Waves (NANOGrav) and

two similar collaborations in Europe and Australia, are using spinning stellar corpses called pulsars to record a passing gravitational wave. Pulsars are among the most precise clocks in the cosmos: These pirouetting objects emit powerful beams of electromagnetic radiation that shine on Earth with a regular cadence, as if the pulsars were lighthouses.

Astronomers can use changes in pulsars' time-keeping to point to gravitational radiation, which sweeps through an array of these dead stars in a telltale way. Unlike LIGO, pulsar timing arrays can detect the gravitational waves released by colliding super massive black holes, or the bruisers churning away at the centers of galaxies. In addition, NASA and the European Space Agency are developing a mission called LISA-the Laser Interferometer Space Antenna-that would use three detectors in space, set millions of miles apart, to pick up these minute vibrations in space-time.

Who first came up with the idea of gravitational waves?

In 1916, Albert Einstein suggested that gravitational waves could be a natural outcome of his theory of general relativity. Though many other scientists accepted his prediction, Einstein wasn't

totally convinced that he was right; over the next several decades, he continually waffled over the question of gravitational waves and occasionally published papers refuting his original idea.

In the 1970s, scientists observing a pair of pulsars orbiting one another indirectly detected gravitational waves for the first time. Using the giant radio telescope in Arecibo, Puerto Rico, the team had measured the orbits of the two pulsars and determined that the pulsars were moving closer together. For that to happen, the system must have been radiating energy in the form of gravitational waves-an insight that earned Joe Taylor and Russell Hulse the 1993 Nobel Prize in physics. And then, of course, the LIGO team directly detected gravitational waves in September 2015-ending a century of speculation and confirming Einstein's original prediction.

"This event caused a sensation worldwide," says the Nobel Committee's Olga Botner. "We knew that gravitational waves existed indirectly, but this was the first time ever they had been directly observed." Aside from the fact that they prove (once again) that Einstein was right, why do we care about these things?

Since LIGO first announced the detection of gravitational waves, we've gained unexpected insight into the cosmos-namely, oddly huge black holes seem to be colliding more often than we first thought.

What is the Nobel Prize?

But even more importantly, gravitational waves are a new way of seeing the cosmos: We can now detect events that would otherwise leave little to no observable light, like black hole collisions. It's a bit like seeing the sky in radio waves, infrared, and optical wavelengths; we learn something new from looking at it through all those filters. Gravitational waves are adding yet another pair of glasses to look through.

"Most of us fully expect that we're going to learn things we didn't know about," Weiss says. "We knew about black holes in other ways, and we knew about neutron stars-well those are the two things that ultimately got seen.

"But we hope there are all sorts of other phenomena that you can see mostly because of the gravitational waves they emit. That will open a new science."

My Idea of Happiness...

Roomana Thagari
B.A.I

Friend's, won't you laugh if I say that, I will be angry with you at 3.00 pm tomorrow evening ? It's funny na !!! Okay, can you postpone emotions? If not...then how can you postpone happiness ???

You know what ? We are treating happiness like some logical equation by saying , if I

will get that then I will be happy !!!
And suppose if you will not get the particular thing then ? You will not be happy ? Where there is logic ? And what is logical about happiness ?

Happiness comes with understanding your near and dear one. And adjusting with them. By becoming happy for others, we magnetise happiness into our life. I strongly admind that, what you give is what you get. In short , we can say Happiness is all about having, Giving and Forgiving !

The best way to be happy is to make someone else happy. But yes its true that we cannot ignore the bitter truth of life and can only search for some moments of happiness to keep ourself satisfied. But one thing is very clear that there is no one in this vast world who is satisfied with what he has. That's why we are unable to maintain a continually happy time and a peaceful mind. As we habitually succumb to deluded thoughts that consume our mind and destroy our inner peace. There is no any doubt that we all want to acheive a perfect and true happiness in our lives. And if we really mean it, then we must gain control of our mind.

In past, whenever I felt that I was having a bad day. It made me to think that everything and everyone around

me was bad ! It was not the truth, but my mind did not want to think about the good.

Once, I saw a butterfly which was flattering around, without caring whether I was watching it or not. And gently touched it's delicate feet to the flower and sucked the nector and flew away...At that moment, I felt no matter who I am, what I am or what I am going through. The being part of me is only in my hands. No one else even can touch it...! It was the unexpected fantastic feeling ever... Which changed me ..

Right now, you can close your eyes for a moment and consciously remind yourself to feel a positive emotion Happiness. And when you hold on that positive feeling, it slowly becomes a part of you...!

See, when a sculptor sculp a statue, either to keep a smile fo sorrow on the face of that statue is depend upon his skill of art. Similarly to keep our life happy or sad is depend upon our own mind ! Thinking is the expression of our focial gesture.

We all know, that we can get a nice photograph with 5 second smile... Then just imagine... If we smile always... How beautiful our life will be ..? Have you ever thought about this ?

Well, happiness is not a thing that we could get in kilograms. It is such a thing that is hidden in every minute thing. As the troubles in our life is a part of life and facing those troubles is a art of life. Here, attitude differ person to person, someone get happiness gazing at a blooming rose. At the other hand, one would like to experience lily's fragrance diffusing widely.

Whenever, I think about it. I feel that my idea of happiness is different from all. As I see others feel frustrate when they come to know that their bus is one hour late. While, I enjoy that waiting hours browsing gazing happings around.

I felt happy to grand parents supporting each other to ascend a bus. And the grandson carrying their luggage. Even I felt happy after watching a fight between two sibbling for potato wafers. And a impatient dog aside eagerly watching them and waiting for a single chip to fell down ...!

Yes, sometimes we fell hatred for a work which is against our mind. But I accept that without panicking and my work is done without any pressure! That is my idea of happiness...

Someday, I forget my umbrella and suddenly it starts raining. Without abusing. I enjoy the rain like a small

child with wet heart. That is my idea of happiness.

When I sing a song. I feel myself in an imaginary world with my near and dear one... That's what my idea of happiness is...!

After all, whatever may be the concept of happiness but, I feel that it is neither be defined nor we can explain it. But, atleast we can feel it, we can understand it. No need to do anything ! Automatically we will get it. Don't think, how? Just believe, it works ! And that's it!

For that we must try to find, what makes us happy in what we get happiness. It may be any hobby or social work or spending time with family and friends or hanging out with them our doing meditation or introspection or helping needy and poor people or travelling to the wonderful places. Enjoying nature! It may be anything and you have to find it.

I strongly believe, happiness is a state of mind and not possession. It is the product of imagination and not of labour. It is enjoying through spirit and not through senses. It can be felt and not be seen! There is no any way to happiness! It is something I decide before I encounter myself to a situation. It doesn't depend whether I like my

room or not or an how the furniture is arranged. Its how I arrange my mind and I have already decided to love it. It's a decision!

Yes, friends its only a single decision and it is inside you... You are locked by yourself and only you have the key of your own lock ! Then for what you are waiting now? Just go and open it and feel the most beautiful, the wonderful the greatest, the best, the biggest and the only feeling in this entire universe...

Yes my dear friends, its happiness...! What the next moment has in store for me. And the past continues to haunt and torment me... But, I have determine to be happy today.

I genuinely feel and I had experienced, If we face our troubles, we will find growth in it... Just count our blessings... Definitely we will find happiness in it...

Stop asking, why me God for all your troubles? And start asking why me God for all your Blessings!

Do you know, what Shakespear said? I cried when I had no shoes. But, I stopped crying when I saw a man without legs.

These two lines make us realize

that life is full of joys but we don't understand it. All we want is just a temporary satisfaction. Yet, we don't see the grief inside and never put our efforts in long-lasting things. We must try to find and get that deepness. Because, it's all about happiness and happiness lies in Gratitude.

Friends, we all know that we have only one life and trust me it is so beautiful and much more wonderful... So just please, live it happily, enjoy it heartily and just always keep smiling ... Because, listen... आयुष्य हे फक्त एकदाचं मिळतं...!

Finally ,

I wind up my views with few lines,

Let it rise to the sky

All dreams come true!

Let it shine like stars

The smile inside of you!

Happiness is something

If you give,

Then it comes right

Back to you...!

Thank you!

We... The People of India

Manorama Karve
B.A.I

On the day of 9 th August 2018 few group of people gathered together and burnt the copy of “ The Indian Constitution”. They sloganed against Dr. B. R. Ambedkar. On the very next day the public roads flooded with raillies and movements against evil in democracy. All constitution lovers declared that buring the constitution means burning the democratic heritage of our country. Both anti-constitution and pro-constitution enlightened a flame of curiosity within me to know the journey of constitution.

The very first page of Indian constitution

starts with “Preamble” and the Preambles starts with “ We the people of India” Preamble is master key of whole constitution. In other words it can be said that Preamble explains national objectives of India i.e.Sovereign, Socialist, Secular, Democratic, Republic with a Parlimentary system of government. Making of constitution was not easy task for newly born nation. 389 members representing all types of communities across. All over India were members of constitution assembly. 11 sessions were held with indepth discourses on each and every draft. Dr. B. R. Ambedkar the first learned person from untouchable social background become the chairman of drafting committee. 10 other members with their vast legal perspective were part of drafting committee.15 women’s staff worked restless for assistance of the drafting. It took 2 years 11 months and 18 days to build up the world’s largest constitution. More than 7635 drafts tabled to consolidate the constitution. 2473 ammendments suggested by the assembly and finally our vast constitution containing 22 parts, 395 articles, 8 schedules was formed which today has been extended into 25 parts, 459 articles and 12 schedules. It was accepted on 26 th November 1949 and

implimented on 26th January 1950. On 15th August 1947 India acquired Independence from foreign Invador’s but on 26th January 1950 our Indian people specially women got Independence from not foreigners but from our own people.

On the date of 25th November 1949 Dr. B. R. Ambedkar in his last speech at constitutional assembly said, There are three challenges before constitution. First is holding fast the constitutional methods to achieving social and economic objectives. Second in politics Bhakti or hero worship is sure road to degradation and eventual dictatorship and third is complete absence of social equality and absence of fraternity. Even the weaker constitution can be so great if the rules found good enough and even best constitution can turn into waste if the rulers found inappropriate.

Even after 70 years the words of Dr. Ambedkar seems true. India with more than 6400 castes 200 local languages, variety of religions, geographical differences, number of ethenic group collectively stands for “India” and the constitution works as cement to bridge these all things into nationhood.

The bitter truth we see today is that, on the name of religion anti-

constitutional forces are polluting the political democracy, social conflicts are increasing and the blind worship heroes is at its peak time in Indian socio-political scenario. Indian constitution has been weakened by such biased forces. When mob lynchings are happening constitutional remedies under fundamental right is helpless. The specially protected communities are under threat but rulers are blind. Under article 340 the former communities started to aggregate against government to access reservation. The crimes are on high number and the farmers are committing suicide.

The media which has supposed as fourth pillar of democracy. The print media and the educational institutes turned its back from their social responsibility. Rather than introducing the meaning of constitution, media is creating confusing situation within communities. The policy makers are after the fame and wealth and they ignored the constitutional significance for their own existence. Religion and caste based polarization started from political parties. Even in democracy single person's control leader to dictatorship. The beauty of constitution lies in the institutionalization of democracy. This decentralization of power is constitutional power. Indian general elections are moving on the waves of

some individual charismatic personality. Thus, the whole socio-political situation is causing to weaken the constitutional existence of the country.

In all this socio-political scenario the great constitution will be strengthened at all level one more time. The youth of this nation will stand for the values of constitution. The educational institute will proclaim their responsibility towards the constitution. The policy members will feel they will be thrown out without the constitutional state. The judges will keep their justice on top of trust and honesty. The weaker sections of society will come forward to show their integrity with this system of constitution. This is the time to say- we the people of India stand for the values and principles of constitution that is the true nationhood and true patriotism.

Today's Unemployment...

Bhavesh Shinde
B.A. I

Unemployment is capitalism's way of getting you to plant a garden.

The candidates which are qualified, capable as well as interested to work even through they don't have the job its call unemployment.

While comparing to other countries in the world unemployment is more in our nation. Why ? And what kind of actions we have to take as well as how to slove it ? That much we are going to discus in this article.

1) **Rapidly increasing the Population :-**

Comparatively in this world after china we stood second in popullation due to that it is quite impossible to get a job everybody. Now days number of highly qualified, talented and capable candidates are jobless. There by for lower past high qualified candidates are

available and they are selected by the company authority and using for higher and lower past. Mostly the candidates which are came from the rural area they are highly qualified but they don't have experience, skill and command on the english language.

There by unemployment is also increasing in rural area. Carporate offices, factories, manufacturing units are not developing in the rural area.

2) At present parents those are well employed or earning more, they are providing all facilities to their children without doing any work. So, todays youngsters are become lazy and they are not interested to work hard. You may not believe in America as soon as son or daughter complete their age of 18 years they ask them to earn by doing any job and then only you learn and get higher education for an example. The Ex-President of America when he was president of America his daughter was serving as a vator in the restaurant of America. The Americans strictly instruct their children at the age of 18 years have to leave parents home and they have to do any job or any business for getting further education. There by in other country noticed less unemployment corrparratively our Country. In our country, we allowed to children to get education up to the age of 25 years or more than after that he or she trying for service if he of she does not get any job parents arrange the marriage of him without any job or business. He or she remain jobless. So,

we have to fellow the Americans.

3) Modern Machineries :-

Before 30/40 years ago there were not the modern machineries there by number of people working hard manually and obtained the jobs. Due to modern machineries one machine replaced for the number of persons work from textile machines to agriculture machines develop a lot. So, farmers work is done by machines and unemployment is increasing rapidly.

4) Robots are stealing our jobs:-

Robots are developed every where and thy are working as a human being . Hence after we may not need a person for any job/work. All works will be done by robots only. Then what will happen? Rich persons will become richest and poor person will become poorest due to jobless. Hence I strongly suggest that we have to stop this robotics tendency immediately and save human being by getting the jobs. Otherwise more unemployments will be increased. If we are developing robots they will not be robots but devils for us. Hence after everyone have to think that not to get only academic qualification but we have to get skillful education and hard work, at the younger's stage we have to develop English language and reduce the population by one child policy. It may be son or daughter then only everybody will get job and develop our country as per the dream of Dr. A.P.J. Abdul Kalam former President of India.

If Mahatma Gandhi was alive Today...

- Smita Desai
B.A. I

Mahatma Gandhi is one such name that will remain alive, not only on Indian soil but all over the world whenever the history, culture, roots and foundation of Independent India will be discussed. We often imagine situations if Bapu were alive today, then how would he react to the current scenario of Independent India?

Considering Mahatma Gandhi just as a mere spectator, it's difficult to predict whether he would be proud or ashamed of the existing Indian scenario. No doubt our country has travelled far ahead, since independence scenario, and certainly there are several milestones achieved during this journey, for which we declare ourselves as proud Indians. Mahatma Gandhi was always known as the priest of non-violence he was found of quoting the following statement from confucius : " TO KNOW WHAT IS RIGHT AND NOT TO DO IT IS COWARDICE ". It is thus possible to pursue both truth without regard to non-violence and non-violences without regard to truth.

" TRUTH AND NON-VIOLENCE WERE THE TWO WEAPONS OF GANDHIJI".

The attitude of dealing with the problems and issues in India would have been different, perhaps with

the touch of force of non-violence and truth. Although it's quite intriguing to imagine that how Mahatma Gandhi have dealt with the massacre and political upheavals created after the independence as well as the partition of India. Kashmir unrest might have been taken a different approach. As per the rule book of truth and non-violence, has this brutal bloodshed in the name of land of Kashmir would have been accepted ? What would have been done to prevent this, had we surrendered to prevent the violence and massacre or continued the battle for the pride and the right of the nation ? Well, this is only one aspect, there are multiple affairs which might have been dealt differently.

Considering the another aspect of our country's uncleanness. He would have gave the message of cleanliness to all his life and told the important of cleanliness and methods of keeping cleanliness in the villages as well as illiterate people. But now after their departure, we have given full support to Swachh Bharat Abhiyan initiated by the Prime Minister and also motivated people. He always believed in learning new things, so he said that, "LIVE AS IF YOU WERE TO DIE TOMORROW. LEARN AS IF YOU WERE TO LIVE FOREVER".

If Gandhiji was alive then he would have surely raised a voice against

corruption. Gandhiji considered corruption as the biggest enemy of this society, and if he was alive, then such corruption would never allow him to grow. He would have fast with Anna Hazare for the Lokpal Bill, and get it passed. The government used to have their own policies to lane on the right track. He must have also question the fact that Kejriwal had given up the chair because he could not pass the Lokpal Bill before, but now after making a government with full majority it has not done anything for the Lokpal. It is also possible that he could have been the Prime Minister of our country. If he was alive, the congress party would not have even had such a situation and he did not lose the elections in such a bad city.

Gandhiji would have also raised questions about the increasing pollution in our country and the spread of pollution in large numbers like this. He must have encouraged companies to reduce pollution and also take strict measures against those companies who do not believe. He would have saved even small pieces of paper in his life, but today's generation has forgotten all this. Seeing the growing crime in our country, he would have been very sad and he must take some concrete steps. He must have also question the increasing disputes and tensions of the countries. Why are all

the countries making new weapons every now and then, whatever the reason, it is the same thing of destruction.

Nobody can tell if it is Gandhiji, then what can he do ? Because they understood their radiance only. But the thing can be said clearly that if Gandhiji was there then the situation would have been better. But the question is, is Gandhiji's life necessary to follow Gandhiji's teachings? Why do not we think that Gandhiji is with us and then following his message we should do good deeds and make a good country. This is the time to change when Gandhiji will see from heaven and proudly say, " This is my India?"

Mahatma Gandhi always believed in the power of self-sufficiency. His vision of independent India always travelled through the path of Indian Villages, where the majority of the population is surviving under extreme poverty and lack of basic needs.

The upliftment of Indian villages definitely would have been the priority of government. Atrocities on dalits, castecism, poverty, poor status of women, drug addiction would have gained some valid and fruitful voice.

The voice of a strong leader is very important to drive the flock. And if Gandhi were alive today, then no matter which political party claims the throne under

democratic rule, that man could never be left unnoticed and unheard. It does not mean that we could claim that Indian would be the finest nation in the world , with Bapus presence.

The future is not predictable and our nation was struggling against the evil during his presence also, the only difference is the presence of strong driving force of change. And if Gandhi were alive today, the struggle against the national threats would have been gained a stronger and firmer voice which would have certainly helped Indians towards building India of their own dreams, rather than lossing faith in the system. " YOU MUST BE THE CHANGE YOU WISH TO SEE IN THE WORLD "

And mind you, this courage is not something non-existent the people who live today that we should sit around hoping Gandhi to come back from the past to save us.

It exists in many of us when we voice our opinions against something wrong, like someone said :

A JOURNEY OF A THOUSAND MILES BEING WITH A SINGLE STEP...

Gandhi was nothing but an ordinary man who took that single extra ordinary step and continued on the path.

Tension...

The moment you are in tension
You lose your attention
This put you in confusion
And you feel the irritation
Which might spoil your personal relation
Ultimately, you cause complication
Then you need to check
Your BP with caution
And you might have to do meditation
Instead... Of understanding situation
Try to think of a solution and so
Many problems are
Solved by Discussion
Which will work out
Better in your profession
This is not my true suggestion
It is only for prevention
If you understand this intension
You will never come again in tension...

- Smita Desai
B.A. I

Graduation

G – is for the Grades that got you here
R – is for the Recommendation from teachers
back there.
A – is for the Attitude you had in class
D – is for the Determination ; your goal was
to pass.
U – is for the Understanding you had.
A – is for the Achievements ; you were
happy not sad.
T – is for the Teacher who helped lead the
way.
I – is for the Initiative, for that ceremony
in may.
O – is for the almost an Olympic Gold.
N – is for the Nice degree you now hold

Miss. Shubhangi Patil
M.A. I (English)

Best Friends

It takes a friend
to Pick you up when you fall,
It takes a good friends
to pick you up and wipe away th tears
It takes a best friend
to laugh in your face

Miss. Mayuri Chothe
B.A. III

My Parents

You are both special in every way,
Encouraging me more and more each
passing day.
You both are the reason why I'am so strong
With you two at the help, not a thing could go wrong.
You have both helped me through many trials
and tribulation,
You've made thing better in every situation.
Thank you both for always being there,
And showing me that you truly care.
Words could never explain how I feel about you,
But I hope you know that I truly love you two

Miss. Mayuri Chothe
B.A. III

Purpose

Don' be nervous when finding
your purpose,
To simply be alive is just scratching
the surface.
As life goes on, You will find out
the truth,
Blissful ignorance is only for
the youth.
As you get older, you start to wonder,
Why am I here ? was it just a blunder ?
Whatever your purpose, it is for you
to choose,
Because wasting your time
wondering is of no use.

Miss. Sandhyarani Patil
B.A. III

Time

Tick tock tick tock
Life is counting down on your internal clock.
Memories that feel as if they occurred yesterday,
Turn to flashes of moments to seem to fade away.
People once you knew
Walk by without a clue.
The time you once shared
exist as if you were never there.
Years fly.... friends die...
and you never know when you'll
say your last goodbye
Oh, how I wish I could turn back time,
Spend it with loved ones and cherish
What once was mine.
Or to go back even more
being a kid in a candy store
How I miss the way I used to feel
on Christmas day when Santa was real
But back to reality back to today,
Family is scarce and memories continue to fade away.
Tick tock tick tock....
How I wish I could control this clock.

Miss Supriya Kadam
B.A. III

Let Paace Begin

Sound of thunder, flash of light;
Children screaming, the sound of fright
The bombs that fall, from up above;
They take away, those that we love
Cursing, swearing, "how do they dare",
Kill our people, for whom we care.
War is hell, just can't win;
Pray to God, let peace begin.

Miss. Devyani Patil
B.A. III

Inspiring Quotes

- * "Learn from yesterday, live for today, hope for tomorrow. The important thing is not to stop questioning."
- **Albert Einstein**
- * "Sometimes you can't see yourself clearly until you see yourself through the eyes of others"
- **Ellen Degeneres**
- * "All our dreams can come true if we have the courage to pursue them"
- **Walt Disney**
- * Try not to become a person of success, but rather try to become a person of value"
- **Albert Einstein**
- * "Live as if you were to die tomorrow. Learn as if you were to live forever."
- * It often requires more courage to dare to do right than to fear to do wrong. "

Miss. Shamal Harlikar
M.A. I

Only For You

I go to college,
Only for you.
I attend the class,
Only for you.
I Visit the library,
Only for you.
I do not sleep at night,
Only for you.
Oh! my dear examination,
My future depends on you.
So, I do everthing,
Only for you.

Miss. Komal Suresh Kamble
B.Com. I

प्राध्यापक कार्य वृत्तांत २०१८ - १९

- ◆ प्रा. डॉ. एस. डी. पाटील
- ◆ प्रा. डॉ. ए. बी. कुंभार
- ◆ प्रा. सुधिर मुंज
- ◆ प्रा. डॉ. एस. बी. माने
- ◆ प्रा. डॉ. ए. के. मोरमारे
- ◆ प्रा. डॉ. जी. जी. गायकवाड
- ◆ प्रा. डॉ. एस. एन. कदम
- ◆ प्रा. डॉ. बी. डी. आजळकर
- ◆ प्रा. के. जे आदाटे
- ◆ प्रा. डी. पी. खेडकर
- ◆ प्रा. डी. यु. जाधव
- ◆ प्रा. पी. टी. गोयल
- ◆ प्रा. प्रकाश मा. भोईटे

प्रशासकीय कर्मचारी २०१८ - १९

- ◆ श्री. अनिल ल. कलकुटगी
- ◆ श्री. संतोष ना. पाटील

विविध विद्या शाखा कार्यवृत्तांत २०१८ - १९

- ◆ पदव्युत्तर विभाग
- ◆ ग्रंथालय
- ◆ समाजशास्त्र
- ◆ अर्थशास्त्र
- ◆ भौतिकशास्त्र
- ◆ प्राणीशास्त्र
- ◆ इंग्रजी
- ◆ बी. बी. ए.
- ◆ बी. सी. ए.
- ◆ एन. सी. सी.
- ◆ क्रीडा विभाग
- ◆ संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय क्रीडा विभाग

डॉ. एस. डी. पाटील

अर्थशास्त्र विभाग

वर्ष २०१८-१९ वैयक्तिक योगदान

सदस्य रसायनशास्त्र अभ्यास मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

- १) साधन व्यक्ती सी. बी. सी. एस. कार्यशाळा विद्यापीठ स्तर, न्यू कॉलेज, कोल्हापूर. आणि अग्रणी महाविद्यालय सर डॉ. घाळी कॉलेज, गडहिंग्लज.
- २) गुरुवर्य मा. ना. कुलकर्णी स्मृतिदिन विशेष व्याख्यान - परिश्रम विद्यालय, दडगे.
- ३) बी. एस्सी. भाग १ अभ्यासक्र कार्यशाळा - साधन व्यक्ती राजर्षि शाहू महाविद्यालय, कोल्हापूर.
- ४) प्रमुख अतिथी पारितोषिक वितरण व गुणगौरव समारंभ कै. केदारी रेडेकर हायस्कूल पेट्रेवाडी.
- ५) रयत इन्स्पायर उपक्रम कराड - दोन व्याख्याने.
- ६) राष्ट्रीय एकात्मता शिबीर - राष्ट्रीय सेवा योजना- शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - 'ध्येय निर्धारण' या विषयावर व्याख्यान.
- ७) शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर विशेष कक्षामार्फत आयोजित. मुलाखत प्रशिक्षण वर्ग - साधन व्यक्ती.
- ८) चेअरमन, इन्स्टिट्यूशनल एथिक्स कमिटी कै. केदारी रेडेकर आयुर्वेद महाविद्यालय, गडहिंग्लज.
- ९) 'शोध सामर्थ्याचा' ओळख स्पर्धा परीक्षांची या नाविण्यपूर्ण उपक्रमात तीन व्याख्याने.
- १०) उपाध्यक्ष, नेसरी वाचन मंदिर, नेसरी.
- ११) कार्यकारिणी सदस्य, म. वि. प. गडहिंग्लज.
- १२) महाविद्यालय स्तरावर विविध समित्यामध्ये काम. आय. क्यू. ए. सी. समन्वयक

डॉ. ए. बी. कुंभार

मराठी विभाग

- * शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे १ ऑगस्ट, २०१९ रोजी संपन्न झालेल्या 'अण्णाभाऊ साठे' जयंतीनिमित्त 'अण्णाभाऊंचे साहित्य' या विषयावर व्याख्यान.
- * शिवराज महाविद्यालयाच्या सन २०१८-१९ मध्ये संपन्न झालेल्या वार्षिक स्नेहसंमेलनातील 'विविध गुणदर्शन' विभागाचा प्रमुख म्हणून काम पाहिले.
- * डॉ. घाळी महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे शनिवार दिनांक ९-३-२०१९ रोजी 'बोलीभाषा' या विषयावरील संपन्न झालेल्या "राष्ट्रीय चर्चा सत्रात सहभाग."
- * शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे 'Understanding climate change & sustainable Development Goals for safer planet and a sustainable Future' या विषयावर दिनांक ११-१-२०१९ रोजी चर्चा सत्र

ज्ञाले त्यामध्ये सहभाग.

प्रा. सुधीर मुंज

अर्थशास्त्र विभाग

ग्लोबेल व्होकेशनल युनिव्हर्सिटी किंगडम ऑफ होंगा यांनी **बॅकॉक (थायलंड)** येथे दि. ८ ते १० डिसेंबर २०१८ रोजी आयोजित केलेल्या आंतरराष्ट्रीय परिषद सहभाग घेतला आणि **"Emerging Trend's of -E - Commerce, " in India** या विषयावर निबंध सादर केला

प्रा. डॉ. एस. बी. माने

हिंदी विभाग,

- १) निओरा महिला महाविद्यालय, गडहिंग्लज, में 'समाज में साहित्य का योगदान' इस कार्यशाळा में छात्रों के साथ सहभाग ८ दि. ३१-८-२०१८
- २) शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर में B.A. II हिंदी के लिए पेपर सेटिंग (दि. २५-९-२०१८)
- ३) शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज में पर्यावरण पर कार्यशाला में सहभाग (दि. ११-०१-२०१९)
- ४) शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज में 'पर्यावरण और प्लास्टिक बंदी' कार्यशाला में सहभाग (दि. २-२-२०१९)
- ५) हिरण्यकेशी विद्यालय, हिरलगे में 'शोध सामाथ्याचा' इस विषय पर व्याख्यान (दि. ८-२-२०१९)
- ६) शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर में इ.अ. खख हिंदी के लिए पेपर सेटिंग (दि. २१-०२-२०१९)
- ७) राजर्षी शाहू कॉलेज, रुकडी में आंतरराष्ट्रीय संगोळी 'धर्म और शिक्षा' पर आलेख प्रस्तुत (दि. १-०३-२०१९)
- ८) महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर में 'अपनी भाषा और संस्कृति' पर राष्ट्रीय चर्चासत्र में सहभाग (दि. २४-०६-२०१८)
- ९) कन्या महाविद्यालय, इचलकरंजी में राष्ट्रीय रांगोळी सर्वेश्वर के काव्य जनवादी चेतना' आलेख प्रस्तुत (दि. २७-८-२०१८)
- १०) साहित्यातील शिक्षणाचे प्रतिबिंब (रिसर्च जर्नल) राजर्षी शाहू कॉलेज रुकडी द्वारा आलेख प्रकाशित 'हिंदी साहित्य' में चित्रीत धर्म और शिक्षा संबंध (मार्च २०१९) ISSN २२७७३७२१

प्रा. ए. के. मोरमारे

मराठी विभाग

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षामध्ये संपन्न झालेल्या विविध उपक्रमांमधील सहभाग.

* चर्चासत्र व कार्यशाळा मधील सहभाग

* शिक्षण महर्षि डॉ. बापूजी साळुंखे महाविद्यालय, पाचगणी, जि. सातारा तेथे दि.

१३/१०/२०१९ रोजी लक्ष्मीकांत देशमुख यांचे समग्र साहित्य' या विषयावर आयोजित चर्चासत्रात 'पाणी! पाणी!!' ग्रामीण वास्तवाचे जिवंत चित्रण' या विषयावरील शोधनिबंधाचे वाचन.

हा शोधनिबंध 'ळीशरीलह गौपशू' (खारिलीं ऋली ६, २६१, खडळ - २३४८-७१४३) या आंतरराष्ट्रीय जर्नलमधून प्रसिध्द

* श्री. पंढरीनाथ कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पोखरी, ता. आंबेगाव, जि. पुणे येथे दि.

२८ व २९/१२/२०१८ रोजी 'आदिवासी साहित्य, समाज संस्कृती आणि विकास' या विषयावर आयोजित चर्चासत्रात आदिवासी हेच मुळनिवासी' या विषयावरील शोधनिबंधाचे वाचन.

हा शोधनिबंध 'आदिवासी साहित्य, समाज, संस्कृती आणि विकास' (खडळ - ९७८-९३-८४३०९-३६-७) संपादित ग्रंथातून प्रसिध्द.

* राजा शिवछत्रपती महाविद्यालय, महागाव, ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर येथे दि. १३-०२-

२०१९ रोजी 'एशीसळपस छशु ढेशपवी ळप डरपरसीरसशी डळळरश्र डळळशपलशी । ळेशीलश' या विषयावर आयोजित चर्चासत्रात 'इधोस कादंबरीतील ग्रामीण वास्तवाचे चित्रण' या विषयावरील शोधनिबंधाचे वाचन.

* डॉ. घाळी महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर येथे दि. ९-३-२०१९ रोजी महाराष्ट्र, कर्नाटक, गोवा सीमाभागातील बोली भाषा आणि संस्कृती' या विषयावर आयोजित चर्चासत्रात 'मावळी बोली : स्वरूप आणि सद्यस्थिती' या विषयावरील शोधनिबंधाचे वाचन.

हा शोध निबंध दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य पत्रिकेच्या महाराष्ट्र, कर्नाटक, गोवा सीमाभागातील बोली भाषा आणि संस्कृती' या विशेषांकातून प्रसिध्द.

* श्री. शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, कोल्हापूर येथे दि. २३-८-२०१८ रोजी बी. ए. भाग १

(विद्या शाखीय विशेष गाभा उडउ-अ१। अ१३) मराठी विषयाच्या उडउड नुसार बदललेल्या अभ्यासक्रमासंदर्भात महाविद्यालयीन शिक्षक प्रशिक्षण कार्यशाळा' या विषयावरील कार्यशाळेत सहभाग.

* शिक्षणमहर्षि बापूजी साळुंखे महाविद्यालय, कराड येथे दि. १२-९-२०१८ रोजी बी. ए. भाग

१/बी. कॉम. भाग १ आवश्यक अनुषंगिक निवड (उळळ१। २) या मराठी विषयाच्या बदललेल्या अभ्यासक्रमासंदर्भात महाविद्यालयीन शिक्षण प्रशिक्षण कार्यशाळा' या विषयावरील कार्यशाळेत सहभाग.

* शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे दि. ११-१-२०१९ रोजी आयोजित केलेल्या

'णपवशींरपवळपस उश्रळारंश उहरपसश । डींरळपरलश्रश उशींशश्रीशिपीं ऋश्री षी उषशी श्रिरपशीं रपव र डींरळपरलश्रश ऋशींश' या विषयावरील शिक्षक कार्यशाळेत सहभाग.

* सिंबायोसिस स्कूल हरळी बु. येथे दि. २०-२-२०१९ रोजी 'शोध सामर्थ्याचा ओळख स्पर्धा परीक्षेची' या विषयावर व्याख्यान.

* शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे दि. १६-३-२०१९ रोजी आयोजित 'नेट/सेट परीक्षेचे बदललेले स्वरूप' या विषयावरील एक दिवसीय कार्यशाळेत मराठी विषयाच्या नेट/सेट परीक्षेचे बदललेले स्वरूप' या विषयावर व्याख्यान.

डॉ. जी. जी. गायकवाड

अर्थशास्त्र विभाग

विविध उपक्रमांतील सहभाग

१. दि. १५ सप्टेंबर २०१८ विठ्ठलराव पाटील महाविद्यालय, कळे येथे आयोजित राष्ट्रीय चर्चा सत्रात भारतीय महिला उद्योजकता व स्वयंसहाय्यता समुहाची स्थिती या विषयावर निबंध वाचन.
२. दि. ३० व ३१ जानेवारी २०१९ शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे आयोजित राष्ट्रीय चर्चा सत्रात ग्रामीण विकास संकल्पना आणि दृष्टिकोन याविषयावरील निबंध वाचन.
३. दि. १३।०२।२०१९ राजा शिवछत्रपती कला, वाणिज्य महाविद्यालय, महागांव येथे आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रात ई-बँकिंग प्रक्रिया याविषयावरील निबंध वाचन.
४. दि. १६ फेब्रुवारी २०१९ कमला महाविद्यालय, कोल्हापूर येथे आयोजित अंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात भारतीय शेतीचा इतिहास या विषयावरील निबंध वाचन.
५. दि. २० व २१ ऑगस्ट २०१८ शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे एम. ए. भाग २ सुधारित अभ्यासक्रम या कार्यशाळेत सहभाग.
६. दि. ११ ऑगस्ट २०१८ डी.डी. शिंदे सरकार महाविद्यालय कोल्हापूर येथे बी.ए. भाग १ सुधारित अभ्यासक्रम या कार्यशाळेत सहभाग.
७. दि. १८ ऑगस्ट २०१८ आर. बी. माडखोलकर महाविद्यालय, चंदगड येथे बी.कॉम भाग १ सुधारित अभ्यासक्रम या कार्यशाळेत सहभाग.
८. दि. ५ सप्टेंबर २०१८ कला, वाणिज्य महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे अर्थशास्त्र विभागात अभ्यांगत व्याख्यान.

Dr. S. M. Kadam

HOD, Physics

• BOOK PUBLISHED

- Hand-book of Practical physics for B.Sc I (DSC - A and DSC - B)
(ISBN no.- 978-81-907286-7-6)

• LIST OF RESEARCH PAPERS PUBLISHED in 2018-19

- 1) Microstructure and Magnetic Properties, of CoxMgl_xFe204 Ferrites system An International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR) pp (2349 - 5162) I.F.5.87
- 2) Wasp waisted Hysteresis loops in case of high riched Cobalt Substituted Magnesium ferrites International Journal for Research in Applied Science and Emerging

दशलहपेश्रेसू (खगठअडएढ) िि (२३२१ - ९६७३) ख.क्र ६.८८७

- 3) Curie Temperatures Of CoxMgl-xFe₂₀₄ Ferrite System by Loria Technique. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology pp (2319 - 8753) I.F. 7.089

Dr. B. D. Ajalkar

Department of Chemistry

Workshop

1. Participated in Shivaji University, Kolhapur, Sponsored "One Day Workshop on Revised Syllabus of M.Sc.-I Analytical Chemistry" at Jaysingpur College, Jaysingpur on Thursday, August 16th 2018.

Paper Presented in Conferences

1. Dihydrazone based colorimetric chemosensor for selective determination of Cd²⁺ and pH in mixed aqueous media, Pravin R. Dongare, Sahil A. Samdole, Balu D. Ajalkar*, Paper presented in International conference on Advances in pure and life sciences (ICPAES-2019) held on 5th & 6th January 2019 at Balwant College, Vita.
2. Photocatalytic degradation of methylene blue by MWCNTs-TiO₂-ZnO nanocomposites, Sahil A. Samdole, Pravin R. Dongare, Balu D. Ajalkar, Sambhaji R. Bamane, Paper presented in International conference on Advances in pure and life sciences (ICPAES-2019) held on 5th & 6th January 2019 at Balwant College, Vita.

Prof. K. J. Adate

Head, Department of ZOOLOGY

1. Published B.Sc. 1st practical book according to the new syllabus of SUK.
2. Worked as resource person at B. Sc. 1st Practical workshop at Dahiwadi College, Dahiwadi on 7 August, 2018.
3. Worked as a convener to organize a One Day State level Teachers Training Workshop on "Climate Change and Sustainable Future" for Safer Planet and a Sustainable Future on 10th August, 2019.
4. On 26th August visited Siddheshwar Vidyalaya, Kurli as a chief Guest and delivered a lecture on 'M) School Days'
5. Attended one day workshop on 'Jagatik Tapaman Wadh' at Ajara Mahavidyalaya,

अक्षरीप १९/०१/२०१९.

6. Attended International Conference at Balwant College, Vita
7. Completed Short term course in research methodology (STC) at HRDC, Goa On OS/02/2019 to 11/02/2019.
8. Attended national conference at P. D, Y. P . .\laha\ idyalava Tasgoan Dis: Sangali on scientific and technical terminology in environmental science, Zoology and biology on 7th and 8th March 2019.

Prof. Deepak P. Khedkar

Department of Commerce

Overview of academic activities :				
Sr.No	Name of the Activities	Title of the Sub.	Orgnization/Institutes	Date
1	Workshop	The new CBCS pattern for UG program	Dr.Ghali College, Gadhinglaj	14/08/2018
2	Workshop	Scholarship in higher education	Arts, Commerce and Science College, Gadhinglaj	18/~2018
3	Workshop	Revised syllabus of B.Com I(CBCS)	Arts, Commerce and Science College, Palus	25/08/2018
4	Guest Lecture	Green Marketing	Hon.Shri Annasaheb Dange Arts, Commerce and Science College, Hatkanangle	08/09/2018
5	Workshop	Entrepreneurship Development	Arts, Commerce and Science College, Dange	12/09/2018
6	National Seminar	Role of SHG in Women Entrepreneurship	Vitthalrao Patil Mahavidyalaya, Kale	15/09/2018
7	Exam Duty	External Senior Supervisor (29/11/2018 to 08/12/2018)	Arts, Commerce and Science College, Gadhinglaj	29/11/2018
8	Guest Lecture	Minor Research Project	Arts, Commerce and Science College, Gadhinglaj	04/01/2019
9	Workshop	"Climate Change"	Shivraj College, Gadhinglaj	11/01/2019
10	National Conference	Indian Constitution : Reservation and Social Justice	FASTA	20/01/2019
11	National Seminar	E-Commerce in India: Present Status and Challenges	Raja Shivchhatrapati Arts and Commerce College, Mahagaon	13/02/2019

Prof. D. U. Jadhao

Head, Department of English

1. Participated in UGC - Sponsored 109th Orientation Programme, organized by HRDC - University of Rajasthan, Jaipur from 18 th Feb, 2019 to 16 th Mar, 2019
2. Presented a research paper in an International Conference on 'Literature, Culture, Society and Media Adaptation' organised by K.R.T. Arts, B.H. Commerces and A.M. Science (KTHM) College, Nashik.
3. Presented a research paper in one day Interdisciplinary National Seminar on "Emerging New Trends in Languages" organized by Raja Shivchhatrapati Arts & Commerce College, Mahagaon.
4. Participated in teachers training workshop on 'Understanding Climate Change and Sustainable Development Goals for Safer Planet and a Sustainable future' organised by Shivraj College, Gadhinglaj.
5. Participated in Lead College Workshop on 'Environment & Plastic Ban' organised by shivraj Collage, Gadhinglaj.
6. Attended one day workshop on 'SIM Writing for M.A. II English' organised by Distance Education Centre, Shivaji University, Kolhapur.

Mr. Goyal Prasad Tulsidas

MCA, NET, Pursuing Ph.D*)
Asst. Professor,
Department of Computer Science,

Papers Published in National/International Conferences :

1. Participated as author and presented/published a paper entitled "In Search of Novel Applications Developers Nurture Superior Face Detection Techniques" in the one day National Conference-"ON THE TRACKS OF GLOBALIZATION" organized by KIT'S Institute of Management Education & Research, Kolhapur, Maharashtra on 19th October 2013pg no. 55- 58, ISBN-978-81-92697 6-7-3
2. Participated as author and presented/published a paper entitled "Frequent Item Set Mining using Clustering Approach" in the two day National Conference on Emerging Trends in Computer Science and Computer Applications organized by Computer Science Department ,Fergusson College, Pune, Maharashtra on 7-8 December 2013 pg no. 65- 69, ISBN-978-93-5137-872-3
3. Participated as author and presented/published a paper entitled "New Dynamic Web mmmg Framework Approach for E-Learning Recommendations using Association Rule Mining" in the two day National Conference on Recent Advances in Information Technology (NCRAIT) organized by School of Computational Sciences, Solapur

University, Solapur. Maharashtra on 15-16 February 2014 pg no. ISSN-2319-5010NoI-2/Issue-2

Workshops Attended:

1. A National workshop on "New Vistas of Research in Commerce and Management" organized by Department of Commerce and Management, Shivaji University, Kolhapur, 16th - 17th September, 2013.
2. A workshop on ". Spoken Tutorials" organized by IIT Bombay and Department of Computer Science, Shivaji University, Kolhapur, 19th September, 2013.
3. A workshop on "Moodle Course Management System" organized by Department of Computer Science, Shivaji University, Kolhapur, 14th December, 2013.
4. UGC Sponsored Two day National workshop on "Advanced Data Mining Techniques" organized by Department of Computer Science, Shivaji University, Kolhapur, 17th & 18th December, 2013.
5. Google Sponsored Two day workshop on "Android Fundamentals" organized by Department of Computer Science, January 2016, Shivaji University, Kolhapur.

Resource Person :

SET/NET Lectures on Computer Science, across India namely :

- Yashwant Mahavidyalay, Nanded, SRTM University, Nanded, January 2017.
- Dayanand College of Arts & Science, Solapur, February 2017.
- School of Computational Sciences, Solapur, Solapur University since 2014.
- Sadashivrao Mandlik Mahavidyalay, Murgud, Kolhapur, August 2017.
- Vivekanand College, Kolhapur, January 2018.
- Sadguru Gadage Maharaj College, Karad, August, 2018.
- Shivraj College, Gadhinglaj, March, 2019.
- Preparation of paper I of NET Exam for Computer Science, Education, YCSR, Biochemistry Departments of Shivaji University, Kolhapur 2013 - 2017.
- Bridge Course (PhD) preparation for Language, Botany Department Students of Shivaji University, Kolhapur 2013 - 2017.
- Karnataka Arts, Science & Commerce College, Bidar, Gulbarga University for MSc
- Computer Science Students. June 2018
- "Disruptive Technologies for Higher Education", organized by Department of Education, Shivaji University, Kolhapur. 30 July 2018.

प्रा. एन. बी. एकिले

हिंदी विभाग प्रमुख

वैयक्तिक अहवाल सन २०१८-१९

- * महावीर महाविद्यालय कोल्हापूर एवं शिवाजी विश्वविद्यालय कोल्हापूर के द्वारा तिथि २७/०७/२०१८ को 'परीक्षा पध्दती एवं अनुषंगीक बदलाव' विषय पर आयोजित एक दिवसीय कार्यशाला में सहभाग।
- * महाराष्ट्र राज्य शिक्षा विभाग माध्यमिक एवं उच्च माध्यमिक पाठ्यक्रम निर्मिती मंडल 'बालभारती', पुणे के द्वारा तिथि २३ एवं २४ अक्टूबर २०१८ को '११ वीं कक्षा के पुनर्रचित पाठ्यक्रम पर समीक्षण सत्र' में सदस्य के रूप में सक्रीय सहभाग।
- * म. ह. शिंदे महाविद्यालय, तिसंगी एवं शिवाजी विश्वविद्यालय कोल्हापूर के संयुक्त तत्वावधान में तिथि २१/०८/२०१९ को 'बी. ए. १ हिंदी (विशेष ऐच्छिक पेनर नं. १ और २) के पुनर्रचित पाठ्यक्रम' पर आयोजित एकदिवसीय कार्यशाला में सहभाग।
- * आजीवन अध्ययन एवं विस्तार विभाग, शिवाजी विश्वविद्यालय, कोल्हापूर, के द्वारा तिथि २९ डिसेंबर २०१८ को 'निरंतर शिक्षा पाठ्यक्रम एवं परीक्षा का आयोजन' विषय पर आयोजित एकदिवसीय कार्यशाला में सक्रीय सहभाग।
- * लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालय, सातारा के द्वारा तिथि ३१/१२/२०१८ को 'Comprehension of Revised Accreditation Framwork (RAF) of the NAAC' विषय पर आयोजित एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र में सहभाग।
- * दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विश्वविद्यालय, कोल्हापूर के द्वारा तिथि ४ फरवरी २०१९ को 'एम. ए. भाग २ हिंदी स्वयं अध्ययन साहित्य (सीम)' विषय पर आयोजित एकदिवसीय कार्यशाला में सक्रीय सहभाग।
- * राजा शिवछत्रपती महाविद्यालय, महागांव के द्वारा तिथि १/०३/२०१९ को 'साहित्य में शिक्षा के प्रतिबिंब' विषय पर आयोजित एकदिवसीय अंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र में 'फाँस उपन्यास में किसान आत्महत्या' विषय पर प्रपत्र प्रस्तुति।
- * राजर्षी शाहू महाविद्यालय, रुकडी के द्वारा तिथि १०/३/२०१९ को 'साहित्य में शिक्षा का प्रचार-प्रसार' विषय पर आयोजित एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चा सत्र में 'हिंदी साहित्य में नारी विमर्ष' विषय पर प्रपत्र प्रस्तुति।

प्रा. प्रकाश मा. भोईटे

पर्यवेक्षक संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय

वैयक्तिक अहवाल सन २०१८-१९

- १) महाराष्ट्र अंधश्रध्दा निर्मूलन समिती, कोल्हापूर.
जिल्हाध्यक्षपदी सलग तिसऱ्यांदा बिनविरोध निवड.
- २) ९ सप्टेंबर २०१८ रोजी "राज्यस्तरीय शिक्षक रत्न पुरस्कार २०१८" अपूर्वा ज्ञानपीठ सोलापूरच्या वतीने सोलापूर येथे प्रदान करण्यात आला.
- ३) त्रिवेणी सांस्कृतिक, शैक्षणिक व क्रीडा संस्था उत्तूर या संस्थेच्यावतीने "डॉ. बाबा आमटे व साधनाताई आमटे सामाजिक कृतज्ञता पुरस्कार" नुकताच जाहीर झाला आहे.
- ४) नेसरी, मुगळी व इंचनाळ येथे १५ महिलांचे प्रबोधन करून जटानिर्मूलन करण्यात यश.
- ५) मराठी विज्ञान परिषद गडहिंग्लज मार्फत घेतलेल्या उन्हाळी शिबीरात "अंधश्रध्दा निर्मूलन" या विषयावर सहप्रयोग व्याख्यान झाले.
- ६) किल्ले सामानगड रस्त्याच्या दुतर्फा लावलेल्या झाडांचे संगोपन व वृक्ष संवर्धन कार्यक्रम घेण्यात आला.
- ७) दि. २० ऑगस्ट २०१८ रोजी "डॉ. नरेंद्र दाभोलकर यांच्या पुण्यस्मरण दिना निमित्त" निर्भय मॉर्निंग वेकिये आयोजन.
- ८) फटाकेमुक्त व प्रदुषण मुक्त दिवाळीसाठी ९००० हून अधिक पत्रके शाळामधून विद्यार्थी-विद्यार्थिनींकडून भरून घेण्यात आले.

प्रशासन : वेगळी ओळख श्री. अनिल लक्ष्मण कलकुटकी

ग्रंथालय -परिचर

१. निर्मिती विचारमंच कोल्हापूर आयोजित 'महात्मा जोतीबा फुले ; जीवन व कार्य' या दीर्घ निबंधास प्रथम क्रमांक - जेष्ठ साहित्यक रावसाहेब कसबे यांच्या हस्ते गौरविण्यात आले.
२. डॉ. घाळी महाविद्यालय व दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य सभा यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'सीमाभागातील बोली, भाषा आणि संस्कृती' या राष्ट्रीय कार्यशाळेमध्ये 'पाथरवट बोली' हा शोधनिबंध प्रकाशित व सहभाग.
३. डॉ. डी.के. शिंदे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय गडहिंग्लज यांच्यावतीने घेण्यात आलेल्या 'भारतीय शिक्षण व्हिजन २०२०' या विषयावर आयोजित राष्ट्रीय कार्यशाळेमध्ये 'भारतीय उच्च शिक्षणाची दिशा' या विषयावर

शोधनिबंध प्रकाशित व सहभाग.

४. पट्टणकोडोली येथील स्मृतिशेष शंकर पाटील साहित्यमंच व कर्मवीर भाऊराव पाटील सार्वजनिक वाचनालय आयोजित पहिले ग्रामीण मराठी साहित्य संमेलनामध्ये निमंत्रित कवी व काव्यवाचन.
५. शंकरराव उत्तुरे हायस्कूल सरंबळवाडी (ता. आजरा) येथील 'दहावी विद्यार्थी शुभेच्छा' समारंभात प्रमुख पाहुणे म्हणून निमंत्रित व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.

श्री. संतोष नारायण पाटील

अभिनंदनीय यश :

- * मराठी बालकुमार साहित्य सभा आणि सर्वोदय सेवाभावी संस्था अतिग्रे यांच्यावतीने 'अघटित' कथासंग्रहास 'उत्कृष्ट साहित्य गौरव पुरस्कार' (दि. २४.२.२०१९)

इतर :

- * शाहिर द. ना. गवाणकर आणि कोल्हापूर विशेष मुंबई यांच्यामार्फत साहित्यातील योगदानाची दखल घेऊन 'साहित्यरत्न' पुरस्कार (दि. ८ एप्रिल, २०१८)
- * महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे मार्फत आयोजित राज्यस्तरीय कथास्पर्धेत 'मातृभूमी' कथेस विशेष उल्लेखनीय पुरस्कार (दि. २२ एप्रिल, २०१८)
- * दै. तरुण भारत मध्ये 'चांगभल' कथा प्रसिद्ध (दि. २१ ऑक्टोबर, २०१८)
- * दै. महासत्ता मधून '५० पैशाली गोष्ट' लेख प्रसिद्ध (दि. २३ डिसेंबर २०१८)
- * विविध दिवाळी अंक, मासिके, त्रैमासिके यांच्यामधून कथा, कविता प्रकाशित.
- * आप्पासाहेब उर्फ सा. रे. पाटील ग्रामीण साहित्य संमेलनात निमंत्रित कवी म्हणून सहभाग.
- * आखिल भारतीय शिक्षक साहित्य कला मंच, कोल्हापूर आयोजित कथास्पर्धेत परीक्षक म्हणून काम पाहिले.
- * लेखक आपल्या भेटिला कार्यक्रमातून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.
- * All India Sarve of Higher Education एकदिवसीय कार्यशाळेत सहभाग. (दि. ५ जानेवारी, २०१९)

विभागीय अहवाल

पदव्युत्तर विभाग अहवाल सन २०१८-१९

शिवराज महाविद्यालयातील पदव्युत्तर विभागामध्ये एम. ए. भाग १ व २ मराठी, हिंदी, इंग्रजी, अर्थशास्त्र, समाजशास्त्र, एम. कॉम. भाग १ व २ (अॅडव्हान्स अकॉउंटन्सी, एम. एस्सी भाग १ व २ रसायनशास्त्र व संगणकशास्त्र हे विभाग कार्यरत आहेत व सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात एकूण ४२८ विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी पदव्युत्तर शिक्षण घेण्यासाठी महाविद्यालयात प्रवेश घेतला आहे.

नवागत विद्यार्थ्यांचा स्वागत समारंभ १९ सप्टेंबर, २०१८ रोजी उत्साहात संपन्न जाला. संस्थेचे अध्यक्ष मा. प्रा. किसनराव कुराडेसो यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या या समारंभास मा. प्रा. डॉ. महेश काकडेसो, संचालक परीक्षा व मुल्यमापन मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर व मा. अमित कुलकर्णी सदस्य व्यवस्थापन परिषद, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी उपस्थित राहून विद्यार्थ्यांना मोलाचे मार्गदर्शन केले.

कागल, संकेश्वर सीमाभाग, भुदरगड व गडहिंग्लज, आजरा, चंदगड या तालुक्यातील दुर्गम भागातुन येणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी महाविद्यालयातील व बाहेरच्या महाविद्यालयातुन येणारे पदव्युत्तर प्राध्यापक दुपाऱ्या सत्रात अध्यापनाचे कार्य करतात. अभ्यासक्रमाशी निगडीत सर्व पुस्तके ग्रंथालयामार्फत विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करुन दिली जातात.

“नेट सेट परीक्षेचे बदलते स्वरूप” या विषयावर पदव्युत्तर विभाग व स्पर्धा परीक्षा विभाभामार्फत शनिवार दि. १६/०३/२०१९ रोजी एक दिवशीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. मा. डॉ. गजानन राशिनकर, सहयोगी प्राध्यापक रसायनशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

मागील सन २०१७-१८ या शैक्षणिक वर्षासाठी महाराष्ट्र शासन पुरस्कृत एकलव्य आर्थिक सहाय्य योजना (रोख पाच हजार रुपये) अड्ढावीस विद्यार्थी विद्यार्थिनींना मंजूर झाली. चालु सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात तीस विद्यार्थी विद्यार्थिनींचे प्रस्ताव शासनास पाठवले आहेत. तसेच छत्रपती राजर्षी शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेचे ८० विद्यार्थींचे प्रस्तावही शासनास पाठवले आहेत. पदव्युत्तर विभागातील कोचरी कविता मनोहर एम. ए. हिंदी, होनगेकर रेखा सुबराव, नामदे दिपाली अंगदराव, होनगेकर लता शिवाजी एम. ए. इंग्रजी व कोरी सुजाता रामाप्पा

एम. ए. समाजशास्त्र ह्या विद्यार्थीनी शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्तीच्या मानकरी ठरल्या.

कु. खमलेटी अश्विनी सदाशिव एम. ए. हिंदी हि विद्यार्थीनी शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता यादीमध्ये पहिली आली. त्याचबरोबर उमा सदाशिव शास्त्री स्मृती पारितोषिक, डॉ. आर. व्ही. चिटणीस हिंदी पारितोषिक, महाकवी भुषण हिंदी अकादमी पुरस्कार व कै. गुरुवर्य कल्लाप्पा घाटे गुरुजी पारितोषिकाची मानकरी ठरली.

एम. कॉम. भाग १ व २ (अॅडव्हान्स अकॉउन्सी) या वर्गाच्या प्रत्येकी दोन तुकड्यांना मंजुरी मिळाली असून चालू सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात १४६ विद्यार्थी-विद्यार्थीनींनी प्रवेश घेतला असून प्रतिवर्षाप्रमाणे एम.कॉम. भाग २ चे ७५ विद्यार्थी आपले प्रकल्प अहवाल (Project Report) तयार करित आहेत. या विद्यार्थ्यांच्यासाठी शुक्रवार दि. १६ नोव्हेंबर, २०१८ रोजी Research Methodology & Project Work या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा आयोजित केली होती. सायबर कॉलेज, कोल्हापूर येथील प्रा. हॉ. अमरदिप जाधव यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. शिवराज महाविद्यालय व सायबर कॉलेज, कोल्हापूर यांच्या MOU अंतर्गत STUDENT EXCHANGE PROGRAMME हा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. सदर कार्यक्रमात 'Research Project's in Finance & Accountancy' या विषयावर सायबर कॉलेज, कोल्हापूर येथे दि. ०७ जानेवारी, २०१९ रोजी एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेत (Use of Computer in Research या विषयावर प्रा. अमर एकल, Research Methodology या विषयावर डॉ. प्रविण चव्हाण Research Projets in Finance & Accountancy' या विषयावर डॉ. एस. डी. भोईटे Research Projets in Finance & Accountancy' या विषयावर प्रा. कृष्णात चौगुले व Use of Library in Research या विषयावर ग्रंथपाल श्री. डि. डी. विचारे यांनी मार्गदर्शन केले. दि. ८ जानेवारी, २०१९ रोजी एम. कॉम. च्या विद्यार्थ्यांनी शिवाजी विद्यापीठ ग्रंथालयास भेट दिली. या भेटीप्रसंगी वाणिज्य व विद्या शाखेचे अधिष्ठाता व वाणिज्य व व्यवस्थापन विभागाचे विभाग प्रमुख डॉ. ए.एम.गुरव यांनी 'How to prepare synopsis & selection of Prohct Title' या विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. विद्यापीठातील सहाय्यक प्राध्यापक डॉ. के. व्ही. मारुलकर यांनीही Review of Literature या विषयावर मार्गदर्शन केले.

एम. एस्सी.रसायनशास्त्र भाग १ व २ या वर्गामध्ये ४४ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला आहे. या विभागामार्फत भडगांव हे गाव दत्तक म्हणून निवडण्यात आले व वर्षभर या गावामध्ये विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले आहे. दि. ०६ ऑगस्ट, २०१८ रोजी मा. दत्ता जाधव, डॉ. चंद्रशेखर चंदगडे, प्रा. नितीन पाटील, प्रा. अमोल गोदुरी यांनी विभागास भेट देवून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. दि. २४ व २५ सप्टेंबर, २०१८ रोजी स्पेक्ट्रोस्कोपी या विषयावर दोन दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. डॉ. प्रविण म्हस्के, एस. पी.कॉलेज, पुणे यांनी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित राहून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. दि. २८/०१/२०१९ रोजी देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर या कॉलेजशी झालेल्या अंतर्गत प्रा. एस. पी. चव्हाण MOU अंतर्गत प्रा. एस. पी. चव्हाण सरांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. दि. ०३/०९/२०१८ रोजी पोस्टर प्रझेंटेशन सादरीकरण स्पर्धा, सेमिनार, संशोधन प्रकल्प सादरीकरण आयोजित करण्यात आले. यावेळी डॉ. आर. आर. कुंभार प्राचार्यसो, जयसिंगपूर कॉलेज यांनी प्रमुख

पाहुणे म्हणुन उपस्थित राहुन ' Career in Chemistry' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

एम. एस्सी कॉम्प्युटर सायन्स भाग १ व २ या वर्गामध्ये ५२ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला आहे. एम. एस्सी कॉम्प्युटर सायन्स प्रवेशाकडे बहुसंख्य विद्यार्थ्यांचा कल दिसून येत आहे. प्रवेशासाठी विद्यापीठाने ठरवून दिलेला कोटा व वाढीव १० टक्के प्रवेश महाविद्यालयात पूर्ण झालेला आहेत. दि. २१/१०/२०१८ रोजी विद्यापीठातील प्रा. के. जी. कराडे यांनी **Internet Programming** या विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले व मिस प्रगती देशमुख, कस्तुरबा वालचंद कॉलेज, सांगली यांनी **DAA & TL'** या विषयावर मार्गदर्शन केले.

सन २००३ सालापासून कॉम्प्युटर सायन्स विभागामार्फत **SACS** कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. यावर्षी ६ फेब्रुवारी, २०१९ रोजी **SACS 2019** या कार्यक्रमासाठी चार्टर्ड अकॉउंट श्री. एन. टी. शेळके प्रमुख पाहुणे म्हणुन उपस्थित होते. **Programming Contest** साठी तम म्हणुन प्रा. के. जी. कराडे व प्रा. सागर माणगावे उपस्थित होते. पेपर सादरीकरणसाठी प्रा. पुष्कर हर्षे यांनी मार्गदर्शन केले. **BCA, BCS, B.Sc., M.Sc., Computer Science** महाविद्यालयातील व बाहेरच्या आठ महाविद्यालयातील एकुण ७०० विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमात भाग घेतला.

शिवाजी विद्यापीठाच्या युवा महोत्सवामध्ये पदव्युत्तर विभागाचे विद्यार्थी विविध सांस्कृतिक प्रकारामध्ये दरवर्षी सहभाग घेतात. **एम.ए. मराठी वा विद्यार्थी नितेश कृष्णा रायकर** याने वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये विविध पारितोषके मिलवली. यामध्ये देवचंद महाविद्यालय, अर्जुननगर येथील राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत क्रमांक, अलिबाग येथील महर्षी न्यायमुर्ती विनोद राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक, आजरा येथील मृत्युंजयकार राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक व नाशिक येथील आखील भारतीय मविप्र करंडक राष्ट्रीय स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक पटकावला.

विविध क्रीडा प्रकारामध्येही पदव्युत्तर विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी उल्लेखनीय यश मिळवले आहे. **श्रेयस श्रीकांत कुराडे एम. ए.** अर्थशास्त्र या विद्यार्थ्यांची भारतीय आंतरविद्यापीठ तलवारबाजी स्पर्धेसाठी निवड झाली. **श्वेता किशोर पाटील एम. ए.** समाजशास्त्र या विद्यार्थ्यांनीची हॉकीसाठी आंतरराष्ट्रीय पंच म्हणुन निवड झाली. सुमित संजय घाटगे एम. ए. समाजशास्त्र याची ग्वालीयर येथे होणाऱ्या आंतरविद्यापीठ क्रांसकंट्री स्पर्धेसाठी निवड झाली.

पदव्युत्तर विभागाच्या कामकाजात महाविद्यालयाचे प्रशासन आणि पदव्युत्तरचे लिपीक श्री. दिगंबर देसाई यांचे चांगले योगदान आहे. संस्थेचे अध्यक्ष प्रा. किसनराव कुराडे, सी.ई.ओ. व समाजशास्त्र विभाग प्रमुख, प्रा. अनिल कुराडे, प्राचार्य डॉ. आर. बी. तेली व सर्व विषय प्रमुखांचे, प्राध्यापकांचे प्रोत्साहन व मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांना लाभत आहे.

प्रा. सुधीर मुंज

प्रमुख, पदव्युत्तर विभाग

LIBRARY REPORT 2018-19

Library is nothing but Knowledge Resource Center and has a key role in teaching-learning and research process. Our Library has an extensive collection of books and Journal covering all aspects of Arts, Commerce, Science, Computer Science, Business Administration, Environmental Science etc. By various services and facilities library is serving to stakeholders according to institutional goals and objectives.

• **Total Holding on 31/03/2019**

1. **Total Books**

Sr. College	-	43171
Jr. College	-	08645
U.G.C.	-	10792
Donated	-	03454
Non-Grant	-	09116
Books in Pansare Chair	-	00143
Total		75321

2. **Non Book Materials**

C.D.s	-	150
-------	---	-----

3. **No. of Periodicals**

News Papers	-	11
Journals/ magazines	-	54

4. **e-Resources under N-List Programme**

e-Books	-	3150000+
e-Journals	-	6000+

• **Addition of Book is the year 2018-19 Heads Books Price Sr. College 1625109435.00 Jr .Colleg e445091.00 Non-Grant 23975535.00 Total 1908190061.00**

• **Readers of the Library**

All the student, faculty members and non-teaching staff of the college are entitled to get the membership of library. Readers of the library are as follows

Students	-	3501
Faculty	-	242
Readers from Society	-	54
Total Readers	-	3797

• **Reader of Month** – To inculcate the reading culture in students Library has undertaken **Reader of Month** program. In this program much reading student in that particular month is declared as a **Reader of Month**. Following are the awardees during 2018-2019 – **Sr. No. Name Class Books read Month**
1 Kalaskar Dhanashri Ananda B.Com.117 Aug-182 Patil Kajal Sambhaji B.Sc.3 12Sept- 183 Kalaskar Dhanashri Ananda B.Com.1 13 Oct-184 Patil Usha

Mahadev B.Com.3 10 Nov-185 Mandekar Komal Madhukar B.Com.3 11 Dec-18
6 Naik Sanjay Vikram B.Com. 113 Jan-19 7 Gavali Akshata Bhimrao B.Com.1
18Feb-19 8 Dhanawade Rahul Mahadev B.A.11 6 Mar-19

Library services and facilities

Library has given following services and facilities during the academic year 2018-2019.

1. **Special Borrowing Facility** - Apart from regular text and reference books issue competitive examination books are issued.
2. **Book Bank Facility** – Total 111 students (Sr. College - 35, Jr. College – 76) benefited under this scheme during the year 2018-19.
3. **Periodicals** – As periodicals are source of current information, Library has subscribed 54 periodicals and 11 Newspapers and is made available to students and faculty.
4. **Open Access** is given to all the stakeholders.
5. **Study Room - Timing**
On Working Days & in vacation - 7:00 am to 6:00 pm
Before & during exam period - 7:00 am to 12:00 pm
6. **Reprography** Facility is given to all readers according their demand.
7. **Reference Service** - The Reference books are made available to the reader during working hour i.e. 7:00 am to 6:00 pm. The personal assistance as guidance and help is provided. CAS and SDI services are provided.
8. **Question Paper** sets of university examination are made available to the readers in reading room.
9. **User Orientation** is carried for the fresh readers for effective use of library.
10. **Readers from Society** - For optimum use of the collection the readers from society are also entertained.
11. **Automation of Library** - Library is computerized with ISO certified SLIM 21 software. Web-OPAC is provided to search the documents. The library has 8 terminals for daily routine work.
12. **New Arrivals** are displayed on Display board 7 days. Regularly library sends content of all Journals accessed in Library by mail and on Whatsapp Group of Library.
13. **Book Exhibition** - A book exhibition is arranged on 18/01/2019 in library. About 1000 students visited the exhibition.

Sandeep Kurade
Librarian

समाजशास्त्र विभाग

महाविद्यालयातील पदवी व पदव्युत्तर समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने 'अभ्यागत व्याख्यान' दि. १४ जानेवारी २०१९ रोजी 'संशोधन आराखडा' या विषयावर घेण्यात आले. या कार्यक्रमात प्रमुख वक्ते म्हणून के. एस. सी. कॉलेज, कोल्हापूर येथील डॉ. अरुण पौडमान उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक समाजशास्त्र विभागप्रमुख प्रा. ए. व्ही. कुराडे यांनी केले. तर आभार डॉ. डि. के. घाडगे यांनी मानले. या कार्यक्रमास विभागातील डॉ. एस. डी. सावंत यांनी मनोगत व्यक्त केले.

या कार्यक्रमास पदवी व पदव्युत्तर विभागातील सर्व विद्यार्थी -विद्यार्थिनी उपस्थित होते.

प्रा. ए.व्ही. कुराडे

प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग

अर्थशास्त्र विभाग

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने खालील कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

१. बी.ए. भाग १ नवगत विद्यार्थी स्वागत समारंभ कार्यक्रम.
२. दि. १/७/२०१८ रोजी लोकसंख्या दिनानिमित्त प्रा. डॉ. अरुण कुंभार यांचे लोकसंख्या वाढ व आर्थिक विकास या विषयावर व्याख्यान.
३. दि. ०२/०२/२०१९ रोजी प्रा. डॉ. के. आर. तनंगे यांचे अंदाजपत्रक २०१९ वास्तव आणि अपेक्षा या विषयावर व्याख्यान.
४. दि. ०५/०१/२०१९ रोजी भारतीय आर्थिक विचारवंत याविषयावर भितीपत्रक प्रकाशन.
५. दि. १४/०४/२०१९ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती निमित्त व्याख्यान.
वरील कार्यक्रमांमुळे महाविद्यालयातील विद्यार्थी, प्राध्यापक प्रशासकीय कर्मचारी यांना सदर कार्यक्रमाचा लाभ करून देण्यात आला.

प्रा. डॉ. जी. जी. गायकवाड

प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग

सामाजिकशास्त्र मंडळ

सामाजिकशास्त्र मंडळविभागामार्फत बी.ए. भाग -प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी दि. ३१/०१/२०१९ रोजी 'सामाजिक शास्त्रातील विविध संधी' या विषयावर व्याख्यान घेण्यात आले. त्यासाठी प्रमुख वक्ते म्हणून टी. के. कोलेकर महाविद्यालय, नेसरी येथील प्रा. विजय मुसाई यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. (या कार्यक्रमास सामाजिक शास्त्र मंडळातील) या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. एस. डी. सावंत (सामाजिकशास्त्र मंडळ प्रमुख) यांनी केले तर आभार प्रदर्शन डॉ. डी. के. घाडगे यांनी केले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. आर.बी.तेली हे

शिवराज २०१९

अध्यक्षस्थानी होते. या कार्यक्रमास सामाजिकशास्त्र मंडळातील सदस्य प्रा. ए. व्ही. कुराडे, डॉ. आर. व्ही. गुंडे, प्रा. एस. जी. मुंज, डॉ. ए. जी. हारदारे, आणि प्रा. पी. ए. डाके व विद्यार्थी - विद्यार्थिनी उपस्थित होते.

डॉ. एस. डी. सावंत

प्रमुख, सामाजिकशास्त्र मंडळ

DEPARTMENT OF PHYSICS

२०१८-२०१९

DAYS CELEBRATED

- 1) Dr.M.P.Patil Retirement function :- Saturday 30/06/2018
- 1) Honorable Vasantrya Naik Jayanti :- Sunday 01/07/2018
(photopujan by Dr. M.P.Patil ex. HOD)
- 2) Teacher's day :- Wednesday 05/09/2018
- 3) Honorable Umaji naikjayanti :- Friday 07/09/2018
(photopujan by B.M Kulkarni, HOD)
- 4) Shri B.M.Kulkarni Retirement function :- Wednesday 31/10/2018
- 5) Farewell function of B.Sc III

GUEST LECTURER

- 1) Dr. S.A.Masti (HOD Department of physics Ghali College Gadhinglaj)
Subject - How to choose carrier? (Date -20/02/2019)
- 2)
 - (i) Dr. S.A. Jodgudari (Ex. HOD Department physics, Shivraj college Gadhinglaj)
Subject - Development of science in relation with human being. (28/02/2019)
National science day.
 - (ii) Dr. R.V.Gunde (HOD Department of psychology)
Subject - Role of psychology in the development of science. (28/02/2019) National science day.
 - (iii) Dr. S.M.Kadam (HOD Department of physics ,Shivraj College, Gadhinglaj)
Subject - Raman Effect (28/02/2019) National science day.

Prof S.M. Kadam

HOD

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

DEPARTMENTAL ACTIVITIES

1. Arranged lecture on "Snake Diversity: Poisonous & Non-poisonous" on 13th August, 2018 as a resource person on a valuable lecture Prof. Anil Magar, President, J.P. Naik Global School, Bhair ewadi.
2. Our Departmental student Miss. Shradha Patil B.Sc. has participated and won the 3rd prize (Category- Agriculture and Animal Husbandry) in District level Avishkar Competition 2018-19.
3. Arranged One Day State level Teachers Training Workshop on "Climate Change and Sustainable Developments Goals for Safer Planet and a Sustainable Future" on 11 th January, 20 J 9 in association with the Climate Reality Project India, New Delhi.
4. As per the guidelines of Shivaji University, Kolhapur arranged study tour of B. Sc. Zoology students to New Palace, Kolhapur and Siddhagiri Math at Kaneri on 221ld January, 2019.
5. Similarly on 2nd Feb, 2019 on occasion of "Sant Gadge Maharaj Jayanti" our department has conducted a short cleaning camp at Kalbhairav Temple after the "Kalbhairv Yatra".

Prof. Kishor Adate
HOD. Zoology

DEPARTMENT OF English

DEPARTMENTAL ACTIVITIES

1. Organised Welcome function for B.A. Part - I
2. Organised a guest lecture on 'English Communication Skills' by Prof. B.G. Patil
3. Celebrated Birth Anniversary of Hon. Yashvantrao Chavhan
- 4 Wall- Paper Presentation on literary figures.

Prof. D. U. Jadhao
HOD. Dept.of EnglishWelcome function

DEPARTMENT of BBA

a) **Guest-Hon.BhaskarKupar,**

President of Sirsenapati Prataprao
Gujar Shikshan Sanstha, Kandewadi

b) Shri.Sunil Chougule

President Hiranyakeshi Foundation,
Gadhinglaj

Gurupournima function

Guest Prof. P.M. Bohite (Supervisor
of Sambhajirao Mane Jr. College,
Gadhinglaj)Activities Sangit Khurchi,
Limbu Chamcha.

Teachers day Celebration

Guest Dr. S. D. Patil

Subject: Knowledge about Different
Concept

In College Campus Rakhi stall activity organized by BBA IInd year students

Guest : Prof. K.B. Kesarkar

Guest lecture on Various Topics

1. Mr. Cyril Kadam ,Founder and Chief
Officer Genesis institute of leamin,
Kalyan
2. Mhadev Ghongde, Sangloa
Vidyamandir, Sangola
3. Anis Serkavej (Branch Manager)
,Sayaji Bhosale (Cluster Manager,
Axis Bank)

4. Nitin R. Patil , Advisory Director
ofInternational School, India.

Students visited Sai Karnbadhir
Vidyaiaya, Lingnoor on 15th August &
26th January 2018 to distribute
School stationary and sweets to
physical dissabled students.

Industrial Visit

1. Ajara Sahakari Soot Girani, Ajara
2. Tours arranged in Kokan area
(Tourism centre)

Campus Interview

Three students are selected in TCS in
Pune

1. Miss. Laxmmi Kakasaheb Phutane
2. Miss. Poonam Annasaheb Ghdekar
3. Mr. Kiran Patil

Farewell function arranged for final year students.

Guest : Prof.Dr. Vinod Babar

Director, Jayawant Institute of
Management & Research
Wather, Karad.

- Prof. R.D.Kamate

HOD, BBA Dept.

DEPARTMENT of BCA

- ◆ ०२०१९-२०२०
Guest -Hon. Mr. Sarkwas
Manager, Axis Bank, Gadhingla
- ◆ **Teacher's Day**
Guest -Prof R. D. Kamate
HOD, BBA Department
- ◆ **SACS 2K 19 Function**
Guest -Mr. C. A. Shelake
1) Aprirude Test
2) C- Programming
3) PPT Presentation
- ◆ **PPT Presentation - BCA 1st year**
1) Shubhangi Bhosale &
Rutuja Hajgulkar
2) Omkar Patil & Mahesh Bugade
- ◆ **Avishkar 2K19 (Intra-Dept Activity)**
1) Aptitude Test
2) C- Programming
3) PPT Presentation
4) Poster Presentation
5) Quiz
- ◆ **Poster Presentation**
Gust - Prof A. V. Kurade
CEO of KVRSSS, Gadhinglaj
- ◆ **Women's Day**
Dr. C. N. Desai & Dr. S. C. Desai
Mehedi Competition Winners :
1) Muskan Makandar
2) Kadambari Sutar
3) Rutika Harer

- ◆ **Recipe Winners of Competition**
1) Aishwarya Sakhare (BCA II)
2) Vaishanvi Sutar (BCA I)
3) Snehal Kurale & Swati Patil
(BCA II)

- ◆ **PPT Presentation - BCA 1st year**

Guest Lectures

- ◆ **Mr. M. R. Patil**
Advanced Networking
Proprietor, Domain Education,
Gadhinglaj
- ◆ **Prof. Gururaj Dongare**
Digital Marketing
Head, MBA Departement, Pratibha
Insitute of Business Management
- ◆ **Mr. Suryakant NaiK**
Life Insurance Services
Development Officer, LIC, Branch
Gadhinglaj
- ◆ **Dr. Cyril Kadam**
Grooming From Campus to corporate
Founder & CEO,
Genesis Institute of learning, Pune
- ◆ **Dr. S. D. Bhoite**
Career Oppotunities in Higher
Education
Head, MCADepartment,
CISIBER, Kolhapur
- ◆ **Miss. Pradnya Shinde**
Career in Networking
Jr. Assistant (Networking),
ICICI Bank, Mumbai.
- ◆ **Mr. Sachin Shinnde**
MPSC & UPSC

वाराणस, उरीशशी अलखशु, घेशहरणी.

2) Kadambari Sutar

3) Rutika Harer

◆ **Recipe Winners of Competition**

1) Aishwarya Sakhare (BCA II)

2) Vaishanvi Sutar (BCA I)

3) Snehal Kurale & Swati Patil
(BCA II)

◆ **PPT Presentation - BCA 1st year**

राष्ट्रीय छात्र सेना (N.C.C.)

राष्ट्रीय छात्रसेनेमधून छात्र नेतृत्व गुण संपन्न व्हावेत व देशासाठी चांगले नागरिक घडावेत या उद्देशाने सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षासाठी एकूण १६ छात्रांना राष्ट्रीय छात्रसेनेमध्ये प्रवेश देण्यात आला. त्याचबरोबर एन.सी.सी. परिक्षेमध्ये यशस्वी होण्यासाठी कवायत शस्त्रज्ञान नकाशावाचन नागरिक सुरक्षा व आत्मरक्षा अशा विविध प्रकारचे प्रशिक्षण देण्यात आले.

युवकांमध्ये देशभक्ती अनुशासन आत्मविश्वास सहनशीलता आस्था व एकात्मतेच्या भावनेची प्रकृती व विकास व्हावा यासाठी राष्ट्रीय व राज्य पातळीवरील शिबिरांसाठी पाठवण्यात आले.

नॅशनल कॅम्प केलेले कॅडेट्स

१) JUO अशोक मारुती कोले

स्कूबा डायव्हिंग (मुंबई)

यांनी मुंबई येथे झालेल्या स्कूबा डायव्हिंग कॅम्पमध्ये सहभाग नोंदविला या कॅम्पसाठी त्यांनी कोल्हापूर येथे बटालियन मध्ये झालेल्या इंटरव्ह्यू मधून त्यांची निवड झाली. त्या कॅम्पमध्ये त्यांना INS विक्रांत या नौकायानाची देण्यात आली. त्यांना प्रत्यक्षात नौकायान दाखवण्यात आले. या कॅम्पमध्ये त्यांना बेस्ट कॅडेट अॅवार्ड मिळाला.

२) कॅडेट प्रफुल्ल शरद इंगळे

कॅमल सफारी कॅम्प (जेसलमेर राजस्थान)

याने जेसलमेर येथे झालेल्या कॅमल सफारी या इंटरनॅशनल कॅम्पमध्ये सहभाग नोंदविला हा कॅम्पचा कालावधी १२ ऑक्टोबर ते २३ ऑक्टोबर पर्यंत होता या कॅम्पमध्ये भारत, कजाकिस्तान, सिंगापूर बांग्लादेश या देशांचा समावेश होता. या कॅम्पमध्ये कॅडेट्सना वॉर म्युझियम व तेथील कॅमल रायडींग ची संधी कॅडेट्सना देण्यात आली. व तेथील प्रसिद्ध मंदिरांना भेट देण्यात आली. त्याचबरोबर भारत पाकिस्तान बॉर्डर लोंगेवाला पोस्ट या ठिकाणी कॅडेट्सना त्या ठिकाणाचा इतिहास सांगण्यात आला. त्या कॅम्पमध्ये कॅडेट प्रफुल्ल शरद इंगळे याला बेस्ट कॅडेट अॅवार्ड मिळाला.

३) i) JUO तेजाली राजाराम पाटील

कक) CDT अंकिता शिवाजी पाटील

iii) CDT तेजस्विनी पांडुरंग मुळीक

रिपब्लिक डे कॅम्प (पुणे)

यांनी पुणे येथे झालेल्या ठरुठरु कॅम्पमध्ये सहभाग नोंदवला त्यामध्ये JUO तेजाली पाटील यांनी IGC-RDC पर्यंत मजल मारली कॅडेट अंकिता शिवाजी पाटील RDC -CATI पर्यंत मजल मारली. तसेच नृत्यामध्ये सुवर्ण कॅडेट तेजस्विनी मुळीक यांनी RDC-CAT IV पर्यंत मजल मारली व गायनात सुवर्णपदक मिळवले. या कॅम्पमध्ये ज्या कॅडेट्सचे ड्रील व त्याचबरोबर विविध कलागुण पाहिले जातात व त्यांची २६ जानेवारी मध्ये होणाऱ्या रिपब्लिक डे रॅली दिल्लीसाठी निवड केली जाते.

४) i) कॅडेट अनिल महादेव बिद्रेवाडी

ii) कॅडेट प्रफुल्ल शरद इंगळे

Wb सेनिक कॅम्प (अमरावती)

हा कॅम्प सांगली येथे पार पडला या कॅम्पमध्ये कॅडेट्सना फायरिंग मॅपरिडींग तसेच ऑबस्ट्रॅकल्स इत्यादी शिकवण्यात आले तसेच अनेक प्रकारच्या शास्त्रांची माहिती देण्यात आली. आर्मीमध्ये देण्यात येणार प्रशिक्षणाचा लाभ या कॅडेट्सना मिळाला. यामधील अनिल महादेव बिद्रेवाडी या कॅडेटने TSC-IGC अमरावती इथपर्यंत मजल मारली व कॅडेट प्रफुल्ल शरद इंगळे याने TSC -CAT II पर्यंत मजल मारून कॉलेजचे नाव उंचावले.

५) आर्मी अॅटॅचमेंट कॅम्प (AAC) (अहमदनगर)

अहमदनगर येथे झालेल्या आर्मी अॅटॅचमेंट कॅम्पसाठी आपल्या महाविद्यालयचे गणज संदेश माने यांची निवड करण्यात आली. या कॅम्पमध्ये कॅडेट्सना युद्धपातळीवरील प्रशिक्षण देण्यात येते. त्याचबरोबर मॅपरिडींग टॅक चालवणे युद्धात वापरण्यात येणारे कौशल्य त्याचबरोबर जवीन शस्त्रांची माहिती देण्यात येते.

NCC विभागातून खालील कॅडेट्स सैन्यदलात भरती झाले.

१) CDT - राहुल गोर्विलकर

२) CDT - अक्षय कोरवी

३) CDT - रूपेश भोसले

४) CDT - महेश भोसले

५) CDT - सुरज मांगले

एन. सी. सी. कॅम्पमधील विशेष कामगिरी -

१) सिनियर अंडर ऑफिसर ममता मल्लिकार्जुन स्वामी यांना बेस्ट सिनियर अॅवॉर्ड मिळाला.

२) ज्युनियर अंडर ऑफिसर विशाल बाबुराव बिंरजे यांना नृत्यामध्ये सुवर्णपदक मिळाले.

३) कॅडेट -किरण आनंदा येसणे हिने क्रॉसकंट्री मध्ये सुवर्णपदक पटकावले.

४) कॅडेट रुपाली संजय काटकर हिने क्रॉस कंट्री मध्ये रौप्यपदक पटकावले.

५) कॅडेट शुभम शिवाजी मांगले याने गायनामध्ये सुवर्णपदक मिळवले.

६) कॅडेट आनंदा रमेश पाटील याने क्रॉसकंट्री मध्ये सुवर्णपदक मिळवले.

एन. सी. सी. मार्फत राबविण्यात येणारे विविध कार्यक्रम -

योगा दिन -

दि. २१ जून २०१८ रोजी शिवराज महाविद्यालय मध्ये योगा दिन राबविण्यात आलेल्या कार्यक्रमात सर्व एस.सी. सी. छात्र व क्रीडा विभागामधील खेळाडूंनी सहभाग घेतला. योगगुरु राम पाटील सरांनी मार्गदर्शन केले. यावेळी ५६ बटालीयनचे सरोज नाईक उपस्थित होते.

वृक्षारोपण -

दि. ३-७-२०१८ शिवराज महाविद्यालयाच्या एन. सी. सी. विभागाच्यावतीने शिवराज कॉलेजच्या आवारात १०० वृक्ष लावण्यात आले. यावेळी कॉलेजचा शिक्षक वर्ग, प्राचार्य तसेच एस. सी. सी. च्या प्रथम, द्वितीय, तृतीय वर्गातील कॅडेट उपस्थित होते.

प्लास्टिक हटाओ मोहिम -

दि. १८ जुलै २०१८ रोजी महास्वच्छता भारत इंटरशिप च्या अंतर्गत ऐनापूर गावात एस. सी. सी. कॅडेट्सने स्वच्छता अभियान आणि प्लास्टिक हटाओ देश बचाओ हा कार्यक्रम राबविला. यावेळी ऐनापूर गावचे सरपंच, ग्रामसेवक उपस्थित होते. स्वच्छता अभियानाबरोबरच एस. सी. सी. कॅडेट्सने ग्रामस्थांना प्लास्टिक बॅगचा तोटा सांगितला. व त्यांना आव्हान केले की, प्लास्टिक बॅग वापरू नये.

अॅवरनेस रॅली -

दि. १० सप्टेंबर २०१८ रोजी शिवराज महाविद्यालयाच्या एन. सी. सी. कॅडेट्सने महाविद्यालयाच्या आवारातून अॅवरनेस रॅली काढली आणि या रॅलीतून स्वच्छता राखण्यासाठीचे संदेश दिले.

स्वच्छता मोहिम -

दि. १९ सप्टेंबर २०१८ रोजी स्वच्छता मोहिम राबविण्यात आली. या उपक्रमात महाविद्यालयाच्या आवारातील वडरगे रोड साईडला मोहिम राबविण्यात आली.

सर्जिकल स्ट्राईक डे -

दि. २९ -९-२०१९ रोजी शिवराज कॉलेजच्या एन. सी. सी. विभागामार्फत सर्जिकल स्ट्राईक डे साजरा केला या वेळी प्रमुख उपस्थिती म्हणून रिटायर सुभेदार मेजर मल्लिकार्जुन स्वामी उपस्थित होते. त्यांनी कॅडेट्सना सर्जिकल स्ट्राईक विषयी चांगल्याप्रकारे माहिती दिली.

राष्ट्रीय एकता दिवस -

दि. ३१ ऑक्टोबर २०१८ रोजी शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथून एस. सी. सी. कॅडेट्सनी एकता दिवस रॅली काढली. त्यामध्ये ५२ कॅडेट्स उपस्थित होते. प्रमुख पाहुणे म्हणून महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. आर. बी. तेली सर यांना निमंत्रण होते.

कॅन्डल मार्च

दि. १५ फेब्रुवारी २०१९ या दिवशी महाविद्यालयमून गडहिंग्लज शहरामध्ये पुलवामा येथील झालेल्या दशहतवाद्यांच्या हल्ल्याचा निषेध म्हणून रॅली काढण्यात आली. यामध्ये एन. सी. सी. कॅडेटसोबत सर्व खेळाडू महाविद्यालयातील

प्राध्यापक व प्रशासकीय कर्मचारी सोबत शहरातील नागरीक सुध्दा उपस्थित होते.

रक्तदान शिबिर

दि. २५ फेब्रुवारी रोजी शिवराज महाविद्यालय गडहिंग्लजच्या वतीने दरवर्षी प्रमाणे याही वर्षी एन. सी. सी. विभागामार्फत रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये ९ बॅग रक्त संकलन करण्यात आले. या रक्तदान शिबिरामध्ये लायन्स क्लब ब्लड बँक ने विशेष सहकार्य केले.

अॅडव्हेंचर अॅक्टिव्हिटी -

ट्रेकिंग कॅम्प -

दि. ५ व ६ फेब्रुवारी या दिवशी शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथील एस. सी. सी. कॅडेट्स यांनी दाजीपूर (अभयारण्य) राधानगरी येथे जंगल ट्रेकिंग कॅम्प पार पाडला. यामध्ये एन. सी. सी. विभागामार्फत आयोजित कॅम्प मध्ये ५० छात्र सैनिक सहभागी होते.

या ट्रेकिंग दरम्यान अनेक प्राण्यांची व पक्षांची माहिती देण्यात आली. अभयारण्यात जास्त प्रमाणात दिसणारा प्राणी शेकरू हा पाहण्यास मिळाला तसेच तेथील अनेक औषधी वनस्पतींची माहिती मिळाली. तेथील लोकांची वस्ती व नैसर्गिक वातावरण पाहायला मिळाले. तसेच या अभयारण्यात गवा या प्राण्यांचे वास्तव्य ही मोठ्या प्रमाणात आहे. तसेच येथील वनरक्षक खात्यातील अधिकाऱ्यांची वस्तीजवळच एका फुलपाखरु उद्यानाला ही भेट दिली. वनरक्षक अधिकाऱ्यांनी ही मोलाचे मार्गदर्शन केले. तेथे आपल्या एन. सी. सी. कॅडेट्सनी श्रमदान देखील केले. कॅप्टन आर. डी. मगदूम यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. कॅप्टन राहुल मगदूम

क्रीडा अहवाल २०१८-१९

चालू शैक्षणिक वर्षात आमच्या महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागाने क्रीडा क्षेत्रात विशेष उल्लेखनीय यश संपादन केले आहे. वर्षाचे विशेष वैशिष्ट्ये म्हणजे सलग सातव्या वर्षी शिवाजी विद्यापीठाची अॅथलेटिक्स या खेळातील जनरल चॅम्पियन पटकावून शिवाजी विद्यापीठात महाविद्यालयाचा दबदबा कायम राखला आहे.

तसेच आमच्या महाविद्यालयाचा तरवारबाजी पडू अक्षय देशमुख याला महाराष्ट्र शासनाचा शिवछत्रपती हा मानाचा क्रिडा पुरस्कार मिळाला. या वर्षभरात राष्ट्रीय स्पर्धेत एकूण १४ खेळाडू तर राजस्तरीय स्पर्धेत ९ खेळाडू चमकले आहेत. या वर्षातील यशस्वी खेळाडू पुढीलप्रमाणे -

- १) अक्षय मधुकर देशमुख, - तरवारबाजी या स्पर्धेत अक्षय देशमुख याला महाराष्ट्र शासनाचा शिवछत्रपती हा मानाचा क्रिडा पुरस्कार मिळाला.
- २) श्रेया संजय जाधव, - १) हिची वल्ड इंटर युनिव्हर्सिटी तरवारबाजी स्पर्धेसाठी निवड. (२) अमृतसर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ तरवारबाजी स्पर्धेसाठी ब्राझ मिडेल.

- ३) सुमित संजय घाटगे, - १) सुमित घाटगे यांची शिवाजी विद्यापीठ संघाचा कर्णधार म्हणून निवड झाली. (२) ग्वोलियर येथे झालेल्या अखिल भारतीय अंतर विद्यापीठ फुटबॉल स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- ४) तेजाली राजाराम पाटील, - १) ग्वोलियर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ फुटबॉल स्पर्धेमध्ये सहभाग. (२) अमृतसर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ तलवारबाजी स्पर्धेत सहभाग.
- ५) सायली बाळाराम कुपटे, - १) गुलबर्गा येथे झालेल्या अखिल भारतीय अंतर विद्यापीठ क्रॉसकंट्री स्पर्धेत सहभाग. (२) मुंबई येथे झालेल्या अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये सहभाग. (३) मंगलोर येथे झालेल्या अखिल भारतीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत सहभाग. (४) बिंद्री येथे झालेल्या आंतरविभागीय क्रॉसकंट्री स्पर्धेत प्रथम क्रमांक. (५) कोल्हापूर येथे झालेल्या अंतरविभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत २१०० मी. प्रथम क्रमांक, १०००० मी. प्रथम क्रमांक, १५०० कि.मी. तृतीय क्रमांक, ५००० किलो मी. प्रथम क्रमांक, ४ ४०० प्रथम क्रमांक पटकाविला.
- ६) ऋषिकेश धोंडिराम काटे, - १) मंगलोर येथे झालेल्या अखिल भारतीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत सहभाग. (२) मुंबई येथे झालेल्या अखिल भारतीय अंतर विद्यापीठ अॅथलेटिक्स (उंच उडी) या स्पर्धेमध्ये रौप्य पदक मिळाले. (३) मुंबई येथे झालेल्या ज्युनियर अॅथलेटिक्स (उंचउडी) या स्पर्धेत सिल्वर मिडेल पटकावले. (४) कोल्हापूर येथे झालेल्या आंतरविभागीय अॅथलेटिक्स (उंच उडी) या स्पर्धेमध्ये कांस्य पदक मिळाले.
- ७) शितल दुधाप्पा पाटील, - १) शिवराज कॉलेज गडहिंग्लज येथे झालेल्या कुस्ती स्पर्धेत प्रथम क्रमांक. (२) विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर येथे झालेल्या अंतरविभागीय ज्युदो स्पर्धेत सुवर्ण पदक. (३) औरंगाबाद येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धेत सहभाग. (४) चंदीगड येथे झालेल्या अखिल भारतीय अंतरविद्यापीठ ज्युदो स्पर्धेत सहभाग.
- ८) श्रेयस श्रीकांत कुराडे, - १) अमृतसर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ तलवारबाजी स्पर्धेत सहभाग.
- ९) निशांत शैलार, - १) देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर येथे झालेल्या पॉवरलेफ्टिंग स्पर्धेमध्ये गोल्ड मिडेल (२) चैन्नई येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग.
- १०) वैष्णवी परशराम हाजीरे, - १) चैन्नई येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ योगा स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- ११) पुजा आप्पासाहेब दिवटे, - १) ग्वालोर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ हॉकी स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- १२) रोहिणी तुकाराम कदम, - १) ग्वालोर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ हॉकी स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- १३) वर्षारणी अजित मगदूम, - १) गुलबर्गा येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ क्रॉसकंट्री स्पर्धेत सहभाग. (२) बिंद्री येथे झालेल्या अंतर विभागीय क्रॉसकंट्री स्पर्धेत तृतीय क्रमांक पटकाविला. (३) कोल्हापूर येथे झालेल्या अंतरविभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ८०० मी. तृतीय क्रमांक, ५००० मी. पाचवा क्रमांक पटकाविला.

- १४) वैभव एकनाथ पाटील - १) गुलबर्गा येथे झालेल्या अखिल भारतीय अंतरविद्यापीठ क्रॉसकंट्री स्पर्धेत सहभाग. (२) बिंद्री येथे झालेल्या अंतरविभागीय क्रॉसकंट्री स्पर्धेत चतुर्थ क्रमांक पटकाविला.

राज्यस्तरीय खेळाडू

- १) सुधीर कुरळे - शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे झालेल्या कुस्ती (पुरुष) स्पर्धेत तृतीय क्रमांक पटकाविला.
- २) राजश्री पोवार - मुंबई येथे झालेल्या राज्यस्तरीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- ३) विशाखा पाटील - मुंबई येथे झालेल्या राज्यस्तरीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- ४) आरेशा व्हटमुरीकर - १) मुंबई येथे झालेल्या राज्यस्तरीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत सहभाग. (२) कोल्हापूर येथे झालेल्या अंतर विभागीय स्पर्धेमध्ये. लांबउडीत -द्वितीय क्रमांक त्रिपल जंप - पाचवा क्रमांक पटकाविला.
- ५) प्रियांका पाटील - १) सातारा येथे झालेल्या राज्यस्तरीय बॉक्सिंग स्पर्धेमध्ये सहभाग. (२) विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर येथे झालेल्या कुस्ती स्पर्धेत रौप्य पदक पटकाविले.
- ६) सुकन्या खामकर - १) विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर येथे झालेल्या ज्युदो स्पर्धेत रौप्य पदक पटकावले. (२) शिवराज कॉलेज, गडहिंग्लज येथे झालेल्या कुस्ती स्पर्धेत रौप्य पदक पटकावले.
- ७) सुचित्रा घेवडे - १) मुंबई येथे झालेल्या अश्वमेध अॅथलेटिक्स स्पर्धेत सहभाग. (२) कोल्हापूर येथे झालेल्या अंतर विभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये हिने १०० मी. तृतीय क्रमांक, २०० मी. तृतीय क्रमांक, ४०० मी. तृतीय क्रमांक पटकाविला.
- ८) राजेंद्र जाधव - देवचंद कॉलेज अर्जुननगर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अंतरविभागीय शरीर सौष्ठव या स्पर्धेमध्ये सिल्वर मिडेल.
- ९) ----- दळवी, - देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अंतर विभागीय शरीर सौष्ठव या स्पर्धेमध्ये सिल्वर मिडेल.

आंतरविभागीय अॅथलेटिक्स

आंतरविभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धा शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या संघाने उत्तम असे यश संपादन केले.

- १) रेश्मा तेजम २) आरेशा व्हटमोरेकर ३) सायली कुपटे ४) वर्षारणी मगदूम
५) कावेरी चौगुले ६) श्वेता गाडे ७) सुचित्रा घेवडे ८) तेजाली पाटील
९) कोमल खामकर १०) स्नेहल कांबळे ११) राजश्री पोवार.

१) रिले - ४ १०० - प्रथम क्रमांक

- १) रेश्मा तेजम २) तेजाली पाटील ३) सुचित्रा घेवडे ४) आरेशा व्हटमोरेकर.

२) रिले - ४ ४०० - प्रथम क्रमांक

- १) सुचित्रा घेवडे २) सायली कुपटे ३) कोमल खामकर ४) स्नेहल काबंळे

२) क्रॉसकंट्री -

दूध साखर महाविद्यालय, बिंद्री, येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अंतर विभागीय क्रॉसकंट्री स्पर्धेत उपविजेते पद पटकाविले.

- १) संग्राम जाधव २) आकाश सोनवटे ३) वैभव पाटील ४) वर्षारणी मगदूम
५) सोनाली हसूरे ६) स्वप्निल मोहिते ७) अक्षय घाटगे ८) सायली कुपटे
९) ज्योती बुगटे १०) किरण येसणे.

३) आंतर विभागीय हॉकी - (महिला)

नानासाहेब महाडिक कॉलेज, पटनाका, येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ अंतरविभागीय हॉकी स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या मुलींच्या संघाने द्वितीय क्रमांक पटकाविला.

- १) पाटील कावेरी मल्लाप्पा २) दिवटे पुजा आप्पासाहेब
३) चौगुले श्वेता बाबासाहेब ४) शिंदे आश्विनी रावसाहेब
५) चौगुले सरला आनासाहेब ६) गंभीर नम्रता तानाजी
७) कदम रोहिणी तुकाराम ८) थोरात स्नेहल महादेव
९) चव्हाण प्रणाली शिवाजी १०) चव्हाण कावेरी श्रीकांत
११) पाटील श्वेता किशोर १२) कुलकर्णी योगिता आनंद

४) खो- खो (महिला)

एस. के. पाटील कॉलेज, कुरुंदवाड येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय खो-खो स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या मुलींच्या संघाने उपविजेते पद पटकावले.

- १) किरण येसणे २) अंकिता येसणे ३) रूपाली कातकर
४) स्वप्नाली घोरपडे ५) तेजाली पाटील ६) कावेरी चौगुले
७) योगिता कुलकर्णी ८) सोनाली हसुरे ९) वैशाली चव्हाण
१०) राजश्री कदम ११) सुचित्रा घेवडे १२) मगदूम वर्षारणी
१३) कावेरी पाटील १४) आरती गवळी.

५) फुटबॉल (पुरुष)

बी. एड. कॉलेज, तारदाळ येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय फुटबॉल पुरुष स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या मुलांच्या संघाने कॉटर फायनल पर्यंत जाऊन यश संपादन केले.

- १) घोटने अक्षय रमेश २) रावण अनिकेत अनिल ३) बबन शुभम कृष्णात
४) रोटे केतनकुमार किरण ५) पोवार रोहित रमेश ६) कुंभार विवेक जोतिबा
७) गिरी अश्विन अनिल ८) गायकवाड अक्षय शामराव

९) घाटके सुमित संजय १०) सुतार ओंकार सुभाष.

६) कबड्डी (महिला)

शिवराज कॉलेजच्या क्रिडांगणावर झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय कबड्डी स्पर्धेत मुलीच्या संघाने कॉटर फायनल स्पर्धेत प्रयत्न मजल मारून उत्कृष्ट असे यश संपादन केले.

१) तेजाली पाटील	२) अश्विनी जाधव	३) दिपाली निलवे
४) ज्योती पाटील	५) आश्विनी देसाई	६) सुकन्या खामकर
७) श्वेता गाडे	८) सारिका साळुंके	९) यशवंती भुईंभर
१०) स्नेहल राऊत	११) निवेदिता बामणे.	

७) फुटबॉल (महिला)

मिरज महाविद्यालय मिरज येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय फुटबॉल महिला स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या मुलीच्या संघाने उत्तम असे यश संपादन केले.

१) रुपाली संजय कातकर	२) राजश्री बबन पोवार	३) तेजाली राजाराम पाटील
४) सारिका आनंदा साळुंके	५) श्वेता दशरथ गाडे	६) सुषमा सुरेश माळगी
७) आरती संजय गवळी	८) रोहिणी तुकाराम कदम	
९) स्वप्नाली रमेश घोरपडे	१०) अंकिता शिवाजी पाटील	११) किरण आनंदा येसणे
१२) वैशाली राजेंद्र चव्हाण.		

८) कबड्डी (पुरुष)

शाहु कॉलेज, कोल्हापूर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय पुरुष कबड्डी स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या मुलांच्या संघाने कॉटर फायनल स्पर्धेत प्रयत्न यश संपादन केले.

१) सौरभ चौगुले	२) संतोष पाटील	३) सुरज पाटील	४) युवराज रेडेकर
५) तुषार चौगुले	६) हसराज पाटील	७) सुशील पाटील	८) राहुल बिंहुगडे
९) हरणकर ओंकार	१०) बसवराज हलगुजी.		

९) क्रिकेट (पुरुष)

देवचंद कॉलेज, कोल्हापूर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ विभागीय पुरुष क्रिकेट स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या खेळाडूंनी उत्तम असे यश संपादन केले.

१) सोनार ओंकार राजेंद्र	२) राने सुहास बाळू	३) हातकर सुरज शशिकांत
४) खोत रमेश बाळू	५) कालगोंडा महेश बाबूराव	६) कांबळे शुभम तानाजी
७) पालकर अनिल पांडुरंग	८) कोली भुषण भरत	९) धामनकर रामदास दादासाहेब
१०) जाधव अक्षय अशोक	११) कुरळे उदय मारुती	

प्रा. राहुल मगदूम

शारीरिक शिक्षण आणि क्रीडा विभाग

वार्षिक क्रीडा अहवाल

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय

- १) श्रीपाद रामु जाधव - १२ वी सायन्स, ब.
नंदूरबार येथे झालेल्या शालेय राज्यस्तरीय स्केटिंग स्पर्धेमध्ये सहभाग.
- २) महम्मद मेहबूब कलगी - १२ वी कॉमर्स
सातारा येथे झालेल्या शालेय अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये ९०० मी. धावणे क्रिडा प्रकारामध्ये सहभाग.
- २) **विभागीय स्तरीय खेळाडू**
 - १) सायली सुनिल कोकीतकर, १२ वी आर्ट्स.
सांगली येथे झालेल्या शालेय विभागीय स्पर्धेमध्ये मैदानी स्पर्धेमध्ये सहभाग.
 - २) सोनाली पांडुरंग पाटील, ११ वी सायन्स.
सांगली येथे झालेल्या विभागीय शालेय मैदानी स्पर्धेमध्ये सहभाग. (३ कि.मी. चालणे) क्रिडा प्रकार.
 - ३) शुभम संभाजी पाटील, ११ वी कॉमर्स.
सांगली येथे झालेल्या शालेय मैदानी विभागीय स्पर्धेत ५ किमी चालणे स्पर्धेत सहभाग.
 - ३) जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड झालेले खेळाडू

मैदानी स्पर्धा -

वारणानगर येथे झालेल्या शालेय जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड झालेले खेळाडू पुढीलप्रमाणे -

- १) निकीता सुरेश पाटील, ११ वी सायन्स - लांब उडी
- २) मानसी महादेव चव्हाण, १२ वी कॉमर्स - गोळा फेक
- ३) अंकिता प्रकाश भोसले, ११ वी कॉमर्स - भाला फेक
- ४) मयुरी शामराव आरडे, ११ वी कॉमर्स - ३ कि.मी चालणे.
- ५) प्रभु रामचंद्र नाईक, १२ वी आर्ट्स - १०० मी धावणे
- ६) कौशल विजयकुमार पताडे १२ वी आर्ट्स - ४ १०० मी. रिले.
- ७) रोहन रविंद्र गोईलकर ११ वी सायन्स - ४ १०० मी. रिले.
- ८) अजय पांडुरंग नांगरे, १२ वी आर्ट्स, ४ १०० मी. रिले
- ९) रोहित रमेश तर्डेकर, ११ वी कॉमर्स, गोळाफेक
- १०) गौरांग अजित देसाई १२ वी कॉमर्स, भाला फेक
- ११) अक्षय रमेश होडगे, ११ वी सायन्स, ५ कि.मी. चालणे.
- १२) आकाश मोहन चव्हाण, १२ वी कॉमर्स, क्रॉसकंट्री
- १३) अजिंक्य सुनिल कुरळे, १२ वी कॉमर्स, क्रॉसकंट्री

जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड झालेले व्हॅलीबॉल संघातील खेळाडू पुढीलप्रमाणे मुले/मुली.

व्हॉलीबॉल मुली

- १) प्रतिक्षा अर्जुन कानडे, १२ वी सायन्स
- २) निकीता सुरेश पाटील, ११ वी सायन्स
- ३) मानसी महादेव चव्हाण, १२ वी कॉमर्स
- ४) मयुरी शामराव आरडे, १२ वी कॉमर्स
- ५) शितल महादेव गायकवाड, १२ वी कॉमर्स
- ६) पूजा साताप्पा नाईक, १२ वी कॉमर्स
- ७) प्रियांका प्रकाश वाळकी, ११ वी सायन्स
- ८) स्वर्णीमा वासुदेव वाशीकर, १२ वी सायन्स
- ९) दिपा दयानंद कोटगी, ११ वी आर्ट्स
- १०) मृणाली मधुकर पाटील, १२ वी कॉमर्स,
- ११) रुपाली राजेंद्र मोहिते, ११ वी आर्ट्स
- १२) दिपाली विठ्ठल पाटील, ११ वी कॉमर्स

व्हॉलीबॉल मुले

- १) ऋतु कल्लाप्पा नार्वेकर
- २) संकेश शाहू मोकाशी
- ३) श्रेयश श्रीकांत शिंदे
- ४) शुभ्रम तानाजी पाटील, ११ वी सायन्स
- ५) शुभम वसंत रावण
- ६) लोकनाथ लवकुमर मणगुत्ती
- ७) महम्मद मेहबुब कलगी
- ८) पृथ्वीराज चंद्रकांत घुळाणावर
- ९) दक्ष चंद्रशेखर पटेकर
- १०) जयराम नागाप्पा मोकाशी
- ११) समृद्ध आनंद चौगुले

जिल्हास्तरीय कबड्डी स्पर्धेतील निवड झालेले

खेळाडू मुली.

- १) निकीता सुरेश पाटील
- २) मानसी महादेव चव्हाण
- ३) मयुरी शामराव आरडे
- ४) शितल महादेव गायकवाड
- ५) पूजा साताप्पा नाईक
- ६) दिपा दयानंद कोटगी

- ७) मृणाली मधुकर पाटील
- ८) रुपाली राजेंद्र मोहिते
- ९) दिपाली विठ्ठल पाटील

जिल्हास्तरीय फुटबॉल स्पर्धेतील निवड झालेले खेळाडू मुले.

- १) अजय पांडुरंग नांगरे, १२ वी आर्ट्स
- २) प्रथमेश प्रकाश धबाले १२ वी आर्ट्स
- ३) विनोद शिवाजी पोवार, ११ वी
- ४) ऋतिक महादेव इंगळे, १२ वी
- ५) शोएब शहानवाज किल्लेदार, १२ वी सायन्स
- ६) साहील सलीम आत्तार, १२ वी सायन्स
- ७) अभिषेक महादेव पडवळे, १२ वी सायन्स
- ८) सुरेश आनंदा कोंडुस्कर, १२ वी आर्ट्स
- ९) आसिफ आल्ताफ जिनाबडे, ११ वी सायन्स
- १०) ओंकार बाळासोब सुतार, १२ वी आर्ट्स
- ११) सुलतान सादिक लमतुरे, १२ वी सायन्स
- १२) बजरंग निवृत्ती मोरे, १२ वी सायन्स
- १३) शरद अशोक कोरवी, १२ वी सायन्स
- १४) सुलतान शेख, ११ वी आर्ट्स
- १५) भिकाजी प्रकाश चौतरे, १२ वी सायन्स

दि प्रेस अॅण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट नियम फॉर्म नं. ४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ : शिवराज कला, वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय,
गडहिंग्लज, (जि. कोल्हापूर)

प्रकाशन काळ : वार्षिक

प्रकाशक : प्र. प्राचार्य आर बी. तेली

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

संपादक : प्रा. सुधीर जोशी

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

मुद्रक : अतुल कोलते

पत्ता : श्री सरस्वती ऑफसेट, कडगांव रोड, गडहिंग्लज ४१६ ५०२.

स्वामित्व : शिवराज कला वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय,
गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर - ४१६ ५०२.

मी प्र. प्राचार्य, आर. बी. तेली असे जाहीर करतो, की वरील माहिती माझ्या माहितीप्रमाणे व समजूतीप्रमाणे सत्य आहे.

ह्या अंकातील मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. लेखनाची निवड, संपादन व मुद्रीत शोधन सहसंपादकांनी केले आहे.

आभार

‘शिवराज २०१९’ या अंकाच्या निर्मितीमध्ये संस्थेचे सचिव व सी.ई.ओ. प्रा.अनिल कुराडे, मा.प्र.प्राचार्य डॉ.आर.बी.तेली, प्रबंधक श्री.संतोष शहापूरकर आणि त्यांचे प्रशासकीय साथीदार, सर्व विभाग प्रमुख, सर्व समिती प्रमुख, संपादन समितीतील माझे सर्व सहकारी, विशेषतः डॉ.एस.डी.पाटील व ग्रंथपाल श्री.संदीप कुराडे आणि सर्व लेखक विद्यार्थी मित्र यांचे महत्त्वपूर्ण सहकार्य लाभले.

महाविद्यालयाचे लिपिक सौ.प्रियांका सलवादे, श्री.संतोष पाटील आणि श्री.अनिल कलकटकी यांचे सहकार्य आणि सरस्वती प्रिंटिंग प्रेसचे श्री. अतुल कोलते, पेजमेकर सौ. वैशाली रांगणेकर आणि त्यांचे सर्व सहकारी तसेच विनय ग्राफिक्सचे श्री. युवराज हत्ती यांच्या सहकार्याने या अंकाचे काम अल्पावधीत पूर्ण झाले.

या सर्व सुहृदांचे मनापासून आभार !

भित्तिपत्रके

विद्यार्थ्यांची कल्पकता आणि लेखनकौशल्य

वाणिज्य विभाग

राज्यशास्त्र विभाग : ऑगस्ट क्रांतिदिन

भौतिकशास्त्र विभाग :
राष्ट्रीय विज्ञान दिवस

हिंदी विभाग : विश्व हिंदी दिवस

मराठी विभाग :
मराठी राजभाषा दिन

मराठी विभाग :
कवी कुसुमाग्रज जयंती

इंग्रजी विभाग

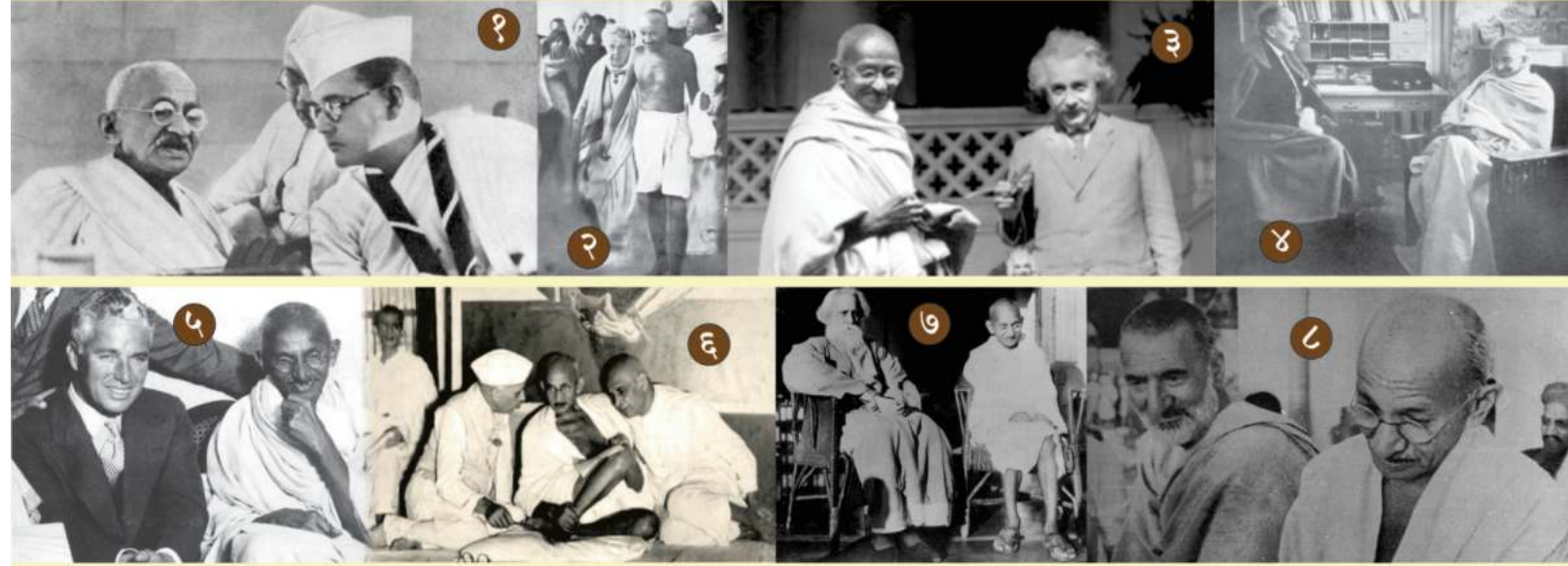

गणित विभाग

शि
व
रा
ज
२०१९

महात्मा गांधींच्या प्रभाव कथा

१ नेताजी सुभाषचंद्र बोस

२ अॅनी बेझंट

३ शास्त्रज्ञ अल्बर्ट आईनस्टाईन

४ फ्रेंच लेखक रोमन रोलांड

५ विनोदी अभिनेता चार्ली चॅपलिन

६ पंडीत नेहरू व सरदार पटेल

७ साहित्यिक रविंद्रनाथ टागोर

८ सरहद्द खान अब्दुलगफार खान

प्रकाशक :

प्राचार्य, शिवराज साहित्य, वाणिज्य आणि
डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंग्लज.
वडरगे रोड, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर. ४१६ ५०२.

Website : www.shivraj.edu.in, e-Mail : shivrajcollege64@gmail.com